

[ME.DOK]

MÉDIA–TÖRTÉNET–KOMMUNIKÁCIÓ
MEDIA–ISTORIA PRESEI–COMUNICARE
MEDIA–HISTORY–COMMUNICATION

[5]

Szabó Norbert:

*Az úzvölgyi temető körüli
botrány reprezentációja*

[67]

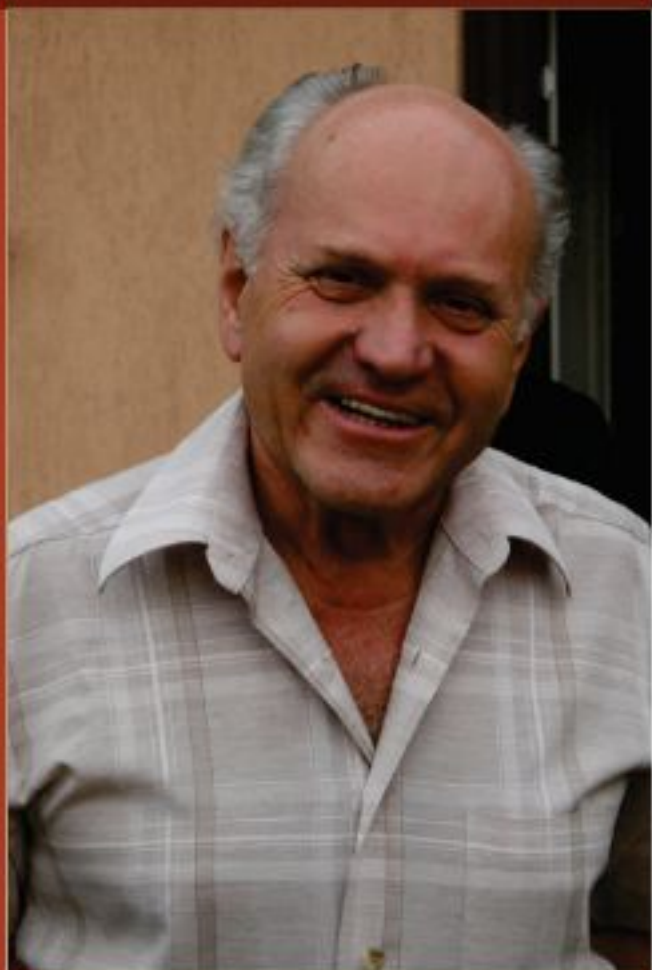
Lőrincz Anna:

*Média az új hidegháborúban.
Az orosz Russia Today hírcsatorna*

[109]

Vallasek Júlia:

*Egy virtuális irodalmi múzeum
előszobája
(A Kántoresque-projektről)*

2021/2

XVI. évfolyam, 2. szám

[ME.DOK]

2021/2

Szerkesztőbizottság:

Balázs Géza (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest,
Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárád)
Reinhold Stipsits (Universität Wien)
Rostás Zoltán (Universitatea București)
Szabó Zsolt (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)
Szijártó Imre (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest,
Eszterházy Károly Főiskola, Eger)
Szijártó Zsolt (Pécsi Tudományegyetem)
Tudor Vlad (University of Georgia, USA)
Zirkuli Péter (Keleti Nyelvek és Kultúrák Intézete – INALCO, Párizs)

Alapító főszerkesztő (2006–2018): Cseke Péter

Főszerkesztő: Botházi Mária

Szerkesztőség: Gyórfy Gábor, Tibori Szabó Zoltán, Vallasek Júlia

Felelős szerkesztő: Péter Árpád

Korrektúra: Bilibók Renáta

Lapterv: Kőnczey Elemér

Műszaki szerkesztés: Péter Árpád

Fedőlap és hátlap: Kántor Lajos (Kántor László felvétele).

Kiadja a Kolozsvári Kommunikáció- és Médiakutató Intézet

Támogatók:

Ministerul Culturii
și Identității Naționale

BBTE, Politika-, Közigazgatás- és
Kommunikációtudományi Kar

Postacím: Str. Napoca nr. 16., 400009 Cluj-Napoca, România

e-mail: kmki.kolozsvar@gmail.com

Adószám: 18529617

**Adományokat a RO74RNCB0113040737460001 (RON) és a
RO47RNCB0113040737460002 (HUF) bankszámlaszámra, a
BCR Kolozsvári fiókjában fogadunk (BCR Agenția Unirii Cluj)**

Lapunk megvásárolható Budapesten az Írók boltjában.

Megtalálható: az OSZK-ban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, a Szabó Ervin Könyvtárban.

Szemelvényei olvashatóak a <http://medok.ro> honlapon.

[Tartalomjegyzék]

ME.FOTOGRAFIA ■ 4

FÓKUSZ

Szabó Norbert: *Az úzvölgyi temető körüli botrány reprezentációja az Agerpres és az MTI hírügynökségek anyagaiban* ■ 5

HISTÓRIA

Vákár Zsanett: *Zsidóellenes intézkedések a Szamos napilapban (1940–1944)* ■ 31

Darvas Boróka: *Zsidóellenes atrocitások sajtóreprezentációja. Maros-Torda és Udvarhely vármegyei magyar nyelvű újságok összehasonlító vizsgálata (1940–1944)* ■ 51

SORKÖZ

Lőrincz Anna: *Média az új hidegháborúban. Az orosz Russia Today hírcsatorna híradóinak elemzése* ■ 67

Miklós Anita: *Politikai mémek a közösségi médiában* ■ 87

HÁTLAG

Vallasek Júlia: *Egy virtuális irodalmi múzeum előszobája (A Kántoresque-projektről)* ■ 109

Szerkesztési alapelvek ■ 113

CONTENTS ■ 114

CONTINUT ■ 115

[ME.fotográfia]

Jelen lapszámunkat Mihály Kriszta által készített felvételekkel illusztráltuk. A fotók a Kántor-házban, 2019 decemberében készültek.

Az úzvölgyi temető körüli botrány reprezentációja az Agerpres és az MTI hírügynökségek anyagaiban

SZABÓ NORBERT

Mesterképzős hallgató, Újságírás és digitális média tanszék, BBTE –

MA-student, JDMI, BBU

E-mail: norbiszabo03@yahoo.com

Abstract (*Representation of the scandal around the Valea Uzului cemetery in the articles of the news agencies Agerpres and MTI*)

The Valea Uzului military cemetery came to the fore when the mayor of Dărmănești set up a plot of Romanian military graves and then erected 52 concrete crosses in the graveyard without any permission. The case culminated on June 6, 2019, when Romanian organizations tried to inaugurate the previously placed monument and concrete crosses. In response, the Hungarian community formed a live chain to prevent the inauguration. After the incident, a series of political debates ensued, bringing the cemetery to the forefront of media and political attention.

Keywords Valea Uzului; conflict; cemetery; demonstrations; concrete crosses

Rezumat (*Reprezentarea scandalului legat de cimitirul din Valea Uzului în materialele agențiilor de presă Agerpres și MTI*)

Cimitirul eroilor din Valea Uzului a ieșit în prim plan atunci când primarul din Dărmănești a realizat o parcelă de morminte militare românești, și apoi a ridicat 52 de cruci de beton în cimitir fără nicio permisiune. Cazul a culminat pe 6 iunie 2019, când comemoratorii românești au vrut să inaugureze monumentul și crucile de beton plasate anterior. Ca răspuns, comunitatea maghiară a format un lanț uman pentru a preveni inaugurarea. După incident, au urmat o serie de dezbateri politice, aducând cimitirul în prim-planul atenției politice și mass-media.

Cuvinte cheie Valea Uzului, conflict, cimitir, demonstrații, cruci de beton

„Az úzvölgyi helyzet csak egy tünete az erdélyi magyarság helyzetének. Egy kiábrándult, vezetőiben is csalódott, gazdasági-társadalmi problémák által gyengített közösségnek, amely védekezésre már-már alig képes”.¹

Úzvölgye egy kis falu Hargita megyében. A nevét feltételezhetően az ott élt ősi úz népcsoport nyomán kaphatta.² A falut javarészt magyarok lakták, de román és német nemzetiségű emberek is éltek ott. A település népessége az évti-

zedek során fokozatosan csökkent: a népszámlálási adatok szerint 1956-ban 178 ember lakott a faluban, viszont 1966-ban csupán 127. Ez a szám 1977-ben majdnem a felére, mindössze 69 főre csökkent. Másfél évtizeddel később, 1992-ben pedig 12 lakost írtak össze.³ Végül 2017-ben a falunak már egyetlen lakosa sem volt – teljes mértékben elnéptelenedett. Ebben az évben költözött el ugyanis a település utolsó lakója.⁴

Az emberek többsége a falut az ott található haditemetőről, pontosabban az úzvölgyi katonai temetőről ismeri. A sírkert miatt politikai viták sora alakult ki 2019 tavaszától kezdődően, így a média és a politika figyelmének a középpontjába került. Tanulmányom célja az, hogy bizonyítsam: az Agerpres és az MTI nem voltak teljes mértékben objektívek az úzvölgyi temetőügy történéseinek közlésében, hiszen pártatlanságukat nemzeti és politikai érdekek befolyásolhatták.

A múlt: román–magyar harcok, eltemetett hősök

1916. augusztus 27-én Románia hadat üzent Magyarországnak. Az ellenség haderőnek aznap sikerült átmennie a magyar határon, de a román csapatokat a magyar 61. honvéd gyalogos hadosztály a német szövetségesek segítségével visszafordította. A siker viszont nemcsak őket illette. A románok átjutását lassította a császári és királyi 1. lovashadosztály is, de őket időközben leváltották. A magyarok október közepén átkeltek a román határon, s Dormánfalva felé kezdtek támadni. A magyar haderőt a küzdelmek során több veszteség érte: rengeteg katona vesztette életét, s Dormánfalvát sem tudták elfoglalni, ráadásul a román hadsereg mellé orosz segítség társult – akik később teljesen fel is váltották őket –, így a német és a magyar hadseregnek már velük kell küzdenie. A harcok rengeteg életet követeltek: román, magyar, német és orosz oldalon is több katona halt hősi halált. Az elhunyt katonákat minél hamarabb el kellett temetni, így a magyar királyság területéhez tartozó úzvölgyi sírkertben helyezték őket végső nyugalomra, ahová „a magyar királyi 39. gyalog hadosztály katonáit, illetve a német haderő szövetségeseit temethették”.

A II. világháború viszont újabb katonááldozatok követelt. Ebben a periódusban is temérdeknyi katona élete veszett oda, sokakat közülük nem sikerült igazi sírkertben eltemetni, így a maradványaik az egész völgy területén fellelhetők.⁵

A temetőben ma már hősi halottak ezrei nyugszanak. Köztük szerepel Oswald János honvéd, akit elsőként temettek el a sírkertben. A végső nyugalomra helyezése 1916. október 17-én történt meg.

Mivel túl sok volt a halott, s betemetésre már alig volt hely, öt új parcellát alakítottak ki a sírkertben, amelyek ekképpen néztek ki:

„**jobb oldali elülső parcella** a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály alárendeltségében harcoló m. kir. 10. miskolci honvéd gyalogezred I. számú temetője, amelyben ekkor 56 betemetett nyugszik négy sorban soronként 14 katona.

jobb oldali hátulsó parcella: a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály betelt temetője, ahol a m. kir. 9. kassai honvéd gyalogezred emlékműve is áll. Ez az egyetlen emlék a temetőben, mely 1917 óta eredeti helyén megmaradt.

Az egyik 1988-as román forrás arra derít fényt, hogy a temetőben 1306 hősi halott van, tehát betemetés a II. világháborúban is történhetett. Ez az adat nem meglepő, hiszen a II. világháború idején lezajlott harcok során is katonák sokasága hunyt el ezen a környéken.⁷

Cimentarul de Moare - Valea Măului - Căci 2

<table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>Români</td><td>8</td></tr> <tr><td>Unguri</td><td>108</td></tr> <tr><td>Germani</td><td>43</td></tr> <tr><td>Rusi</td><td>4</td></tr> <tr><td>Sârbi</td><td>3</td></tr> <tr><td>Italieni</td><td>2</td></tr> <tr><td>Austriaci</td><td>2</td></tr> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">~~~~~</td></tr> <tr><td>Total</td><td>170</td></tr> </table>	Români	8	Unguri	108	Germani	43	Rusi	4	Sârbi	3	Italieni	2	Austriaci	2	~~~~~		Total	170	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>Români</td><td>3</td></tr> <tr><td>Unguri</td><td>336</td></tr> <tr><td>Germani</td><td>78</td></tr> <tr><td>Rusi</td><td>18</td></tr> <tr><td>Mecunoscuti</td><td>242</td></tr> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">~~~~~</td></tr> <tr><td>Total</td><td>677</td></tr> </table>	Români	3	Unguri	336	Germani	78	Rusi	18	Mecunoscuti	242	~~~~~		Total	677
Români	8																																
Unguri	108																																
Germani	43																																
Rusi	4																																
Sârbi	3																																
Italieni	2																																
Austriaci	2																																
~~~~~																																	
Total	170																																
Români	3																																
Unguri	336																																
Germani	78																																
Rusi	18																																
Mecunoscuti	242																																
~~~~~																																	
Total	677																																
<table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td colspan="2" style="text-align: center;">Totalul Eroilor centralizati</td><td style="text-align: right;">877</td></tr> <tr><td colspan="2"></td><td style="text-align: right;">350</td></tr> <tr><td colspan="2"></td><td style="text-align: right;">~~~~~</td></tr> <tr><td colspan="2"></td><td style="text-align: right;">1197</td></tr> </table>		Totalul Eroilor centralizati		877			350			~~~~~			1197																				
Totalul Eroilor centralizati		877																															
		350																															
		~~~~~																															
		1197																															
<p>plus 350 ^{cușnișilor} eroi răfaliți pe loc în cimitir, înainte de centralizare.</p>																																	
<p style="font-size: 2em;">}</p> <p style="font-size: 0.8em;">Din acești 350 eroi, unul a fost identificat: ser. Pomp. Răzvan - Reg. 10. Horez</p>																																	

A számolócédula

Az ONCE (Oficiul Național pentru Cultul Eroilor) forrásai, amelyek szerint nyolc ismert és három ismeretlen katona nyugszik a temetőben, eléggé ambivalensek, ugyanis „az exhumálási-áttemetési napló, amely a környező temetőkből az úzvölgyi fűrésztelep melletti temetőbe áttemetettek adatait tartalmazza,” csak hét román nemzetiségű katonát említ:

Név		Születési hely		Halt hely		Halt dátuma		Halt oka		Egyéb megjegyzések	
111	Horcic Mihai	Harcsik Mihály	Szabolcs vármegyei Nyírkarász	Szabolcs vármegyei Nyírkarász	1916. 11. 11.	1916. 11. 11.	hős halál	1. honvéd gyalogezred			
112	Grimu Mihai	Grimm Mihály	Sopron vármegyei Ágfalva	Sopron vármegyei Ágfalva	1916. 18.	1916. 16.	hős halál	18. honvéd gyalogezred			
113	Roman Mihai	Román Mihály	Bereg vármegyei Aklos	Bereg vármegyei Aklos	1916. 11.	1916. 11.	hős halál	11. honvéd gyalogezred			
114	Cosma Gheorghe	Kuzma György	Bereg vármegyei Aklos	Bereg vármegyei Aklos	1916. 16.	1916. 16.	hős halál	16. honvéd gyalogezred			
115	Morduminechei Gheorghe	Mordanincz György	Bereg vármegyei Aklos	Bereg vármegyei Aklos	1916. 11.	1916. 11.	hős halál	11. honvéd gyalogezred			
116	Lusin Filip	Lusicz Fülöp	Bereg vármegyei Aklos	Bereg vármegyei Aklos	1916. 11.	1916. 11.	hős halál	11. honvéd gyalogezred			
117	Rotaru Stan										

Az öt magyar katonát igazoló irat

„1. Horcic Mihai a magyar anyakönyvekben Harcsik Mihály néven szerepel, a m. kir. 11. honvéd gyalogezred katonájaként halt hősi halált. A Szabolcs vármegyei Nyírkarászon született.

2. Grimu Mihai a magyar anyakönyvekben Grimm Mihály néven szerepel, a m. kir. 18. honvéd gyalogezred katonája, de hősi halálakor a m. kir. 16. honvéd gyalogezred állományába vezényelve szolgált. A Sopron vármegyei Ágfalván született.

3. Roman Mihai a magyar anyakönyvekben Román Mihály néven szerepel, a m. kir. 11. honvéd gyalogezred katonájaként halt hősi halált.

4. Cosma Gheorghe a magyar anyakönyvekben Kuzma György néven szerepel, a m. kir. 16. honvéd gyalogezred katonájaként halt hősi halált.

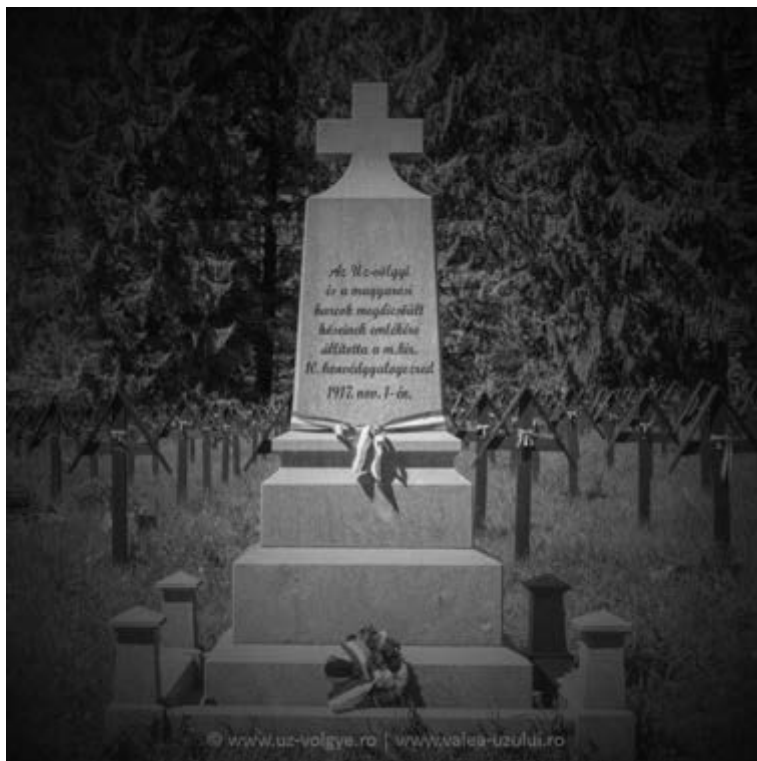
5. Morduminechei Gheorghe a magyar anyakönyvekben Mordanincz György néven szerepel, a m. kir. 11. honvéd gyalogezred katonájaként halt hősi halált. A Bereg vármegyei Akloson született, ruszin származású volt.

6. Lusin Filip egy forrásban Lusicz Fülöp néven szerepel, és az orosz 52. gyalogezred katonájaként halt hősi halált. Az ő esetében további kutatások szükségesek.

7. Rotaru Stan a magyar anyakönyvekben nem szerepel.⁸

A Cultul Eroilor (korábbi nevén Societatea Cultul Eroilor) társulatnak köszönhetően nemrég fényt derült arra, hogy az 1980-as évek közepén létezett két olyan irat, amelyek bizonyos felmérés végett készültek. A felmérés némi változtatásokkal járt volna: a temetőben olyan átalakításokat hajtottak volna végre, amelyek nyomán a magyarok háborús szerepét próbálták eltüntetni, ezzel elérve azt, hogy a románok áldozatvállalása kerüljön előtérbe.⁹

Miután a II. világháború véget ért, a temető állapota folyamatosan romlott. Eltűntek az eredeti sírjelek, az emlékművek és a sírkert kerítésének a részei is. Az elkövetkezendő két évtizedben viszont felújítások sorozata zajlott le: 1994 augusztusában a Sóvető patakából származó sziklákból emlékművet állítottak fel, illetőleg keresztek és kopjafákat helyeztek el. A kerítés belső részére márványtáblát helyeztek el a katonák neveivel, 2011 és 2015 között pedig 600 fakeresztet állítottak fel a temetőben, a hősi halált halt magyarok emlékéül. A temető rekonstrukciója Csíkszentmárton önkormányzata és a helyi társadalmi szervezetek együttműködésével, illetve az anyaországi támogatással valósult meg.¹⁰

A 10. Honvédegyezred által állított emlékmű

Egyébként a román és a magyar kormány között 2008. március 6-án született egy egyezmény, amely hivatalosan a *Megállapodás a Magyar Köztársaság*

Kormánya és Románia Kormánya között a romániai magyar hadisírok és a magyarországi román hadisírok jogi helyzetéről címet viselte. Az egyezményből két eredeti példány készült, magyar, illetve román nyelven.

A megállapodás magában foglalja, hogy azokat a román és magyar nemzetiségű katonákat, akik a két világháború eseményei során hunytak el, megilleti a sírkert nyugvóhelyeinek egyike.

A törvény ratifikálja a sírkertekben levő emlékművek megóvását, karbantartását, s ebből kifolyólag azt is, hogy a temetőben nem szabad elhelyezni olyan objektumokat, amelyek nem odavalóak, nem illenek a sírkertbe. Az okirat kiemeli: „A Szerződő Felek támogatják egymást”, s ha rongálás vagy átalakítás éri valamelyik emlékművet vagy sírkövet, a felek kötelesek értesíteni egymást. A megállapodás szintén magában foglalja, hogy „Mindkét Szerződő Fél saját költségén a másik Szerződő Fél országának területén és annak beleegyezésével rendezheti és gondozhatja hadisírjait és háborús emlékműveit.”

A 3. cikkely bekezdései megerősítik, hogy amennyiben a Szerződő Felek egyike a temető földterületét igénybe venné sajátos célokra, köteles ezt a szándékát a másik Szerződő Féllel közölni, s csak annak a jóváhagyása után cselekedni. A megállapodás további cikkelyeiből kiderül, hogy a felek kötelesek tiszteletben tartani egymás „nemzeti, vallási és egyéb hagyományait”. Ha pedig problémás kérdések fogalmazódnak meg, azok „tárgyalással vagy diplomáciai úton” kerülnek megoldásra.¹¹

Az úzvölgyi temető miatt kialakult konfliktusok előzményei és hatásai

Dormánfalva egy kisebb város Bákó megyében, amely 25 kilométerre fekszik a mára elnéptelenedett Úzvölgye falutól. A város képviselőtestülete 2019 márciusában úgy döntött, hogy az úzvölgyi katonatemetőt magánvagyonból közvagyonná minősíti át. A moldvai település önkormányzata egy hónap elteltével, bármiféle engedély nélkül, román katonasírok parcelláját alakította ki, majd 52 betonkeresztet és egy szintén betonból öntött, nagyméretű ortodox keresztet állított a sírkertben. Az önkormányzat 2019. május 17-re hirdette meg a román katonák emlékhelyének az ünnepélyes felavatását.

Gergely András, Csíkszentmárton polgármestere szerint kegyeletsértő és önkényes a dormánfalviak temetőfoglalása. Úgy vélte: a román katonák számára oda kellene emlékhelyet állítani, ahol valóban nyugszanak, s nem oda, ahol más nemzetiségű katonák maradványai vannak. Csíkszentmárton önkormányzata pert helyezett kilátásba, s felszólította Dormánfalvát, hogy a határozatot érvénytelenítse.¹²

Az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP) elnöksége úgy vélte, a dormánfalvi önkormányzat ezzel a lépéssel a 2008 márciusában kötött román-magyar államközi megállapodást megsértette.

Az RMDSZ vezető tisztségét betöltő politikusai közös levelet írtak a román hatóságokhoz, amelyben rávilágítottak arra, hogy a temetőfoglalás ellentmond a

katonasírokra vonatkozó nemzetközi egyezményeknek. A levélben megemlítik, hogy Dormánfalva törvénytelenül költött el közpénzt a kereszték felállításakor. A levél ellenére a román hatóságok nem tettek semmit az ügyben. Az emlékhely kialakítása folytatódott.¹³

Constantin Toma dormánfalvi polgármester reagált a „kétérdős képviselők kérdésére”. Elmondta: a magyar sírokhoz nem nyúlnak, viszont a temetőnek van egy üres része, ahova 50 betonkeresztet és egy 3,5 méter magas gránitkeresztet szeretnének elhelyezni. Hangsúlyozta: a kulturális tárca és a román védelmi minisztérium tudomást vettek az építkezésről, az utóbbi 65 ezer lejjel támogatta azt.¹⁴

A dormánfalvi polgármester hivatal egy Toma által jegyzett közleményt juttatott el május 6-án az MTI-hez, amelyben a temető átalakításának törvényességét próbálja bizonyítani, a sírkert nemzetközi jellegére vonatkozóan. Közölte: „az úzvölgyi nemzetközi temetőt a román Hősök Kultusza Társaság (Societatea Cultul Eroilor) hozta létre 1926 és 1927 között, a temetőbe 1306 román, magyar, német, osztrák, olasz, orosz és szerb katonát temettek el.”¹⁵ Szerintük a nemzetközi jelleg addig tartott, amíg 1994-ben a magyar parcellákat fel nem újították. A dormánfalvi önkormányzat úgy gondolja, a 2013-ig tartó felújítások során, a csíkszentmártoniak nem vették figyelembe az 1926-ban készült térképet. Állításuk szerint a román parcellák nemrég történt kialakításánál viszont a dormánfalvi hivatal figyelembe vette a térképét, s a temető egyik szabad részét választották ki arra.¹⁶

Később a román Állami Építkezési Felügyelőség megállapította, hogy Dormánfalva önkormányzata törvénytelenül járt el, amikor a haditemető román parcellájának előállította az építési engedélyét, ugyanis ez olyan dokumentáció alapján történt meg, amely nem bizonyította kézenfekvően a terület fölötti tulajdonjogát.¹⁷ A szabálytalanságot a művelődési minisztérium is igazolta. Elmondták: Constantin Toma dormánfalvi polgármester nem kérte a köztéri műemlékek bizottságának (CNMPF) engedélyét. A polgármester számára szankciót helyeztek kilátásba, amely szerint, ha valaki mellőzi a kulturális tárca beleegyezését, 10 ezer és 20 ezer lej közötti bírsággal büntetendő. A minisztérium tudatta Tomával, hogy a műemlékeket nem lehet felavatni, mivel nem rendelkeznek minisztériumi jóváhagyással.¹⁸ A polgármester emiatt elhalasztotta az emlékmű május 17-re tervezett felavatását.¹⁹

Ezután egy civil akciócsoport nylonzsákokkal takarták le a sírkertben elhelyezett betonkereszteket és az ortodox emlékművet. A fekete szemeteszsákokkal ellátott sírokat körberagasztották, majd a helyszínre két táblát is elhelyeztek román és magyar felirattal, amelyeken a „Tartósítva a jelenlegi helyzet megoldásáig!” szöveg állt. A csoport arra hivatkozott, hogy „konzerválni” szeretnék a betonkereszteket, addig, amíg a jogi eljárások be nem fejeződnek.

Később a romániai magyar pártok és civil szervezetek képviselői a temető előtt virrasztottak, hogy megakadályozzák, ha esetleg Dormánfalva önkormányzata mégis megvalósítaná a május 17-re ígért felavatást.²⁰ A temető felügyelése alatt a csíkszentmártoni önkormányzat újrafestette a székelykaput, s a magyar katonák tiszteletére fakereszteket állítottak fel, amelyekre piros-fehér-zöld szalagokat kötöttek.²¹

Az idill azonban hamar véget ért. A munkálatok befejezése után a csíkszentmártoni önkormányzat munkatársai közös ebédre igyekeztek, amikor három román aktivista érkezett a temetőbe, s kérdőre vonta a magyarokat a kereszttek letakarása miatt. A helyszínről elő videóban tudósított George Simion, Cosmin Iosub és Mihai Armaş, akik közül ketten videóztak, a harmadikuk pedig provokatív kérdéseket tett fel a magyaroknak. Simion azt állította, hogy megütötte őt az egyik magyar férfi, a felvételen viszont csak annyi látszik, hogy elesett. László Antal, Csíkszentmárton alpolgármestere elmondta, hogy az egyik aktivistát valóban fellökték, de ütlegelésről szó sem volt.

Bedő Zoltán úgy vélte, Simion szándékosan félre akarta vezetni a közvéleményt azzal, hogy elterjesztette, megverték a magyarok. Folyamatosan azt kiabálta, hogy „őkik a magyarok!”, holott a valósághoz ennek köze nincs.²²

A történetek után rongálás, lopás, ütlegelés és egyéb erőszakos cselekedetek gyanúja miatt tartottak házkutatást öt személynél Hargita és Bákó megye területén. Köztük szerepelt László Antal, Csíkszentmárton alpolgármestere is, akit a házkutatás után a nyomozó hatóság kihallgatott. Rajta kívül még három embert hallgattak ki, ugyancsak ezen okokból.

Tánczos Barna szerint a rendőrök George Simion feljelentése alapján jártak el. A szenátor az MTI-nek elmondta: „a rendőrök hajnali hat órakor törtek rá a csíkszentmártoni alpolgármesterre és családjára, és ezután a csíkszentmártoni polgármesteri hivatalban is házkutatást tartottak.”²³ Később Csíkszentmárton önkormányzatánál is kutakodtak a rendőrök. Megnézték az alpolgármester irodáját, a térfelügyelő kamera belső egységét magukkal vitték, majd jegyzőkönyvet írtak, és elmentek.²⁴ Az RMDSZ az eset után megvonta támogatását a bukaresti kormánykoalíciótól.²⁵

Csíkszentmárton önkormányzata május 23-ai ülésén határozatot hozott, amely szerint harminc napig lezárta a sírkertet, tilos volt bármilyen tevékenység céljából a temetőbe belépni. A tiltás alól kivételt képeztek a karbantartási munkálatokat elvégző személyek. A határozat május 29-től lépett hatályba. A temető lezárásáról kisfilm is készült, amelyben kiderült: a láncszemeket három lakattal kapcsolták össze. Hargita megye prefektusa, Jean-Adrian Andrei kifogásolta a temető lezárását. Szerinte, Csíkszentmárton a törvényt is megsértette a határozat meghozatalakor, ezért kilátásba helyezte annak megtámadását a közigazgatási bíróságon.

Eközben a közbeszerzési hatóság, illetve a Bákó megyei kataszteri hivatal is elismerte, hogy Dormánfalva polgármesteri hivatala törvénytelenül járt el, s nem tisztázott a terület hovatartozása.²⁶ Hozzájuk csatlakozott a román Nemzetvédelmi Minisztérium, amelynek június 3-ai közleményéből kiderült: „az idegen háborús emlékhelyek átalakítása csakis a minisztériumnak alárendelt Hősök Emléke Országos Hivatal (ONCE) előzetes hozzájárulásával végezhető el Romániában, és a hivatal – 2004-es megalakulása óta – nem járult hozzá az úzvölgyi katonatemető átalakításához.” A minisztériumi álláspont arra világított rá, hogy a katonatemetőt a román Hősök Emléke Társaság alakította ki 1926-1927-ben, amikor az osztrák-magyar hadsereg mintegy 350 katonájának a sírja mellé, csaknem 900 különböző nemzetiségű katona maradványait temette el. Hozzá tették: a

temetőbe a második világháború végéig több mint 1300 katonai földi maradványa került. A minisztérium továbbá megerősítette a temető Hargita megyei elhelyezését és nemzetközi jellegét. Az 1984-85-ben és 1988-89-ben megejtett országos hadisíreltározás során ugyanis kiderült, hogy a sírkertben román, magyar, olasz, német, szerb és orosz katonák nyugszanak.²⁷

A tárca egyébként Dan Tanasă blogger, újságíró kérésére fejtette ki álláspontját. A választ Tanasă azonban másképp értelmezte. Azt, hogy a Hősök Emléke Országos Hivatal (ONCE) nem járult hozzá az úzvölgyi katonatemető átalakításához úgy értékelte, hogy „az RMDSZ által ellenőrzött testületek törvénytelenül magyarosították”.²⁸

Ezzel egyidejűleg a Bákó megyei prefektus megállapította, hogy a temető nem tartozik Dormánfalva községhez, emiatt felszólította az önkormányzatot, hogy vonja vissza azt a határozatot, amelyben az úzvölgyi sírkert területét a községbe sorolták. A határozat eltörlésére június 25-ig kaptak időt. A bákói prefektus arra hivatkozott: a katonatemető már 2007 óta a Hargita megyei Csíkszentmárton községében szerepel, amit egy 2010-es kormányhatározat is megerősített. Ugyanakkor a prefektusi hivatal június 7-ig adott időt a dormánfalvi polgármesternek, hogy tisztázza a román parcella létrehozásához kiállított építési engedély törvényességét.²⁹

Az incidens

Mindezek ellenére Dormánfalva polgármesteri hivatala jóváhagyta a felállított emlékmű és a román parcellák felavatását. Az ügy 2019. június 6-án csúcspontot ért el, amikor csaknem ezer román megemlékező erőszakkal betört a sírkertbe, hogy felszenteljék a korábban elhelyezett emlékművet és betonkereszteket, miközben a temetőben a székelyföldiek békésen, élelancot alkotva tüntettek.³⁰

Az eset politikai és diplomáciai konfliktusokhoz vezetett. Többen is azt gondolták, hogy az úzvölgyi eset mesterségesen gerjesztett konfliktus a magyarok ellen. A magyarok több demonstráción hangoztatták, hogy a kormány nem foglalkozik kellőképpen az ügygel, a magyar kisebbséget pedig csak másodrendű állampolgárnak tekinti. A tüntetéseken követelték a sírkert eredeti állapotának helyreállítását, Hargita megye prefektusának lemondását és a Dăncilă-kormány leváltását.

A történések tükrében, a román és a magyar fél között számos tárgyalás zajlott. Konkrét előrehaladás azonban e két hónapban mégsem történt. A magyar és a román védelmi minisztérium június végi tanácskozása során arra jutott, hogy szeptemberben folytatják az egyeztetést, és küldötteik együtt bejárják a temetőt. Az eseményre néhány ország katonai attaséját is meghívják, mivel a sírkertben más etnikumú katonák is nyugszanak.

Annak ellenére, hogy temetőgyalázás történt a románok részéről, amikor betörték a temetőkaput, majd magyar kereszteket dobáltak ki a temetőből, a hatóságok nem vontak felelősségre senkit. Sőt: kitüntetések kaptak a rendbontók, valamint az az ortodox pap is, aki a román katonák emlékére elhelyezett betonkereszteket felszentelte. Az elismeréseket Constantin Toma, Dormánfalva

polgármestere adta át a román hadsereg napja alkalmából, október 25-én tartott megemlékezésen.³¹ Például az Úzvölgy fia címmel jutalmazta azt a 13 éves fiút, aki elsőként hatolt be a temetőbe, majd felmászott a magyar emlékműre, s a román zászlót lobogtatva azt kiabálta: „Győzelem!” A megemlékezésen körülbelül 600-an vettek részt. A jelenlevők közül néhányan népviseletbe öltözve, román zászlókat lengetve, fáklyákkal a kezükben indultak a sírkertbe. A temető kerítésére helyezett nagyméretű román zászló felirata tudatta az emberekkel: „Románia alkotmánya szerint az ország hivatalos nyelve a román.” Az ünnepség a román himnusz éneklésével indult, majd felolvasták annak a 149 román katonának a nevét, akik a szervezők szerint a temetőben nyugszanak. Az egybegyűltek minden név után jelent kiáltottak.³²

A magyar fél részéről viszont több illetékesre is szankciót róttak ki. Ilyen volt Grüman Róbert, a Kovászna megyei önkormányzat alelnöke és Borboly Csaba, a Hargita megyei Tanács elnöke, akikre 3000 lejes bírságot szabtak ki. Előbbire azért, mert a székelyek június 6-i tüntetését nem jelentette be. Grüman fellebbezett a bírság ellen, amit a Csíkszeredai Bíróság november elején eltörölt.³³ Borboly ellen a későbbiekben is érkezett feljelentés nacionalista román szervezetek részéről. Ekkor nemcsak őt, hanem Tamás Sándort, Kovászna Megye Tanácsának elnökét, Tánczos Barna szenátort, Korodi Attila képviselőt, illetve Gergely Andrást, Csíkszentmárton alpolgármesterét is feljelentették diszkriminatív nyilatkozatok, románellenes uszítás indokával. Az utóbbit azzal magyarázták, hogy Tánczos diszkriminatív magatartást tanúsított, amikor felszólította a magyarokat arra, hogy a román megemlékezők bejutását a temetőbe élőlánccal akadályozzák meg.³⁴

Törvénytelen építkezés, sírgyalázás, erőszakos cselekedetek, gyűlöletkeltés, rongálás, illetve hivatali visszaélés miatt tett feljelentést júniusban a Magyar Polgári Párt, a Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat, valamint az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP). A moinești-i ügyészség 2020 márciusában ítéletet hozott: nem történt bűncselekmény a júniusi incidensek során. Úgy vélik, nem számít bűncselekménynek, mindössze szabálysértésnek minősül, ha néhányan azt kiabálják, kifelé a magyarokkal az országból. Az ügyészség ítélete végig román és magyar csoportokat említ, ennek ellenére egyetlen magyart sem hallgattak ki az ügyben. Az úzvölgyi incidensről nagyon sok fénykép és videófelvétel készült, mégsem látták úgy, hogy valakit bántalmaztak volna.

Csomortányi István, az Erdélyi Magyar Néppárt elnöke elmondta: az ügyészség válaszevléből kiderült, hogy rongálás miatt azért nem indíthatnak kivizsgálást, mert Csíkszentmárton polgármesteri hivatala nem szeretne feljelentést tenni ez esetben.³⁵

Ravasz Arnold csíkszentmártoni falumenedzser sértőnek nevezte Csomortányi szavait. Kijelentette: mindent megtettek a helyzet tisztázásáért. Mihelyt megtörtént a rongálás feljelentést tettek.³⁶

Terepbejárás, állati csontok

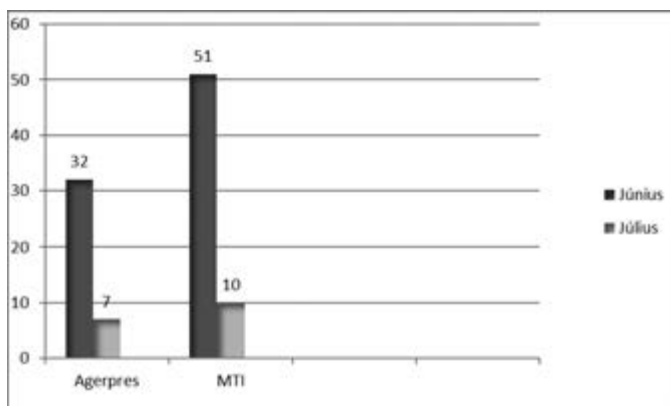
Csaknem két hónappal az ígért időpont után megvalósult az úzvölgyi temető kollektív bejárása a román, a magyar, az orosz és a német hadisírgondozók segítségével, a Hősök Emléke Országos Hivatal (ONCE) invitálása nyomán. Az egyeztetés után Kovács Vilmos ezredes, a magyarországi Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézetének és Múzeumának a parancsnoka elmondta: a román fél még nem állt elő semmilyen megoldással a helyzet tisztázására. Kijelentette: a sírkertben kegyeletsértés történt azzal, hogy az 50 betonkereszt olyan sírok fölé került, ahol magyar katonák maradványai vannak. Szerinte exhumálást kellene lebonyolítani avégett, hogy kiderüljön, vannak-e katonák eltemetve azon a területen. Ha pedig vannak, azok csak az 1917-ben eltemetett magyar katonák lehetnek.³⁷

Mihai Tîrnoveanu 2019. szeptember 23-án számolt be közösségi oldalán arról, hogy Vasile Boboc fémdetektoros kincskereső az úzvölgyi temetőhöz közel bukkant rá egy, az I. világháborúban elesett román katona csontjaira és fegyverzetére. A nacionalista szervezetek, amikor értesültek az információról, egyből azt feltételezték, hogy a csontok a 150. Úzvölgyében eltemetett román hős maradványai lehetnek. Többek között emiatt szervezték a már említett ünnepséget október 25-én.

A jászvásári (Iași) Törvényszéki Orvostani Intézet megvizsgálta a csontokat, s kiderült: állati eredetűek. A vizsgálat eredményét Árus Zsolt, a Székely Figyelő Alapítvány elnöke publikálta, aki „egyértelmű félrevezetésnek nevezte a román katona maradványainak a megtalálására vonatkozó bejelentést, és mérlegelendőnek tartotta, hogy érdemes-e feljelentést tenni az ügyben.”³⁸

A sírkert körüli botrány és a hírügynökségek

Az alábbi diagramon szemléltetem, hogy a vizsgált sajtóorgánumok a témával kapcsolatosan hányszor közöltek anyagokat, külön a júniusi és külön a júliusi hónapban.

A júniusban és a júliusban közölt hírek száma

Jól látható, hogy mindkét hónapban az MTI többet foglalkozott az úzvölgyi temető esetével, mint az Agerpres. Az MTI összesen 51 hírt közölt, ezzel szemben az Agerpres mindössze 32-t. A júliusi hónapban a közölt hírek száma jelentősen csökkent. Az MTI összesen tíz anyagot közölt a temető miatt kialakult botrány történéseiről, míg az Agerpres csupán hetet.

A vizsgált téma tekintetében a hírügynökségek legaktívabb időszaka június első két hetében volt. Az első néhány napon a legfrissebb információkat óránként közölték. A későbbiekben a közölt hírek száma csökkent: a hírügynökségek honlapján az óránkénti tudósítást napi két-három hír, majd napi csupán egy anyag követte. A júliusi hónap elején legfeljebb heti két-három anyag jelent meg a temetővel kapcsolatosan, míg a hónap végére alig közöltek valamit.

Az MTI vonatkozó anyagainak a száma fokozatosan csökkent, az úzvölgyi ügygel kapcsolatos hírekkel az Agerpres hirtelen állt le. A hírek mennyiségének csökkenése a leginkább abban lelhető fel, hogy az ügyben nem történt sok előrehaladás, viszont szembetűnő és megkérdőjelezhető, hogy az Agerpres olyan fejleményekről sem tudósított, amelyek az ügyben valódi előrehaladást mutattak. Jó példa erre az, amikor az egyik MTI által közölt anyagból kiderült, hogy a hatóságok által román nemzetiségűnek vélt öt katona valójában magyar volt. Az Agerpres ezt a fejleményt egyetlen mondat erejéig sem említette.

A vizsgált periódusban az Agerpres összesen 39 anyagot közölt, az MTI pedig 61-et. Az úzvölgyi incidens fejleményeiről a két hírügynökség együttesen száz anyagot adott közre.

A vizsgált anyagokat különböző tematikák alapján fogom összehasonlítani annak tükrében, hogy az adott témáról/történésről/fejleményről az olvasóit elyik hírügynökség tudósította, melyik nem.

A történésorozatot tizenkét részre bontottam fel az általam legfontosabbnak vélt mozzanatok alapján.

- A botrány kirobban: a románok megrongálták az úzvölgyi temető kapuját
- Büntetőjogi vizsgálat indult az úzvölgyi katonai temető kapujának megrongálása miatt
- Államosítanak a sírkertet
- Bizalmatlansági indítványban a katonatemető ügye
- Tizenegy román katona nyugszik a sírkertben
- Tüntetett az Erdélyi Magyar Néppárt
- Bizalmatlansági indítvány: marad a Dăncilă-kormány
- Egyeztetett a román és a magyar minisztérium a temető ügyéről
- Három hete történt az úzvölgyi incidens: a rendőrség ezúttal sem vonta felelősségre a vandálokat
- A Dormánfalva által elhelyezett betonkereszteket műemlékké nyilvánítanak: Kelemen Hunor ellenzi
- A Bákó megyei prefektus másfél hónap elteltével sem indított közigazgatási pereket Dormánfalva önkormányzata ellen
- Öt románnak tekintett katona valójában magyar volt

A tizenkét kiválasztott téma közül az MTI mindegyik esetben közölt híryananyagot, míg az Agerpres a felsoroltak közül csak hét témában hozott le hírt.

Együttesen tehát hét olyan téma azonosítható, amelyeknek a híryananyagát az Agerpres és az MTI is közölte, ezek a következők: A botrány kirobban: a románok megrongálták az úzvölgyi temető kapuját; Büntetőjogi vizsgálat indult az úzvölgyi katonai temető kapujának megrongálása miatt; Bizalmatlansági indítványban a katonatemető ügye; Tüntettet az Erdélyi Magyar Néppárt; Bizalmatlansági indítvány: Marad a Dăncilă-kormány; Egyeztetett a román és a magyar védelmi minisztérium a temető ügyéről; A Dormánfalva által elhelyezett betonkereszteket műemlékké nyilvánítanak: Kelemen Hunor ellenzi.

Összesen öt olyan téma volt, amelyekről csak az MTI tudósított, s ezek a következők: Államosítanak a sírkertet; Tizenegy román katona nyugszik a sírkertben; Három hete történt az úzvölgyi incidens: a rendőrség még mindig nem vont felelősségre a vandálokat; A Bákó megyei prefektus másfél hónap elteltével sem indított közigazgatási pereket Dormánfalva önkormányzata ellen; Öt románnak tekintett katona valójában magyar volt.

Az utóbbi témák fejleményeiről az Agerpres semmilyen információt nem közölt.

Objektívek voltak a hírügynökségek?

A továbbiakban a korábban említett tizenkét téma esetében vizsgálom a hírügynökségi anyagok objektivitását.

A botrány kirobban: a románok megrongálták az úzvölgyi temető kapuját részhez az Agerprestől összesen tizenegy cikket használtam fel, míg az MTI-től hatot.

Az Agerpres ezen hírek esetében objektíven tájékoztatott. A szöveg megszerkesztettsége nem utalt semmiféle a román fél iránti egyoldalú pártfogásra vagy elfogultságra. Hasonlóan járt el az MTI is. A két hírügynökség egyetlen információt sem hallgatott el, csupán azokról nem közölt anyagot, amelyekben nem volt érdekelt.

A Büntetőjogi vizsgálat indult az úzvölgyi katonai temető kapujának megrongálása miatt rész esetében viszont a két hírügynökség anyagaiban számos kivetnivaló található. A kivizsgálás elindításáról az Agerpres és az MTI is írt, azonban a román fél néhány információt elhallgatott. A Román Csendőrség közleményét mindkét hírügynökség ismertette. Az MTI a kivizsgálásról szóló anyagában viszont megírta, hogy a történések után kisfilmek sora jelent meg, amelyeken jól látszik, hogy a románok a székely kaput kitépik, köpdősődnek, s az egyik operatőrnek is nekimennek. Az Agerpres erről említést nem tett, ami további kérdéseket vet fel.

Az Államosítanak a sírkertet fejezetben az esetleges államosításról az Agerpres nem közölt semmit, ezzel szemben az MTI két anyagot is publikált. Megírták, hogy az RMDSZ ellenzi a temető államosítását. A híryananyagban érezhető némi feszültségkeltés: amikor Kelemen Hunor azt nyilatkozta, hogy a katona-

temetőnél történekeért Codrin Munteanu lehet a felelős, az MTI rövid utalást tett arra, hogy Munteanu egykoron a székely zászló használata ellen pereket indított.³⁹

E téma vonatkozásában felhasználtam még néhány cikket, de azokban elfogultságot az ügyben egyik hírügynökség oldaláról sem éreztem, objektíven tájékoztattak.

A *Bizalmatlansági indítványban a katonatemető ügye* című részben nem volt kifogásolni való a hírügynökségek tájékoztatási módjaiban. Részletesen írtak a bizalmatlansági indítvány benyújtásának miéértjéről, annak előzményeiről s várható hatásairól. Az Agerpres az indítvánnyal kapcsolatosan Kelemen Hunor rövid nyilatkozatát is publikálta. Megtudjuk, hogy az RMDSZ a Dăncilă-kormány ellen nyújtja be az indítványt, amely számonkéri az úzvölgyi incidenseket, valamint bírálja a kormányt amiatt, hogy a megyei tanácselnökök megválasztását előíró rendelet elfogadására készül.⁴⁰

A *Tizenegy román katona nyugszik a sírkertben* téma esetében az MTI-től származó híreket használtam fel. A hírügynökség a híranyagát a román védelmi tárca honlapján megjelent összegző alapján írta meg. Részletes és átfogó anyagot közölt. Megtudjuk a szövegből, hogy az úzvölgyi temetőben 11 román katona nyugszik. Fényt derült arra is, hogy Csíkszentmárton község az 1927-es térképet mellőzve változtatott a sírkerten. Korábban magyar nemzeti szalaggal ellátott fakeresztek helyeztek azokra a sírokra, ahol nem magyar nemzetiségű katonák vannak. Ezzel a cselekedettel Csíkszentmárton „a vonatkozó nemzetközi egyezményeket és a hadisír-gondozásról szóló román-magyar egyezményt is megsértette”. Az Agerpres a temetőben nyugvó román katonák számáról semmit nem publikált.⁴¹

A *Tüntetett az Erdélyi Magyar Néppárt* fejezetben volt a legszembetűnőbb a részrehajlóság két hírügynökség oldaláról. Mind az Agerpres, mind az MTI részéről érződik az elfogultság. Az esetet mindkettő más szemszögből közelíti meg, az olvasóiknak a lényegét más-más színben akarták átadni.⁴²

A *Bizalmatlansági indítvány: Marad a Dăncilă-kormány* rész esetében nincs kifogásolni való. Kiderül az anyagból, hogy június 18-án a Dăncilă-kormány ellen benyújtott bizalmatlansági indítványról szavaztak a parlamentben. Az indítvány szerint a Dăncilă által vezetett szociáldemokrata kormány nem volt képes kezelni az úzvölgyi incidenseket. Az ellenzék bírálta a Dăncilă-kormányt a magas infláció, a hitelek drágulása, a magánnyugdíj-rendszer meggyengítése miatt is. Az Agerpres aznap több beszámolót is közölt a parlamenti üléssel egyidőben, az MTI viszont csak egyetlen összegzőt hozott le a parlamenti vita eredményeiről.

Az Agerpres publikált egy anyagot, amelyben javarészt Dăncilă mondatai olvashatóak. Dăncilă kijelentette: az ellenzék alaptalanul vádaskodik, és elferdíti a valóságot. Az Agerpres közölt továbbá egy anyagot, amelyben Korodi Attila kijelentéseit írják le, s egy harmadik anyagot, amelyben Dan Barna fejtette ki véleményét a bizalmatlansági indítványt illetően.

A kormány a szavazás után a helyén maradt, nem sikerült Dăncilă-kabinetet leváltani, mivel az indítványt kétszáz szenátor és képviselő szavazta meg, s a kormánybuktatáshoz még 33 szavazatra lett volna szükség.⁴³

Az Egyeztetett a román és a magyar védelmi minisztérium a temető ügyéről fejezetben az olvasók arról értesülhettek, hogy június 26-án elkezdődött a megbeszélés a magyar Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeuma illetékesei, valamint a Hősök Emlékének Országos Hivatala (ONCE) vezetősége között. Az egyeztetésen a két fél az úzvölgyi temető, illetve az emlékművek helyzetéről tanácskoztak. A temetőre vonatkozó levéltári források egymásnak bemutatása és ezek együttes tanulmányozása után, a román fél számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a Dormánfalva által elhelyezett keresztek nem román katonák maradványai fölé kerültek, hanem az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében szolgáló katonák nyughelye fölé.

A magyar fél szorgalmazta, hogy a betonkeresztek alatti részt exhumálják. A román fél ezt csak akkor támogatta volna, ha a kihantolás a sírkert egészére kiterjed. A felek abban maradtak, hogy szeptemberben folytatják az egyeztetést, a temető kollektív bejárásával. Erre néhány ország katonai attaséját is meghívják, mivel az úzvölgyi temetőben más etnikumú katonák is nyugszanak. A két hírügynökség a hírközlési szabályoknak megfelelően tudósított, tehát objektívak voltak.⁴⁴

Három hete történt az úzvölgyi incidens: a rendőrség ezúttal sem vonta felelősségre a vandálokat témához az MTI híryanagát alkalmaztam, ugyanis az Agerpres erről sem közölt semmit. Ebben az esetben az objektivitás ismét megkérdőjelezhető. Kérdéses, hogy a hírügynökség miért nem tartotta fontosnak, hogy a nyomozás állásáról írjon. Ellenben az MTI nagyon tartalmas anyagot közölt, minden kulcsfontosságú információt megírt. Forrása a fejleményekről, az erdélyi magyar sajtóból származott, történetesen a *Maszol* hírportál és a *Krónika* napilap anyagaiból. A *Maszol* és a *Krónika* is egyaránt arra volt kíváncsi, hogy sikerült-e azonosítaniuk a rendőröknek a rongálókat, tettek-e valamit a betonkeresztek és az emlékmű fekete műanyag fóliával való letakarásának ügyében és George Simion állítólagos bántalmazása ellen. A rendőrségtől rövid válasz érkezett: nyomoznak még mindhárom ügy kapcsán.⁴⁵

A Dormánfalva által elhelyezett betonkereszteket műemlékké nyilvánítanak: Kelemen Hunor ellenzi részhez felhasznált híryanagokban a hírügynökségek munkája tekintetében nincs kifogásolni való. A hírt mindkét hírügynökség közölte, s ismertette a legfontosabbakat. Kiderült, hogy Kelemen Hunor és Viorica Dăncilă az úzvölgyi katonatemetőben elhelyezett betonkeresztek lehetséges műemlékké nyilvánításáról, valamint a közigazgatási törvénykönyv új változatáról tárgyalt. Az RMDSZ szövetségi elnöke ellenezte a betonkeresztek műemlékké nyilvánítását, ezért arra kérte miniszterelnököt, hogy érvénytelenítsék Valer Daniel-Breaz kulturális miniszter erre vonatkozó engedélyét. Hozzátette: a dormánfalvi emlékmű kelta betonkereszt, amely az 1930-as években vált Legionárius Mozgalom szimbólumává.⁴⁶

A Bákó megyei prefektus másfél hónap elteltével sem indított közigazgatási pereket Dormánfalva önkormányzata ellen, illetve az Öt románnak tekintett katonávalójában magyar volt fejezetekhez szintén csak az MTI híreit használtam fel, hiszen ezen fejleményekről az Agerpres említést nem tett. Az egyikből megtudjuk, hogy Bákó megye prefektusa nem indította el Dormánfalva olgármesteri

hivatala ellen azokat a közigazgatási pereket, amelyeket az úzvölgyi katonate-metővel kapcsolatos törvénytelennek vélt intézkedései miatt helyezett kilátásba. Constantin Toma, Dormánfalva polgármestere először június 7-ig kapott esélyt álláspontja megvédésére. A polgármester azonban nem intézkedett ez ügyben, így haladékat kapott június 25-ig. A hivatal ennek elmulasztása miatt közigazga-tási pert helyezett kilátásba. Ennek ellenére, egy hónap elteltével sem indította el a megígért pert. Az MTI kérdőre vonta a prefektust ezzel kapcsolatosan. A hiva-tal válaszában közölte: azért nem indult el a per, mert a határidő lejárt napján a dormánfalvi önkormányzat újabb határozatot hozott, amelyikben kijavította a korábbi határozata hibáját. A határozat most már nem a temető területének a közvagyonba vételéről szól, hanem a város közvagyonát rögzítő 1999-es önkor-mányzati határozat kiegészítését rögzíti.⁴⁷

Az *Öt románként tekintett katona valójában magyar volt* anyag esetében az MTI arról tájékoztatja az olvasókat, hogy a Honvédelmi Minisztérium illetéke-sei nyilvánosságra hozták a katonák anyakönyvi bejegyzésének fénymásolatát, amelyekből kiderül az öt katona neve: Grimm Mihály, Harcsik Mihály, Kuzma György, Madanincz György és Román Mihály. Kovács Vilmos ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka hozzátette: a temetőben vannak még olyan sírok, amelyben magyar katonák nyugszanak, s a románok azokra tet-tek betonkereszteket.⁴⁸ A hírügynökség mindkét esetben objektíven járt el.

Ezzel az elemzéssel arra akartam felhívni a figyelmet, hogy a hírügynöksé-gek egyes híreknél a szakmai normát betartva, az objektivitás kritériumát alkalmazva jártak el, míg más anyagoknál a hírügynökségi újságírás ezen alapszabá-lyának a betartására nem figyeltek.

Amint kiderült: az Agerpres a tizenkét téma tükrözése során két esetben nem volt objektív, míg az MTI egy alkalommal kívánta befolyásolni az olvasók véleményét.

A hírek tartalmi megszerkesztettsége azt mutatja, hogy a hírügynökségek a tematizálás eszközével is próbáltak manipulálni. Számtalan olvasó fejében a másik fél iránt már létező sztereotípiák voltak. Nemzeti, politikai és diplomáciai érdekek rengeteg konfliktust szítottak román és magyar között, a hírek pedig ezt tovább fokozták.

Vegyük példának azt a június 7-ei anyagot, amelyben az MTI leírja, hogy „a román külügyminisztérium szerint a magyarok szították a feszültséget”. Több mint valószínű, hogy aki „elegendő” sztereotípiával és klisével tekint a román népre, már csak a cím láttán is fogni a dühtől. Persze, a cím hiteles, hiszen ezt az információt írják le a szövegtestben is, de tökéletesen rávilágít arra, hogy a hírügynökség pusztán a tematizálás eszközével, a címadás manipulatív és feszült-ségkeltő technikájával élt.

Az Agerpres sem hátrált meg ettől a technikától. *Kelemen Hunor az úzvölgyi incidensekről: Vandalizmus, barbár cselekedet; a nemzetközi fórumokhoz fordulunk* című június 7-ei anyagukban a feszültségkeltő címadás technikáját a román hírügynökség is használja. A hír maga objektív, azzal viszont biztosan tisztában voltak, hogy ha ezt az apró részletet emelik ki Kelemen Hunor mondataiból, pon-

tosabban a „barbár” szót, konfliktust generálhatnak, s a románok a magyarok iránt még nagyobb dühöt fognak érezni.

Mint ismeretes: elengedő a cím is ahhoz, hogy vitát generáljon. A hírügynökségektől az anyagokat számtalan internetes hírportál vette át. Ezek az online platformok komment szekcióiban az emberek között hatalmas viták kerekedtek ki. A legtöbb hírrel megértést és empátiát nem, annál inkább az ellenérzet fokozását érték el.

A legtöbb kérdést azonban az veti fel, hogy a hírügynökségek egyes anyagoknál miért voltak objektívek, más híreknél viszont, ha nem is mondták ki, nyilván érződött a részrehajlás, a szubjektivitás.

Meglátásaim szerint a hírügynökségek az úzvölgyi temetőügy fontosabb állomásai és fejleményei esetében az elfogultság és a manipulálás felé hajlottak azokban az esetekben, amikor olyan fejleményekről volt szó, amelyek az adott népnek nem kedvezőek. Előbbi elemzéseim során kiderült, hogy amikor a hatóságok az úzvölgyi sírkert kapujának megrongálása miatt vizsgálatot indítottak, az Agerpres olyan információkat hagyott ki, amelyek az incidens akkori állásában, illetve annak megítélésében nyilvánvalóak és fontosak voltak.

Az MTI is hajlott a manipulálás irányába, például a *Tüntettet az Erdélyi Magyar Néppárt* című hírében. Az Agerpresszel ellentétben nem a magukra rossz fényt vető információkat mellőzték, épp ellenkezőleg: miközben a magyar népet jobb színben tünteti fel, a román államot támadónak állítja be. A hírügynökség erre építette fel az anyagát. Többször olvasható az anyagban az a szó, hogy *támadás*, de szerepel az *ostrom*, *magyarellenes* stb. szó is. Itt nem a cím, hanem maga a szöveg volt feszültségkeltően megfogalmazva. Az Agerpres ezzel szemben az ellenkezőjét próbálta az olvasóval sejtetni. Meg sem említette Csomortányi beszédéből azt a részt, amikor a román államot a magyar nemzettel szemben támadónak állítja be. Nem említette meg a pártelnök feltételezését arról, hogy az úzvölgyi incidenst a román állam előre kitervelhette. Nem adott teret annak sem, hogy a román szervek hibásnak látszanak. Hasonló az eset az *Államosítanak a sírkertet* témában felhasznált MTI-anyagban, amelyben rövid említést tesznek Codrin Munteanuról, majd a hírügynökség emlékezteti az olvasókat, hogy Munteanu egykoron a székely zászló használata ellen pereket indított.

Egyértelmű tehát, hogy a két hírügynökség élt a manipulálás technikájával, ezzel együtt pedig az objektivitás követelményét mellőzte. Hangsúlyozom: a hírekben nem hangzottak el nyílt és határozott kijelentések, olyanok, amelyek degradálóak, ellenségesek a másik néppel szemben, viszont a szövegek tartalmi, formai megszerkesztettsége és tálalása mögött érződnek elfogultságok, megjelennek, vagy éppen ellenkezőleg, nem jelennek meg olyan információk, amelyek az adott félnek nem kedvezőek.

Bibliográfia:

Avram, M. S. (2019). *Kelemen Hunor (UDMR): Suntem pentru votarea moțiunii de cenzură*. Agerpres, <https://www.agerpres.ro/viata-parlamentara/2019/06/12/kelemen-hunor-udmr-suntem-pentru-votarea-motiunii-de-cenzura--325048>. Letöltve: 2020. január 25.

Csinta S. (2019): *Kakukkáció*. Magyar Nemzet, <https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/kakukkacio-6923552/>. Letöltve: 2020. február 25.

Iszlai K. (2019). „Dicsőséges” júniusi temetőfoglalásukra emlékeztek a románok Úz völgyében. Székelyhon, <https://szekelyhon.ro/aktualis/bdicsoseges-juniusi-temetofoglasukra-emlekeztek-a-romanok-uzvolgyeben>. Letöltve: 2020. március 29.

Iszlai K. (2019). *A román avatóünnepség helyett Magyar nemzeti jelképeket helyeztek ki pénteken az úz völgyi sírkertben*. Székelyhon, <https://szekelyhon.ro/aktualis/a-roman-avatounnepseg-helyett-magyar-nemzeti-jelkepeket-helyeztek-ki-penteken-az-uzvolgyi-sirkertben>. Letöltve: 2020. március 28.

Iszlai K. (2019). *Házkutatást tartottak, kihallgatták, majd hazaengedték Csíkszentmárton alpolgármesterét az úz völgyi temetőügy kapcsán*. Székelyhon, <https://szekelyhon.ro/aktualis/hazkutatast-vegeztek-a-bako-megyei-hatosagok-hargita-megyeben-az-uzvolgyi-esemenyek-miatt>. Letöltve: 2020. március 29.

Jogtár.hu (Frissítve: 2020. június 5.). 94/2008. (IV. 23.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya között a romániai magyar hadisírok és a magyarországi román hadisírok jogi helyzetéről szóló Megállapodás kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A0800094.KOR&targetdate=&printTitle=94/2008.+%28IV.+23.%29+Korm.+rendelet>. Letöltve: 2020. március 6.

Just.ro (2008. december 9.). *ACORD din 6 martie 2008 între Guvernul României și Guvernul Republicii Ungare privind regimul juridic al mormintelor ungare de război din România și al mormintelor române de război din Republica Ungară*. URL: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/100095>. Letöltve: 2020. március 6.

Makkay J. (2019): *Harc az úz völgyi magyar temető nyugalmaért*. Erdélyi Napló, <https://erdelyinaplo.ro/extra/harc-az-uzvolgyi-magyar-temeto-nyugalmaert>. Letöltve: 2020. február 22.

Mészáros T. (2019). *Úz völgye: a negyedik állami intézmény mondja, hogy illegálisan bolygatták meg a temetőt*. Fötér.ro, https://foter.ro/cikk/20190603_uzvolgye_a_negyedik_allami_intezmeny_mondja_hogy_illegalisan_bolygattak_meg_a_temetot/. Letöltve: 2020. március 27.

MTI (2019). *Román katonasírok betonkeresztjeit telepítették az úz völgyi első világháborús magyar katonatemetőbe*.

MTI (2019). *RMDSZ-es politikusok az úz völgyi katonatemető átalakításának a leállítását kérik*.

MTI (2019). *Úz völgyi katonatemető – A védelmi minisztertől kért tájékoztatást Viorica Dăncilă miniszterelnök*.

MTI (2019). *Úz völgyi katonatemető – Az átalakítások törvényességét próbálja bizonyítani Dormánfalva polgármesteri hivatala*.

MTI (2019). *Úz völgyi katonatemető – Román hatóság szerint törvénytelenül építkezett Dormánfalva önkormányzata*.

MTI (2019). *Úz völgyi katonatemető – A román kulturális tárca szerint nem avatható fel a román emlékmű*.

MTI (2019). *Úz völgyi katonatemető – Elhalasztotta a dormánfalvi polgármester a román emlékmű felavatását*.

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Virrasztottak a sírkert előtt, tartva a román emlékmű felavatásától.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Házkutatásokat végez a rendőrség Bákó és Hargita megyében.*

MTI (2019): *Az RMDSZ megvonta támogatását a bukaresti kormánykoalíciótól.*

MTI (2019): *Úzvölgyi katonatemető – Megtámadja a közigazgatási bíróságon a prefektus a temető lezárását – FRISSÍTETT (új: lezárták a temetőt).*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – A román védelmi tárca közölte: nem járult hozzá a sírkert átalakításához.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Péntekig kapott haladékot Dormánfalva polgármestere a prefektustól.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – A románok erőszakos benyomulása után felszentelték a román emlékművet.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Dărmănești polgármestere kitüntette a júniusi temetőfoglalókat.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Törölte a bíróság a Kovászna megyei önkormányzat elnökhelyettesére kirótt bírságot.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Egy román hatóság magyar politikusok felelősségét vizsgálja a június 6-i incidens kapcsán.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – A helyszínen tájékoztadtak a román, a magyar, az orosz és a német hadisírgondozók*

MTI (2020). *Úzvölgyi katonatemető – Állati eredetűek azok a csontok, amelyeket a 150 román katonának tulajdonítottak.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Az RMDSZ ellenzi a sírkert államosítását.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Román hatóság: 11 román katona nyugszik a sírkertben. Kolozsvár, 2019. június 13.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Hargita megye prefektusának lemondását követelték a csíkszeredai tüntetésen. Csíkszereda/Bukarest, 2019. június 18.*

MTI (2019). *Túlélte az RMDSZ által is támogatott bizalmatlansági indítványt a bukaresti kormány.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Megkezdődött az egyeztetés a magyar és román védelmi minisztérium között*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Romániai magyar sajtó: még nem vonták felelősségre az erőszakos behatolókat.*

MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Nem indított közigazgatási pereket Dărmănești önkormányzata ellen a Bákó megyei prefektus.*

MTI (2019). *Tusványos/Úzvölgyi katonatemető – HM-illetékes: öt, románnak tekintett katona magyar állampolgár volt.*

Pașca, E. (2019). *Liderul PPMT, Csomortányi István, anunță organizarea unui protest la Miercurea Ciuc și un miting la Oradea.* Agerpres, <https://www.agerpres.ro/politica/2019/06/17/liderul-ppmt-csomort-ny-i-istv-n-anunta-organizarea-unui-protest-la-miercurea-ciuc-si-un-miting-la-oradea-327311>. Letöltve: 2020. január 25.

Peia, F. (2019). *Expertii din partea României și ai Ungariei au discutat situația Cimitirului de la Valea Uzului*. Agerpres, <https://www.agerpres.ro/politica/2019/06/27/experti-din-partea-romaniei-si-ai-ungariei-au-discutat-situatia-cimitirului-de-la-valea-uzului--332603>. Letöltve: 2020. január 25.

Simon V. (2020). *Hivatalos: nem történt bűncselekmény a románok úzvölgyi temetőbe betörésekor*. Székelyhon, <https://szekelyhon.ro/aktualis/hivatalos-nem-tortent-buncselekmeny-a-romanok-uzvolgyi-temetobe-torteno-betoresekor>. Letöltve: 2020. április 2.

Ștefan, G. (2019. július 2.). *Kelemen solicită retragerea avizului unui monument din cimitirul Valea Uzului, motivând că e simbol legionar*. Agerpres, <https://www.agerpres.ro/politic/2019/07/02/kelemen-solicita-retragerea-avizului-unui-monument-din-cimitirul-valea-uzului-motivand-ca-e-simbol-legionar--335418>; letöltve: 2020. január 25.

Székelyföld.ma (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története*. <https://www.szekelyfold.ma/hirek/az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete>. Letöltve: 2020. február 28.

Székelyföld.ma (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története II*. <https://www.szekelyfold.ma/hirek/az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete-ii>. Letöltve: 2020. február 28.

Székelyföld.ma (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története III*. <https://www.szekelyfold.ma/hirek/az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete-iii>. Letöltve: 2020. február 28.

Székelyföld.ma (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története IV*. <https://szekelyfold.ma/hirek/az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete-iv>. Letöltve: 2020. február 28.

Székelyhon (2019. június 11.): *Ceaușescu parancsát teljesítik az úzvölgyi temető elrománosításával?* <https://szekelyhon.ro/aktualis/ceauescu-parancsat-teljesitik-az-uzvolgyi-temeto-elromanositasaval>. Letöltve: 2020. február 28.

Székelyhon (2020). *Ne bántsák a csíkszentmártoniakat, kéri a falumenedzser*. <https://szekelyhon.ro/aktualis/ne-bantsak-a-csikszentmartoniakat-keri-a-falumenedzser>. Letöltve: 2020. április 2.

Székelyhon (2019). *Úzvölgye: provokációval válaszolt a provokációra a román fél, összetűzés lett a vége*. <https://szekelyhon.ro/aktualis/uzvolgye-provokacioval-valaszolt-a-provokacio-ra-a-roman-fel-osszetuzes-lett-a-vege>. Letöltve: 2020. március 28.

Úz-völgye.ro (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története*. <https://www.uzvolgye.ro/hu/8-hu/202-az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete>. Letöltve: 2020. február 28.

Varga E. Á. (2002). *Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852-2011*. Forrás: <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=487>. Letöltve: 2020. február 25.

<https://www.csikszentgyorgy.eu/csikszentgyorgy-kozseg/csikszentgyorgy-kozseg-telepulesei/uz-volgye/>. Letöltve: 2020. február 25.

Jegyzetek:

- 1 Makkay J. (2019): *Harc az úzvölgyi magyar temető nyugalmáért*. Erdélyi Napló, <https://erdelyinaplo.ro/extra/harc-az-uzvolgyi-magyar-temeto-nyugalmaert>. Letöltve: 2020. február 22.
- 2 <https://www.csikszentgyorgy.eu/csikszentgyorgy-kozseg/csikszent-gyorgy-kozseg-telepulesei/uz-volgye/>. Letöltve: 2020. február 25.
- 3 Varga E. Á. (2002). *Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852-2011*. Forrás: <http://nepszamlalas.adatbank.ro/?pg=etnikai&id=487>. Letöltve: 2020. február 25.
- 4 Csinta S. (2019): *Kakukkáció*. Magyar Nemzet, <https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/kakukkacio-6923552/>. Letöltve: 2020. február 25.
- 5 Székelyföld.ma (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története*. <https://www.szekelyfold.ma/hirek/az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete>. Letöltve: 2020. február 28.
- 6 Székelyföld.ma (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története II*. <https://www.szekelyfold.ma/hirek/az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete-ii>. Letöltve: 2020. február 28.
- 7 Székelyföld.ma (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története III*. <https://www.szekelyfold.ma/hirek/az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete-iii>. Letöltve: 2020. február 28.
- 8 Úz-völgye.ro (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története*. <https://www.uz-volgye.ro/hu/8-hu/202-az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete>. Letöltve: 2020. február 28.
- 9 Székelyhon (2019. június 11.): *Ceaușescu parancsát teljesítik az úzvölgyi temető elrománosításával?* <https://szekelyhon.ro/aktualis/ceausescu-parancsat-teljesitik-az-uzvolgyi-temeto-elromanositasaval>. Letöltve: 2020. február 28.
- 10 Székelyföld.ma (2019). *Az Úz-völgyi katonai temető története IV*. <https://szekelyfold.ma/hirek/az-uz-volgyi-katonai-temeto-tortenete-iv>. Letöltve: 2020. február 28.
- 11 Jogtár.hu (Frissítve: 2020. június 5.). *94/2008. (IV. 23.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya között a romániai magyar hadisírok és a magyarországi román hadisírok jogi helyzetéről szóló Megállapodás kihirdetéséről*. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A0800094.KOR&targetdate=&printTitle=94/2008.+%28IV.+23.%29+Korm.+rendelet>. Letöltve: 2020. március 6.; Just.ro (2008. december 9.). *ACORD din 6 martie 2008 între Guvernul României și Guvernul Republicii Ungare privind regimul juridic al mormintelor ungare de război din România și al mormintelor române de război din Republica Ungară*. URL: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/100095>. Letöltve: 2020. március 6.
- 12 MTI (2019). *Román katonasírok betonkeresztjeit telepítették az úzvölgyi első világháborús magyar katonatemetőbe*.
- 13 MTI (2019). *RMDSZ-es politikusok az úzvölgyi katonatemető átalakításának a leállítását kérik*.

14 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – A védelmi minisztertől kért tájékoztatást Viorica Dăncilă miniszterelnök.*

15 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Az átalakítások törvényességét próbálja bizonyítani Dormánfalva polgármesteri hivatala.*

16 Uo.

17 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Román hatóság szerint törvénytelenül építkezett Dormánfalva önkormányzata.*

18 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – A román kulturális tárca szerint nem avatható fel a román emlékmű.*

19 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Elhalasztotta a dormánfalvi polgármester a román emlékmű felavatását.*

20 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Virrasztottak a sírkert előtt, tartva a román emlékmű felavatásától.*

21 Iszlai K. (2019). *A román avatóünnepség helyett Magyar nemzeti jelképeket helyeztek ki pénteken az úzvölgyi sírkertben.* Székelyhon, <https://szekelyhon.ro/aktualis/a-roman-avatounnepseg-helyett-magyar-nemzeti-jelkepeket-helyeztek-ki-penteken-az-uzvolgyi-sirkertben>. Letöltve: 2020. március 28.

22 Székelyhon (2019). *Úzvölgye: provokációval válaszolt a provokációra a román fél, összetűzés lett a vége.* <https://szekelyhon.ro/aktualis/uzvolgye-provokacioval-valaszolt-a-provokaciora-a-roman-fel-osszetuzes-lett-a-vege>. Letöltve: 2020. március 28.

23 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Házkutatásokat végez a rendőrség Bákó és Hargita megyében.*

24 Iszlai K. (2019). *Házkutatást tartottak, kihallgatták, majd hazaengedték Csíkszentmárton alpolgármesterét az úzvölgyi temetőügy kapcsán.* Székelyhon, <https://szekelyhon.ro/aktualis/hazkutatast-vegeztek-a-bako-megyei-hatosagok-hargita-megyeben-az-uzvolgyi-esemenyek-miatt>. Letöltve: 2020. március 29.

25 MTI (2019): *Az RMDSZ megvonta támogatását a bukaresti kormánykoalíciótól.*

26 MTI (2019): *Úzvölgyi katonatemető – Megtámadja a közigazgatási bíróságon a prefektus a temető lezárását – FRISSÍTETT (új: lezárták a temetőt).*

27 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – A román védelmi tárca közölte: nem járult hozzá a sírkert átalakításához.*

28 Mészáros T. (2019). *Úzvölgye: a negyedik állami intézmény mondja, hogy illegálisan bolygatták meg a temetőt.* Fótér.ro, https://foter.ro/cikk/20190603_uzvolgye_a_negyedik_allami_intezmeny_mondja_hogy_illegalisan_bolygattak_meg_a_temetot/. Letöltve: 2020. március 27.

29 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Péntekig kapott haladékat Dormánfalva polgármestere a prefektustól.*

30 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – A románok erőszakos benyomulása után felszentelték a román emlékművet.*

31 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Dărmănești polgármestere kitüntette a júniusi temetőfoglalókat.*

32 Iszlai K. (2019). „Dicsőséges” júniusi temetőfoglalásukra emlékeztek a románok Úzvölgyében. Székelyhon, <https://szekelyhon.ro/aktualis/bdicsoseges-juniusi-temetofoglalasukra-emlekeztek-a-romanok-uzvolgyeben>. Letöltve: 2020. március 29.

33 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Törölte a bíróság a Kovászna megyei önkormányzat elnökhelyettesére kirótt bírságot.*

34 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Egy román hatóság magyar politikusok felelősségét vizsgálja a június 6-i incidens kapcsán.*

35 Simon V. (2020). *Hivatalos: nem történt bűncselekmény a románok úzvölgyi temetőbe betörésekor.* Székelyhon, <https://szekelyhon.ro/aktualis/hivatalos-nem-tortent-buncselekmeny-a-romanok-uzvolgyi-temetobe-torteno-betoresekor>. Letöltve: 2020. április 2.

36 Székelyhon (2020). *Ne bántsák a csíkszentmártoniakat, kéri a falumenedzser.* <https://szekelyhon.ro/aktualis/ne-bantsak-a-csikszentmartoniakat-keri-a-falumenedzser>. Letöltve: 2020. április 2.

37 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – A helyszínen tájékoztattak a román, a magyar, az orosz és a német hadísírgondozók*

38 MTI (2020). *Úzvölgyi katonatemető – Állati eredetűek azok a csontok, amelyeket a 150 román katonának tulajdonítottak.*

39 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Az RMDSZ ellenzi a sírkert államosítását.*

40 Avram, M. S. (2019). *Kelemen Hunor (UDMR): Suntem pentru votarea moțiunii de cenzură.* Agerpres, <https://www.agerpres.ro/viata-parlamentara/2019/06/12/kelemen-hunor-udmr-suntem-pentru-votarea-motiunii-de-cenzura--325048>. Letöltve: 2020. január 25.

41 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Román hatóság: 11 román katona nyugszik a sírkertben.* Kolozsvár, 2019. június 13.

42 Pașca, E. (2019). *Liderul PPMT, Csomortányi István, anunță organizarea unui protest la Miercurea Ciuc și un miting la Oradea.* Agerpres, <https://www.agerpres.ro/politica/2019/06/17/liderul-ppmt-csomort-nyi-istv-n-anunta-organizarea-unui-protest-la-miercurea-ciuc-si-un-miting-la-oradea--327311>.

Letöltve: 2020. január 25.; MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Hargita megye prefektusának lemondását követelték a csíkszeredai tüntetésen.* Csíkszereda/Bukarest, 2019. június 18.

43 MTI (2019). *Túlélte az RMDSZ által is támogatott bizalmatlansági indítványt a bukaresti kormány.*

44 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Megkezdődött az egyeztetés a magyar és román védelmi minisztérium között;* Peia, F. (2019). *Expertii din partea României și ai Ungariei au discutat situația Cimitirului de la Valea Uzului.* Agerpres, <https://www.agerpres.ro/politica/2019/06/27/experti-din-partea-romaniei-si-ai-ungariei-au-discutat-situatia-cimitirului-de-la-valea-uzului--332603>. Letöltve: 2020. január 25.

45 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető – Romániai magyar sajtó: még nem vonták felelősségre az erőszakos behatolókat.*

46 Ștefan, G. (2019. július 2.). *Kelemen solicită retragerea avizului unui monument din cimitirul Valea Uzului, motivând că e simbol legionar*. Agerpres, <https://www.agerpres.ro/politic/2019/07/02/kelemen-solicita-retragerea-avizului-unui-monument-din-cimitirul-valea-uzului-motivand-ca-e-simbol-legionar--335418>; letöltve: 2020. január 25.

47 MTI (2019). *Úzvölgyi katonatemető - Nem indított közigazgatási pereket Dărmănești önkormányzata ellen a Bákó megyei prefektus*.

48 MTI (2019). *Tusványos/Úzvölgyi katonatemető - HM-illetékes: öt, románnak tekintett katona magyar állampolgár volt*.

Mihály Kriszta felvételei

Zsidóellenes intézkedések a Szamos napilapban (1940-1944)

VAKÁR ZSANETT

BBTE / BBU

E-mail: vakarzsanett@gmail.com

Abstract (*The Contemporary Press on the deportations of Jews from Satu Mare, 1940-1944*) The anti-Semitism of Nazi Germany had a fatal consequence: a genocide that claimed nearly six million lives. The German-friendly government in Hungary, due to the various anti-Jewish laws, finally removed the Jewish population from the country in 1944 with outstanding efficiency and speed. 437,000 Hungarian Jews were sent forcibly to the Auschwitz death camp, and the total number of the Hungarian Holocaust victims exceeds 565,000. This number also includes the Jews who lived in Northern Transylvania, which territory had been returned to Hungary in 1940. This is how Satu Mare County returned to the Motherland. However, this meant not only a new era for the population of Satu Mare, but also the introduction of the Jewish laws. The present study examines the situation of the local Jews between 1940 and 1944 from the perspective of Szamos, the only local Hungarian-language daily newspaper. The purpose of the research was to reveal how journalists wrote about the "Jewish question", and to identify the mechanisms of political propaganda that leads to the acceptance of the isolation, robbery, and physical destruction of Jews by the Christian population.

Keywords Holocaust; anti-Jewish measures; Somoș; political propaganda

Rezumat (*Comunicarea măsurilor antievreiești în cotidianul Somoș între anii 1940-1944*) Antisemitismul Germaniei naziste a avut o consecință fatală: un genocid care a provocat pierderea a aproape șase milioane de vieți. Guvernul ungar a fost atât de solidar cu forțele de ocupație germane în 1944, încât, datorită diferitelor măsuri antievreiești, au reușit să elimine populația evreiască din țară cu eficiență mare și viteză extremă. 437.000 de evrei au fost trimiși în lagărul de exterminare din Auschwitz, iar numărul total al victimelor Holocaustului maghiar depășește 565.000. Acest număr include și evreii din Transilvania de Nord, locuința lor fiind returnată Ungariei în 1940. Astfel în județul Satu Mare au introdus administrația militară maghiară, care a urmărit în mod primordial aplicarea măsurilor antievreiești. Prezentul studiu examinează caracterul și efectul măsurilor antievreiești adoptate de către statul ungar între anii 1940-1944 prin prisma materialelor de presă din Somoș, acesta fiind singurul cotidian scris în limba maghiară din Satu Mare. Scopul cercetării a fost dezvăluirea modului în care jurnaliștii scriau despre „chestiunea evreiască”, și identificarea acelei mecanisme de propagandă politică care au condus la acceptarea tacită de către populația creștină izolată, jefuirea și distrugerea fizică a evreilor.

Cuvinte cheie Holocaust, măsuri antievreiești, Somoș, propagandă politică

I. A magyarországi holokauszt

Az úgynevezett zsidótörvényeket Magyarországon a német zsidóellenes törvények mintájára hozták meg, amelyek az ország zsidó lakosságát a politikai, kulturális, gazdasági és társadalmi élet színtereiről fokozatosan kiszorították. Az első zsidótörvényt vagy „egyensúly-törvényt” „a társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról” névvel hirdették ki. Ez volt az 1938: XV. tc., amely diszkriminatív foglalkozási tilalomként 20 százalékra korlátozta a szabad értelmiségi pályákon a kamarák zsidó tagjainak arányát.¹ A második zsidótörvényként ismert 1939: IV. tc., „a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának

korlátozása” érdekében számos értelmiségi foglalkozás gyakorlását teljes egészében megtiltotta, némelyik pályán pedig 6 százalékra korlátozta jelenlétüket. Az 1941: XV. tc., a harmadik zsidótörvény 1941. augusztus 8-án a németországiakhoz hasonló, sőt annál szigorúbb fajvédelmi rendelkezéseket léptetett érvénybe. E három törvénnyel lehetővé tették a magyar zsidóság teljes intézményes elkülönítését a társadalom nem zsidó tagjaitól.² A sokak által csak negyedik zsidótörvénynek is nevezett 1942: XV. tc. pedig már a zsidók tulajdonszerzését korlátozta, és utat nyitott az árjásítás felé.³

A „végső megoldás” életbe léptetése előtt azonban megtörtént még a kamenyec-podolszkiji tömegmészárlás is, amely a magyar holokauszt előjátékának tekinthető. A Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) a Felvidéken, Erdélyben és a Délvidéken összegyűjtötte azokat az ún. rendezetlen állampolgárságú zsidókat, akik nem rendelkeztek magyar állampolgári bizonyítvánnyal. Ezek cseh, osztrák, szlovák, később román, horvát és szerb zsidók voltak, akik 1938-tól a németek által megszállt területekről menekültek Magyarországra. A belőlük összefogdosottak tömegeit a magyar hatóságok 1941 nyarán Galíciába vezényelték.⁴ Ezeket a zsidókat marhavagonokban szállították Kőrösmezőre, onnan Galíciába dobták őket át.⁵ Ezután Kolomea környékéről 300-400 fős csoportokban, gyalogmenetben indították őket Kamenyec-Podolszkijba.⁶ A podóliai helység akkoriban a Szovjetunióhoz tartozott, de a náci Németország 1941-ben elfoglalt azt. Miután a németek átvették a zsidókat, a következő hónapokban Galícia és Ukrajna hirtelen kialakított táboraiban, összesen 35 000 Magyarországról deportált zsidót semmisítettek meg.⁷ Ebben az időszakban kimagasló számú zsidót gyilkoltak meg mindössze két nap leforgása alatt. 1941. augusztus 27-28-án ugyanis a német SS, ukrán fegyveresekkel Kamenyec-Podolszkijban, bombakráterek szélén mintegy 14 000 főt végzett ki géppisztoly-sorozatokkal.⁸ Az erdélyi és máramarosi áldozatok száma feltételezhetően több ezer lehetett.⁹

Mindeközben a honvédségben is megkezdték a zsidótörvények alkalmazását. Ugyanakkor létrehozták a fegyvertelen honvédelmi munkaszolgálatot, amellyel a 18 és 50 év közötti zsidó férfiakat a hátországi munkálatok elvégzésére kötelezték. A magyar hadba lépés kezdetével a munkaszolgálatos zsidó férfiak jelentős része az ukrajnai frontra került. 1942 közepén a szovjet frontra irányított második magyar hadsereg kötelékébe már mintegy 50 000 fegyvertelen zsidó munkaszolgálatos tartozott. A nehéz fizikai munka, az embertelen bánásmód, a kegyetlen büntetések, az elégtelen élelmiszeradagok és a hiányos öltözet elviselhetetlenné tették számukra a munkaszolgálatot.¹⁰

Magyarországon a „végső megoldást” nemzetközi összehasonlításban is páratlan sebességgel és hatékonysággal bonyolították le, mindössze 112 nap alatt.¹¹ Az 1944. március 19-i német megszállástól kezdődően, valamint Sztójay Döme miniszterelnökké történő kinevezésével az új és elkötelezett németbarát kormány határozottan ellenségesen lépett fel a zsidók ellen. Már március végén – április elején döntöttek, hogy a „zsidókérdést” a németekkel együttműködve, a náci elképzelés szerint fogják megoldani.¹² A megszállók a magyarországi politikai és gazdasági életet teljes egészében ellenőrzésük alá vették.¹³ A Sondersatzkommando, vagyis az Adolf Eichmann alezredes alá rendelt külön-

leges alakulat, a Wehrmacht-egységekkel együtt a zsidótalanítás céljával érkezett Budapestre. A Sondersatzkommando kizárólagos intézkedési joggal tevékenykedett, függetlenül a magyar kormánytól. Munkájukat segítette a belügyminisztérium Endre László belügyi államtitkár irányításával, az egész pedig a Sztójay-kormány tudtával és támogatásával történt.¹⁴

Április 4-én titkos tanácskozás zajlott a belügyminisztériumban. Endre László előterjesztett egy általa kidolgozott rendeletervezetet, amely Eichmann tervével összhangban részletes programot tartalmazott az ország zsidótalanítására. Elrendelte a zsidók lakhelyének kijelölését, majd az összegyűjtésüket, a gettósítást, illetve intézkedett a deportálások megszervezéséről is.¹⁵ Emiatt az országot hat zónára/körzetre osztották fel: I. Kárpátalja és Északkelet-Magyarország; II. Észak-Erdély; III. Észak-Magyarország; IV. a Dunától keletre fekvő déli részek; V. Dunántúl; VI. a főváros és környéke.¹⁶ A kormány április 27-én legalizálta a tervezetet. Eszerint a zsidók számára a nagyobb lélekszámú községekben külön területet jelöltek ki lakhely gyanánt, tízezernél kisebb létszámú településekből pedig nagyobb városokba, községekbe koncentrálták őket.¹⁷ A koncentrálásuk tehát két mozzanatból állt: először vidéki gettókat létesítettek, oda szállították vagy gyalogszerrel hajtották a környék községeiből a zsidókat. Onnan pedig néhány nap múlva átszállították őket a központi gettóba és gyűjtőtáborokba.¹⁸ 437.000 zsidót zsúfoltak össze hét hét alatt kb. 200 vidéki gettóba és gyűjtőtáborba, és mintegy 150 átmeneti gyűjtőhelyre (zsinagógák, iskolák, hitközségi épületek).¹⁹

Az orosz haderő közelsége miatt Kárpátaljáról (VIII. csendőrkerület) és Erdélyből (X. csendőrkerület, továbbá a IX., amelyhez Szatmár vármegye is tartozott) kezdték el a deportálásokat.²⁰ Május 15. és július 7. között, hivatalos kimutatások szerint, összesen mintegy 437.000 főt szállítottak el a vidéki gettókból. 70-90 főt zsúfolva egy-egy teher- vagy marhavagonba, a nyári hőségben, élelem és víz nélkül. Legfeljebb egy vödör vizet és még egy üres vödört kaptak vagononként, a szükségletek elvégzéséhez. Ilyen körülmények között sokan már a többnapos út során kiszenvedtek.²¹ A deportálások levezetését a csendőrség, városokban a rendőrség, a közigazgatási apparátus, és többek közt a MÁV személyzete együttesen hajtotta végre. A csendőrök egészen Kassáig kísérték a szerelvényeket, ahonnan a német felügyelet átvette a szállítmányokat. Számos visszaemlékezés szerint azonban sokkal brutálisabb volt a magyar csendőrök bánásmódja.²² Olyan ütemben és olyan mértékben érkeztek a magyarországi zsidókat szállító vagonok, hogy a német hatóságoknak „korszerűsíteni” kellett az auschwitzi haláltábor. Szükségessé vált a krematóriumok felújítása, és nagy gödröket ástak azon tetemek elégetéséhez, amelyek nem kaptak helyet a krematóriumokban.²³ Mindez tovább növelte a halálba küldöttek szenvedéseit és megaláztatását. Amikor például a gázkészletek átmenetileg kimerültek, magyar zsidók ezreit élve a lángoló gödrökbe kényszerítették.²⁴

A további deportálásokat Horthy Miklós kormányzó 1944. július 7-én állította le, bár addig eltűrt vagy támogatott minden zsidóellenes intézkedést. Így azonban a zsidóság egy része megmenekült. Mivel a főváros zsidóságát, beleértve a vidékről vagy külföldről Budapestre menekülteket már nem tudták deportálni.²⁵ A holokauszt során megbízható becslések szerint hatmilliónyi emberi

pusztult el, ez a világ akkori teljes zsidó népességének több mint egyharmadát jelentette. A magyar holokauszt minden bizonnyal 565.000-nél is több áldozatot követelt. 600.000 főre becsülik a meggyilkoltak számát, noha a rendelkezésre álló forrásanyagok nem teszik lehetővé a pontos meghatározást.²⁶

II. Módszertani megfontolások

Jelen tanulmány egy földrajzilag kiterjedtebb régióra, egész Szatmár vármegyére fókuszáló kutatás részlete, amely abból a célból készült, hogy rávilágítson, miként jelent meg az antiszemitizmus a második világháború korabeli Szatmár vármegyei újságok hasábjain. A kutatásomban a vármegye összes akkoriban megjelenő sajtóorgánumát elemzem. Jelen tanulmány azonban a megyeszékhely egyetlen magyar nyelvű napilapjára, a *Szamosra* összpontosít. Hogy egyetlen volt, azt a Kuszálík Péter által kidolgozott adatbázis,²⁷ illetve a Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtárban, a Szatmár Megyei Könyvtárban és a budapesti Országos Széchényi Könyvtárban végzett kutatásaim is alátámasztják. Ez a sajtótermék jelentette ugyanis a korabeli Szatmárnémeti magyar lakossága számára az írott sajtót, és egyben az elsődleges információs forrást is. Az empirikus korpusz vizsgálatát a budapesti Országos Széchényi Könyvtár mikrofilmtára biztosította, ugyanis a közelebbi, kolozsvári és szatmárnémeti könyvtárakban mindössze néhány lapszám található meg. Napilap lévén viszont a *Szamos* 1940–1944 között megjelenő öt évfolyamának mélyreható vizsgálata túlságosan tág merítés lett volna. Így a kutatás három fókuszperiódusra korlátozódik.

Az első az *1940. szeptember–decemberi periódus*, amely információkkal szolgál a II. bécsi döntés utáni új magyar éra megértéséhez, ugyanis Észak-Erdély részeként Szatmár vármegyében is felváltja a korábbi román polgári közigazgatást az ideiglenes magyar katonai közigazgatás. A magyar honvédség bevonulása ezekre a területekre szeptember 5-től 13-ig tartott, Szatmár vármegye így került huszonnégy évnyi román fennhatóság alól újra magyar irányítás alá. Ez azt is jelentette az észak-erdélyi zsidóság számára, hogy a Magyarországon már érvényben levő, 1938-as és 1939-es zsidótörvényeket erre a régióra is kiterjesztik. A második fókuszperiódus *1941. május–szeptemberére* korlátozódik, amelynek legfontosabb történelmi eseménye a korábban már említett, augusztus 27–28-i kamenyecpodolszkiji mészárlás. Ezt a magyarországi holokauszt első népirtásaként, és egyben a holokauszt történetében az első olyan eseményként tartjuk számon, amely ötszámjegyű emberi életet követelt. Az utolsó fókuszperiódus *1944. január–júliusát* foglalja magába, ez a „végső megoldás” gyakorlatba ültetésének ideje, amelyet Magyarország kimagasló hatékonysággal és extrém gyorsasággal vitt véghez más, a németek által elfoglalt régiókhoz képest. Meggyőződésem, hogy az ezen periódusok során megjelent lapszámok elegendő forrásanyagot biztosítanak, és reprezentatív mintaként szolgálnak ahhoz, hogy ezek tükrében releváns következtetéseket vonhassak le Szatmárnémeti zsidó lakosságának vészkorszakbeli sorsára vonatkozóan. Beleértve a szociális kirekesztést és a faji kérdést, a ki- és áttelepítéseket, a munkaszolgálatot, a zsidók fokozatos politikai-gazdasági-társadalmi ellehetetlenítését, illetve az összegyűjtésüket, a gettósítást és a deportálást is.

A három fókuszperiódus ideje alatt megjelent összes Szamos-lapszám az elemzés részét képezi, összesen 374 darab cikkről van szó. Ezt a feldolgozást először a kvalitatív tartalomelemzés módszerével végeztem el: a zsidókat érintő cikkek kiválasztása után azokat kronologikus sorrendben elemző-értelmező módszerrel feldolgoztam. Ez a következőképpen valósult meg: a kutatómunka során megfigyeltem és lejegyeztem a közvetlenül megtapasztalható tényeket, majd ezen tények jelentéseit, szerepeit, értékeit értelmeztem.²⁸ A könnyebb értelmezhetőség és átláthatóság érdekében egyes fókuszperiódusokon belül további tartalmi kategóriákat állítottam fel, mint például *kereszténypárti véleményanyagok, belföldi zsidóellenes intézkedések, belpolitika, külföldi zsidók helyzete, kormánypárti elköteleződés, zsidóellenes intézkedések, bűncselekmények és kihágások, illetve a deportálást követő időszak eseményei*. Munkám során olyan történelmi-politikai adalékanyagokat illesztettem az elemzésbe, amelyek segítenek rávilágítani a cikkek háttéreseeményeire, valamint a következtetések levonására is.

III. Szatmárnémeti és a Szamos napilap

Szatmárnémeti nemcsak megyeszékhely, hanem szabad királyi város is volt. Az 1715. évi 109. Törvénycikk szavatolta a szabad királyi városi státust.²⁹ Akkoriban azonban a letelepedett zsidókra tiltó és gátló intézkedések vonatkoztak. Amikor viszont az 1830-as évek végétől ezeket az intézkedéseket eltörölték, a városban a zsidók lélekszáma látványosan megnőtt (1869-ben 1357 személy, 1900-ban 5287 és 1930-ra már 11.533 személy). Kezdetben leginkább mezőgazdasági terményekkel kereskedtek, majd a 19. század utolsó évtizedeire a gazdaság modernizálásában már fontos szerepet vittek.³⁰ Az első üzemeket, gyárakat és pénzintézeteket ők alapították, a város fejlődésének gazdasági és művelődési szempontból is fontos tényezői voltak. 1910-re a szatmári gyárpar 20 százaléka zsidókézen volt, az ügyvédek 40, az orvosok 50 százaléka volt zsidó.³¹ Az első hitközség 1842-ben alakult, ezt hivatalosan csak tíz évre rá ismerték el. 1858-ban pedig megépült az első zsinagóga is. A szatmárnémeti Erdély egyik legnagyobb hitközségévé vált. A közművelődési műsorok magyar és héber nyelven is szóltak. A városban élénk és hatékony szellemi és vallásos nevelés folyt, ebben a tekintetben a status quo ante hitközség volt az egyik élenjáró.³² 1921-ben a 32 erdélyi zsidó népiskolából három Szatmár megyei volt, amelyekben 1918-ig magyar, majd a zsidóság tiltakozása ellenére román nyelven oktattak.³³ A Hirsch-féle héber nyomda Románia-szerte a legnagyobbak számított. A zsidó értelmiségiek a kultúraszervezés, az újságírás, a lapszerkesztés és az irodalom területén is buzgón ügyködtek. Az 1927-ben alapított kórház a legnagyobb zsidó intézmény volt a városban.³⁴

Az 1941-es népszámlálás adatai azt mutatják, hogy Szatmár vármegye 483.358 lakosa közül 34.983 fő izraelita vallású volt.³⁵ Ez 7,23 százalékos zsidó kisebbségi arányt jelentett. A régió nagyobb városai voltak Nagybánya 3623 zsidó lakossal, ami az összlakosság 16,9%-át tette ki, és Nagykároly 2329 zsidó lakossal, ami 13,7%-ot jelentett a teljes lakosságból.³⁶ A régió központja pedig Szatmárnémeti városa, amely lakosságának mintegy negyedét, 24,9%-át a zsidó közösség tette ki, 12.960 személlyel.³⁷

IV. 1. A Szamos 1940. szeptember–decemberi cikkei

Az első fókuszperiódus tehát a második bécsi döntés utáni új magyar éra milyenségére világít rá. A magyar honvédség szeptember 5-én lépte át a határt Szatmárnémetinél, Máramarosszigetnél és Nagykárolynál; a gyorsadtest bevonulása a visszacsatolt területekre szeptember 13-ig tartott. A *Szamos* akkori felelős szerkesztője Figus Albert, a kiadótulajdonos pedig a Szabadsajtó RT. volt. A lap hétfőtől szombatig naponta jelent meg, nagyformátumú, fekete-fehér, nyolcoldalas, a hétfői és az ünnepi számok pedig 10-12 oldalasok voltak. Rovatokba szerkesztett, vélemény- és híryanagait tekintve is színes volt: hírek szerte a nagyvilágból, tudósítások, hírhátterek, vezércikkek, kommentárok. És nemcsak Európára korlátozódott a figyelmük, hanem Japánra, a Közel-Keletre és az Egyesült Államokra is. Magyarázták a háborús eseményeket, de a különböző területfoglalások és -veszteségek, taktikai lépések, illetve egyezmények jelentőségeit is. Átvettek beszámolókat és elemzéseket olasz, német és angol lapokból, és nagyon sok hírügynökségi adattal is dolgoztak, nemcsak az MTI-vel, hanem a németországgal és a Reutersszel is. Ilyen szempontból tehát minőségi újságírásnak nevezhető a *Szamosban* lévő, és tartalma meg is felel a lap politikai irányultságának.

Ujjongó és lázas hangnemben írtak az első szeptemberi számokban, amikor várták a bevonuló magyar csapatokat, és egyúttal a románokkal távozó, korábbi közigazgatás megszűnését. Beszámoltak a távozó románság fosztogatásairól a még fel nem szabadított területeken, illetve folyamatosan tájékoztattak a különböző hivatalok átállásáról. Valamint, az új érához igazodva, a Magyar Királyi Honvéd vezérkar fontos rendeleteiből is közöltek.

A zsidókkal kapcsolatos írásaik három csoportba sorolhatók: *kereszténypárti véleményanyagok*, *belföldi zsidóellenes intézkedések* és a *külföldi zsidókat érintő* cikkek.

A *kereszténypárti véleményanyagok* markánsak és gyűlöletkeltőek. Elsőként arról számoltak be, hogy bár a baksisalapú román rendszer jó lehetőséget adott a zsidóknak, hogy állampolgárságukat a számukra Eldorádót jelentő országban görbe utakon biztosítsák, ez a korszak lezárult. Mert a zsidóság számára az anyaországhoz való visszacsatolás minden bizonnyal a „jogtalanul szerzett” állampolgárságuk revízióját hozza magával. A parlamentben már elő is készítették a vonatkozó törvénytervezetet, tájékoztattak (*Szamos*, 1940. szept. 11., 2.). Továbbá szerénységre szólították fel a zsidókat: ne színleljenek örömet, mert a szenvedést a magyarsággal közösen nem vállalták a román uralom idején. A szerkesztőség a szatmári magyarság nevében kijelenti, hogy nem akarnak a zsidókkal közös táborba tartozni (*Szamos*, 1940. szept. 11., 4.). Későbbi vezércikkeik úgy mutatták be az antiszemita nézeteikről elhíresült Baross Szövetséget, mint akik a keresztény magyarság szolgálatába állva ténykednek (*Szamos*, 1940. dec. 5., 1.). Ujjongva fogadták a szövetség törekvéseit arra vonatkozóan is, hogy a gazdasági erőforrások keresztény kézbe történő juttatását szorgalmazzák (*Szamos*, 1940. dec. 15., 5.).

A *belföldi zsidóellenes intézkedésekről* napirendi témaként számoltak be. Elsőként Pál Gábornak, az országgyűlési képviselők erdélyi csoportja elnökének egyik nyilatkozatát közlik, amely szerint a magyarsággal való közösséget a zsidóság nagy része megtagadta. Ugyanakkor azt is megjegyezte a politikus, hogy

a közelgő zsidótörvény megalkotásakor figyelembe kell venni, hogy bizonyos zsidók segítették az erdélyi magyarságot a létfenntartási küzdelmük során (Szamos, 1940. dec. 4., 2.). Mindeközben pedig gróf Teleki Pál miniszterelnök is nyilatkozott a harmadik zsidótörvény előkészítésével kapcsolatban: kijelentette, hogy kizárólag egységes, európai rendezéssel lehet megoldani ezt a kérdést. Véleménye szerint tovább nem megengedhető, hogy zsidók és nemzsidók „keveredjenek”. Teleki úgy vélte, nem szabad zsidó, félzsidó vagy stróman kezekben hagyni az ország gazdasági életének kulcspozícióit (Szamos, 1940. dec. 5., 2.).

Megírták azt is, hogy Vitéz Bajor Ferenc tábornok eltiltotta a zsidó vállalkozókat és iparosokat a keresztény templomokon, temetőkön és kegyhelyeken végzendő ipari munkálatoktól (Szamos, 1940. okt. 27., 3.). Továbbá arról is közzétett egy rendeletet, hogy megkezdődik a zsidó alkalmazottak négyötöd részének haldéktalan felváltása keresztény munkaerővel (Szamos, 1940. nov. 7., 3.).

A *külföldi zsidók helyzetének kategóriájában* beszámoló található arról is, hogy a vasgárdisták tevékenysége miatt sok honos, román zsidó szökik át a határon, emiatt a határt lezárták, és visszatérésre kényszerítik azokat, akik már átjöttek (Szamos, 1940. szept. 27., 3.). Ugyanitt legtöbbször romániai zsidókra vonatkozó információkat találunk, de néhány rövidhírben a környező országok zsidótörvényeiről és az ottani helyzetről is hírt adtak.

IV. 2. A Szamos 1941. május–szeptemberi cikkei

Ebben az időszakban az előző évinél valamelyest többször írtak a zsidókról. E fókuszperiódus letragikusabb eseménye az augusztus 27–28-i kamenyec-podolszkiji mészárlás volt. Itt is három csoport különíthető el: *a hazai zsidókat érintő hírek, a külföldi zsidók sorsával foglalkozó írások*, valamint olyan *belpolitikai intézkedések és politikusi nézetek*, amelyek a zsidók hátrányos megkülönböztetése mellett foglaltak állást.

A *hazai zsidóügyek* kategóriájában elsősorban a helyi zsidókat érintő írásokat olvashatunk. Például arról tájékoztattak, hogy teljesen „zsidómentesen” zajlott le a szatmári hetipiác, hiszen a zsidó iparosok lejárt engedélyeit nem újították meg (Szamos, 1941. máj. 31., 6.). Azt is megtudjuk, hogy a magyar csapatok bevonulása óta az iparhatóság által kibocsátott 412 új iparigazolvány közül mindössze egyet állítottak ki zsidó személy részére. Valamint kötelezővé tették, hogy a zsidó bérkocsisok szombaton is előállítsák fogataikat, ugyanakkor esetükben is elkezdtek a személycserét (Szamos, 1941. jún. 21., 3.). A város törvényhatósági bizottságának közgyűléséről is beszámoltak: egyhangúan elfogadták a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának alapján kiállított tanúsítványokért szedhető díjakról szóló rendeletet (Szamos, 1941. jún. 26., 2.). Később a Baross Szövetség által közölték: a város két mozgószínházában vetítik a *Jud Süss* című antiszemita filmet. A film főszereplőjét pedig rafinált pénzügyi cselszövőként, mérhetetlen becsvágyú, kegyetlen és alakoskodó figuraként mutatták be (Szamos, 1941. júl. 10., 7.).

Mindemellett fontos megjegyezni, hogy Szatmárnémetiben a zsidó lakosság nagy része külön városnegyedben élt, amelyet már 1941-ben gettóként említettek. Negatív és megvető hangnemben írtak a lakókról, elkeserítő képet festve az ottani életkörülményekről. Igencsak aprólékos beszámolójuk szerint az itt élő zsidók

mindenféle kétes üzlettel foglalkoznak, messzire elért összeköttetések vannak, életformájuk pedig leginkább a középkori gettók világát idézi. Fittyet hányanak ugyanis a közegészségügyi szabályokra, így nem meglepő, hogy a város legtöbb tifuszos és trachomás betege innen kerül ki. A szerkesztőség úgy vélte, a legutóbbi razzia igazolja, hogy a gettó reformra szorul. A legszomorúbb „az a szenny, piszok volt, amelyet a gettó tömeglakásaiban tapasztaltak. Kihúzták az egyik helyen a fiókot, és egy döglött patkány hulláját találták meg. Nyolcan-tízen élnek a szel- lőzetlen, összezsúfolt lakásokban” (Szamos, 1941. jún. 12., 3.). E téma kapcsán a büntetőbíróság heti ügyeiről is beszámoltak, megjegyezvén, hogy a szatmári get- tóban élő zsidók jellemzően kiskorúakkal intéztetik az üzleteiket, mert ezáltal ki- bújhatnak a felelősség alól (Szamos, 1941. szept. 10., 6.). Közzétettek ugyanakkor rendőrkapitánysági közleményeket is, ami esetünkben érdekes lehet az az egyik rövidhír. Megírták ugyanis, hogy két-két évre kitiltottak Szatmárnémeti területé- ről három izraelita személyt, őket ugyanis „a közrendre, az államgazdaság érde- keire aggályos”-nak találták (Szamos, 1941. jún. 19., 7.).

A *belpolitika* témakörben elsőként egy olyan cikket találunk, amelyben az Erdélyi Párt programját ismertetik az olvasókkal. A párt a *Helyet a keresz- tényeknek!* jelszó szellemében a keresztény Magyarországért kívánt harcolni: „...az erdélyi magyarság testéről önként levált zsidósággal szemben helyeslünk és sürgetünk minden olyan törvényes és kormányintézkedést, mely a kérdés álta- lános európai rendezéséig a zsidóságot a nevelés, a közvélemény-alakítás és jog- szolgáltatás területéről teljesen kizárja, a gazdasági életben pedig sürgős módot nyújt arra, hogy helyüket magyar szakemberek foglalhassák el” (Szamos, 1941. máj. 31., 4.). Később azt is megírták, hogy a párt egy olyan tervezetet kíván a kormány elé terjeszteni, amely hadmentességi adót vezetne be a zsidók számára (Szamos, 1941. aug. 26., 6.). Az erdélyi politika körén túlmenően, a magyarországi döntéshozatal és törvényhozás berkeiből is közöltek számos jelentést. Megírták, hogy rövidesen napirendi pontra kerül a harmadik zsidótörvény még gróf Teleki Pál által hátrahagyott javaslatának a megvitatása is. Bárdossy miniszterelnök pe- dig hozzákezdett programja végrehajtásához, egyebek között Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter törvényjavaslatának a megtárgyalásához (Szamos, 1941. jún. 10., 2.). Ez másnéven fajvédelmi törvényjavaslatként volt ismert, amelynek kapcsán tájékoztatták az olvasókat, hogy kötelező orvosi vizsgálatot rendelnek el a házasságkötések előtt, illetve ennél is fontosabb pontja az, amely megtiltja a nem zsidók és a zsidók közti házasságot. Azt is tudatták, hogy ki számít zsidó- nak: akinek legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született, illetve aki maga is izraelita hitfelekezeti tag (Szamos, 1941. jún. 18., 4.). E törvény- javaslat mellett egy szerzői minőséget nem vállaló vezércikkben is állást foglalt a szerkesztőség. Mint azt írták, két fő indok áll e javaslat létjogosultsága mellett: a faji kérdés és a népegészségügyi-népszaporodási szempont. A következőkép- pen érvelnek, igencsak markánsan: „Helyes, szükséges és örvendetes tehát, hogy a kormány generális intézkedéssel nyúl bele ebbe a problémába, s [...] elzárja az útját annak, hogy házastársak egymást és ivadékaikat megfertőzzék. Egészsége- sebb, teherbíróbb, ellentállóbb, boldogabb generáció fog felnőni az új intézkedés eredményeként. [...] Hogy milyen nagy arányokat öltött a nemkívánatos fajkeve-

redés, mutatja az az adat, hogy 1939-ben a megkötött házasságok csaknem 10%-a volt kevert. El kellett zárni az útját ennek a káros folyamatnak” (Szamos, 1941. jún. 19., 1.). A téma kapcsán később arról is írtak, hogy aggódva fogadták a házassági tilalom javaslatát azok, akik „a szeretet jegyében” gondolkodnak, mivel ez a nürnbergi törvénykezésnél is szigorúbb koncepció, emiatt a törvényhozók készek enyhítéseket foganatosítani (Szamos, 1941. jún. 24., 4.). Egy későbbi cikk is a zsidók hátrányos megkülönböztetését érinti: a zsidó ügyvédek esetébeni zárt szám alkalmazása körüli vitáról számolnak be. Az illetékesek kérvényezték, hogy a visszacsatolt területekhez hasonlóan a trianoni országrészekben is lépjen érvénybe a rendelkezés (Szamos, 1941. jún. 26., 4.)

A *külföldi hírek* kategóriába a korábbi fókuszperiódushoz hasonlóan számos rövid írás sorolható, amelyek a német haderő által megszállt területeken életbe léptetett zsidóellenes intézkedésekről tudósítanak. Horvátország, Bulgária, Franciaország és Besszarábia zsidóügyei mellett leginkább a Románia-beli híreket teszik közzé. Beszámoltak például a jászvásári tömeges zsidó kivégzésekről, tömören, tárgyilagosan (Szamos, 1941. júl. 2., 2.). Ezek mellett Adolf Hitler személyét, politikáját és Németország felemelkedéséért vívott erőfeszítéseit méltatták (Szamos, 1941. jún. 24., 1.).

A kategória legfontosabb írása a külföldről menekült zsidókat érinti: közölték ugyanis, hogy a galíciai zsidók visszaköltözhetnek Máramarosból a szülőföldjükre. Amint az fentebb is olvasható, a rendezetlen állampolgárságúakként is emlegetett hontalan zsidók összegyűjtését 1941 nyarán kezdték meg. Ma már tudjuk, hogy augusztusban Szatmárnémetiről mintegy 1000 főt deportáltak Kamenyec-Podolszkijba.³⁸ Ezekről a deportálásokról a Szamos kevés információt közölt, azt is ferdítve, de kétségtelen, hogy erről is írtak az újságban. Tudatták az olvasókkal, hogy Ajtay Gábor Máramaros vármegyei alispán felhívásában kihirdette, hogy a galíciai zsidók életlehetőségei a harmadik zsidótörvénnyel megszűnnek. Viszont örvendetes, hogy a honvédek Galícia nagy részét felszabadították, Ajtay hivatala pedig készségesen támogatja őket hazatérésükben. Mivel az oroszok sok települést kiürítettek, ott immáron lakóházak és földterület áll a zsidók rendelkezésére. Amint közölték, a többi határmenti megye vezetői is erre fogják felszólítani az érdekelteket (Szamos, 1941. júl. 19., 6.). Július 25-én már be is számolnak egy, az országból való kiutasításról: két nagykárolyi zsidó családról bebizonyosodott ugyanis, hogy galíciai illetőségűek (Szamos, 1941. júl. 25., 5.). Egy későbbi lapszámban azonban a korábban dicsért „galíciai életlehetőségeket” már ellentmondásosan, negatív szemszögből mutatták be. A *Honvéd Haditudósítószázad* vonatkozó írását közölték, amely lefesti, hogy milyen kép fogadta a honvédeket a „szovjetparadicsom”-ban: „Piszkosak, nyomorúságosak a házak és utcák, de százszorta kétségbejítőbb az a kép, amit az itt élő emberek tömege mutat. Victor Hugo szánandó figurái ezek – amint fosztogatva, koldulva, éhesen csatangolnak a füstölgő romok között. [...] Rettentő bűz: ez a specialitása az elfoglalt szovjet városoknak” (Szamos, 1941. szept. 6., 8.).

IV. 3. A Szamos 1944. január–júliusi cikkei

Ez az időszak a „végső megoldás” gyakorlatba ültetésének ideje. A Szamost lapozgatva kijelenthető, hogy ezen időszak utolsó periódusa folyamán egyetlen olyan oldal sincs, amelyen a lap legalább egy cikkben ne „zsidózna”. De sokkal gyakoribb az az eset, amikor oldalanként két-három vagy akár négy, zsidókat érintő korlátozással foglalkoztak. A kategóriák a következők: *kormánypárti elköteleződés, zsidóellenes intézkedések, bűncselekmények és kihágások*, illetve *a deportálást követő időszak eseményei*. Fontos megjegyzés viszont, hogy a Sztójay Döme miniszterelnöki kinevezése előtt, tehát 1944. január 1-jétől március 22-ig a zsidókról hátrányosan megkülönböztető hangnemben egyáltalán nem írtak, de még csak a keresztény értékeket sem szajkózták.

A *kormánypárti elköteleződés/szélsőjobboldali meggyőződések* írásai tehát egyértelműen a német megszállással és a Sztójay színrelépésével megváltozó politikai helyzet következtében kaptak helyet. Elköteleződéssel indítanak az újonnan alakult kormány mellett, majd egy Magyar Távirati Irodától (MTI) átvett jelentésben közlik, hogy német csapatok érkeztek Magyarországra. Mindez a kölcsönös támogatás jegyében, a háromhatalmi egyezményben szövetkezettekkel, a közös ellenség ellen történik – olvasható a jelentésben –, azért, hogy hatékonyan védekezhessenek a bolsevizmus ellen. Ezután közlik, hogy Horthy kormányzó a berlini követet, Sztójay Dömét bízza meg kormányalakítással, aki immáron egy személyben miniszterelnök és külügyminiszter is (Szamos, 1944. márc. 23., 1-2.). Később MTI-jelentés által közlik a miniszterelnöknek a tengerentúli magyarsághoz intézett rádióüzenetét. A felszólalás központi gondolata, hogy a magyar nemzetnek élet-halál harcot kell vívnia a Német Birodalommal szövetségében. „Ezért küzdünk, és ezért távolítjuk el a zsidókat, a bolsevizmus szálláscsinálót, a magyar életből és a magyar földről. [...] A világon szétszóródott magyarság helyére betört a keleti fajú zsidóság. A magyarság ősi jogait akarjuk megvalósítani akkor, amikor az országot megtisztítjuk a zsidóktól, és megteremtjük azt a helyzetet, hogy fiaink ne legyenek kénytelenek külföldön keresni boldogulásukat” (Szamos, 1944. máj. 24., 1.). Sztójay egy másik beszédében pedig azt hangsúlyozza, hogy a kormány új, tiszta, keresztény erkölcsű, jobboldali, fajvédelmi politikát folytat, a zsidókérdést pedig gyökeresen meg fogja oldani (Szamos, 1944. máj. 24., 6.).

Vitéz Endre László belügyi államtitkár szolgálatátételre rendelése után mondott rádióbeszédének a szövege MTI-közleményben is olvasható volt: „...a zsidóság mindenkor magáévá tette a célt, hogy a nem zsidó nemzeteket maga uralma alá hajtja. [...] Hitler megszüntette ezeket a célokat és törekvéseket. Nekünk is szükségünk volt a német példára és a zsidósággal való harcba szállásra” (Szamos, 1944. jún. 26., 2.).

Egy másik politikus, Vitéz Kolosváry Borcsa Mihály sajtóért felelős államtitkár terveit a *Hétfői Magyarország* című újságból átvéve közölték. Kolosváry sajátos államtitkári pozícióval bírt: ő látta el a sajtóval, rádióval, könyvkiadással kapcsolatos ügyek intézését. Erdemeit méltatva beharangozták, hogy már megbízatása első napján 29 lap betöltését szorgalmazta (Szamos, 1944. ápr. 18., 3.). 1938-ban 230 zsidó sajtóterméket szüntettek meg, közölték később abban az MTI-je-

lentésben, amelyben a szellemi élet megtisztításáról szónokolt a kormánybiztos (Szamos, 1944. máj. 22., 2.).

Ebben az évben a *zsidóellenes intézkedések, rendeletek* kategória tartalmazza a legtöbb cikket. Március 31-én a teljes címlapot a legújabb rendeletek ismertetésének szentelték. Az első kijelenti, hogy zsidó lakásokban tilos nem zsidókat háztartási alkalmazottként foglalkoztatni. A második kimondja, hogy elbocsátják a zsidókat az állami, törvényhatósági, községi, közalapítványi, közüzemi szolgálatból. Valamint megszüntetik a közmegbízataikat közjegyzői és helyettesi, hites tolmácsi, bírósági szakértői, szabadalmi ügyvivői minőségekben is. Továbbá május 31-ig minden zsidó ügyvédet törölnek az ügyvédi kamarákból. A harmadik rendelet szerint április 30-ig megszüntetik a zsidók sajtókamarai, szín- és filmművészeti kamarai tagságát is. A következő alcím részletekbe menően magyarázta, hogy ki tekintendő zsidónak az 1941. évi XV. törvénycikk alapján. Aki félvér (tehát két nagyszülője keresztény, kettő pedig zsidó), az csak abban az esetben nem számít zsidónak, ha kereszténynek született, vagy ha hétéves kora előtt átkelesztelkedett. Kivételes helyzetben pedig csak azon zsidók vannak, akik különböző (egyébként nagyon nehezen kivívható) vagy többször elnyert kitüntetésekben részesültek. Ezekon kívül még két kötelezettségről számoltak be az MTI nyomán ezen a címlapon: a sárga csillag kötelező viseléséről, minden hatodik életévét betöltött zsidóra nézve, illetve a gépjárművezetői engedélyek bejelentéséről (Szamos, 1944. márc. 31., 1.).

A továbbiakban, március 29. és június 5. között hatvan különböző hírt, felhívást, rendeletet, közleményt, MTI-től átvett anyagot jelentettek meg a naponta bővülő, diszkriminatív kormányrendeletekről, a gazdasági-társadalmi-politikai ellehetetlenítésükre vonatkozóaktól kezdődően egészen a gettóba zárásukat elrendelő intézkedésig.

A *bűncselekmények és kihágások* kategóriájába is számos részletgazdag cikk, felhívás és tudósítás került, hiszen a korlátozó és tiltó intézkedések tömkelege magától értetődően és el nem ítéhető okokból a rendeletek kijátszását és sok mulasztást vont maga után. Nagyon gyakori volt például a megkülönböztető jel nem vagy nem megfelelő viselése, amelyet néhány napos elzárással büntettek. Az utazási tilalmat megszegőket néhány hónapos börtönbüntetéssel sújtották. De fény derült okirathamisítási ügyre is: lengyel zsidók „okmánygyárat” működtettek a városban, borsos áron kínálva a remek minőségű hamis iratokat a szökni akaróknak (Szamos, 1944. máj. 9., 3.). Emellett több élelmiszerjegy-hamisítási ügyről is beszámoltak. Amiről viszont ennél sokkal többet cikkeznek, az az elrejtett zsidó vagyonok keresésére indított hajszá. Teljesen hétköznapi eljárás volt akkoriban például a házkutatás, számos keresztény lakos részéről érkezett feljelentés: miszerint bizonyos zsidók gyanúsán kevés értékű tárgyat jelentettek be az illetékes hatóságnak (Szamos, 1944. máj. 20., 3.). A teljes pénzügyi ellehetetlenítés kijátszására jellemző próbálkozás volt az értékek és vagyontárgyak befalazása, földbe, pincébe, esetleg padlásra rejtése. A buzgó kutatás sikerhez vezetett, ugyanis napról napra több volt az előkerülő értékű tárgy, ez pedig folyamatos lázban tartotta a szerkesztőséget. Egyik ilyen jellegű cikk félmillió pengő értékű, elásott ékszerek megtalálásáról számolt be (Szamos, 1944. máj. 17., 3.). Megfigyelhető ugyanakkor az is,

hogy a jelentősebb vagyonok kézre kerítését valóságos kincsvadászati akciókként tárták az olvasók elé. „A zsidó szellemre jellemző, hogy a gyönyörű külsejű ház belül csupa piszok. Az udvarban, amit kívülről nem láthattak, egy hajder, magyarul ortodox zsidó iskola volt, ahol a »választott nép« kaftános fiai a Talmudból és Cion könyveiből tanulták, hogy hogyan hódítsák meg a világot a zsidóság számára. Jellemző azonban vallásos buzgóságukra, hogy a szentírások olvasása mellett a kincsgyűjtésre is ráérttek [...]” (Szamos, 1944. máj. 25., 4.). Ez azonban nemcsak a Szamosra vagy Szatmárnémetire volt jellemző, hiszen országosan is becslések és kimutatások jelentek meg arról, hogy mekkora értékű vagyont birtokoltak a zsidók. Ezeket a kimutatásokat rendszerint regionális lapokból is átvették (Szamos, 1944. máj 25., 4.). Pontosan erről szól az a cikk is, amelyben megírták, hogy értekezletén a Magyar Megújulás Pártja megállapította, hogy összesen még 8-10 milliárd pengőre becsülhető a zsidó tulajdonban lévő műtárgyvagyon (Szamos, 1944. ápr. 25., 2.). Csak Szatmárnémeti városában megközelítőleg 4 millió pengő értékű készpénzt, ékszert és értékpapírt szolgáltatottak be a zsidók, írták (Szamos, 1944. máj. 6., 3.). Ugyanakkor később arról is beszámoltak, hogy ez csupán kis része a tényleges vagyonuknak. Ez már csak abból a tényből is jól látszik, közölték, hogy a táborba szállítás első napján 65 ezer, míg a másodikon 22 ezer pengőt szolgáltatottak be a zsidók (Szamos, 1944. máj. 23., 3.). E kategória fontos törvényszegéstípusa még a táborba zárás elől való szökési kísérlet, amit egyébként az ország összes területén megkísérelt néhány zsidó. A bujkáló zsidók esetét is megírták, mint ahogy néhány szökési kísérletet is a táborból (Szamos, 1944. máj. 6., 3.). Ezeket a zsidókat sok esetben keresztények segítették. Azonban a zsidóbújtatást fegyházzal büntették (Szamos, 1944. máj. 17., 5.). A táborból való elszállítás elől is szintén többen próbáltak elrejtőzni (Szamos, 1944. jún. 12., 3.).

A legutolsó kategória a *deportálást követő időszak eseményeit* foglalja magába. Elsőként dölyfösen arról számoltak be, hogy mennyire megcsappantak az intellektuális bűncselekmények, amióta a zsidókat a gazdasági-üzleti életből kikapcsolták, és kényszerlakhelyet biztosítottak nekik. A szerkesztőség szerint ezzel kapcsolatban mindközül a legjobb hír a fekete piac eltűnése (Szamos, 1944. máj. 23., 2.). Továbbá árcsökkenést figyeltek meg a piacon is „a jellegzetes kinézésű zsidó árusok” eltűnésével. Az ő portékájuk a piszokról volt nevezetes, fogalmaztak. A cikkíró S. M. azzal összegzi eszmefuttatását, hogy senkinek nem hiányoznak a zsidók (Szamos, 1944. máj. 12., 7.).

Ma már ismert, hogy a Szatmárnémetiben felállított gettóból összesen 18.863 személyt szállítottak el, hat transzporttal, Szatmárnémeti–Kassa–Auschwitz–Birkenau útvonalon. Május 19-én 3000, 22-én 3300, 26-án 3336, 29-én 3306, 30-án 3300, végül pedig június 1-jén 2615 zsidót hurcoltak el.³⁹ Nem meglepően arról konkrétan nem számolt be a napilap, hogy mely napokon hány transzporttal, hány zsidót és hová vittek. Azt viszont megírták, hogy a környéken hány zsidót gyűjtöttek táborba (Szamos, 1944. máj. 10., 2.). Hogy miért is volt szükség a zsidók összetömörítésére, azt egy fővárosból átvett hír közlésével indokolták: a zsidók szoros összeköttetésben álltak az ellenséggel, ezt a rengeteg kémkedési ügy is alátámasztja, írták. Ugyanitt burkoltan közölték az elszállítás tényét, ugyanis leírták, hogy Ungvár, Munkács, Kassa, Beregszász, Máramarosziget és Huszt kör-

nyékén a zsidóság „már kivonult a lakosság köréből” (Szamos, 1944. ápr. 28., 2.). Ehhez hasonlóan később már Szatmárnémeti vonatkozásában is jelentették, hogy kiürítették a zsidótábor: felszabadultak a gettó lakásai, zsidótlanítva lett a város, írták. Mindezek azonban nem külön hírekben jelentek meg, csupán mellékesen említették az elszállítás tényét, további intézkedéseket sejtetve. Miután ugyanis a szatmári zárt tábor már kiürült, közölték, hogy a főispán elrendelte az ottani lakások fertőtlenítését, rendbehozatalát és összeírását. Ezek után megkezdik a lakások kiosztását a keresztény lakosság körében (Szamos, 1944. jún. 3., 3.). Később arról tájékoztattak, hogy az elkobzott lakásokat a sokgyermekes és egészségtelen házakban élő szatmári magyar dolgozók körében fogják kiosztani (Szamos, 1944. máj. 27., 4.). Június 9-én már közzétették azt is, hogy közel háromezer lakás szabadult fel. Nagy az érdeklődés, mert ezügyben a lakáshivatalhoz eddig már 3200 kérvényt adtak le, viszont szelektálni fognak, és csak a leginkább rászorulóknak majd lakást (Szamos, 1944. június 9., 3.). Ugyanakkor Szatmárnémetiben nemcsak lakóházak gyanánt utalták ki az elszállított zsidók egykori otthonait, hanem egyes szociális intézmények, mint a városi aggmenház és a bölcsőde is ezekben a házakban kaptak helyet (Szamos, 1944. máj. 12., 7.). Innen indult és terjedt el országszerte dr. Endrődy Barna főispán ötleteként a felruházási akció is. Ez azt jelentette, hogy a zsidó lakásokban felhalmozott ruhaneműket is kiosztották. Megírták, hogy hatezer szatmári lakos igényelt ilyesfajta ruhaneműt. De az élelmiszereket is felkutatják, és közfogyasztásba bocsátják, hangzott az újabb ígéret a főispántól. Megtudhattuk azt is, hogy korábban már hatezer fő jelezte, hogy igényt tart a lakásokban hagyott ruhaneműkre (Szamos, 1944. máj. 20., 3.). A városban ezzel a feladatkörrel a Népijóléti Ügyosztály foglalkozott (Szamos, 1944. máj. 30., 3.). A zsidók elszállítása után a használati tárgyaikon kívül tovább folyt a hajsza az elrejtett vagyonok után is (Szamos, 1944. jún. 15., 3.). Kétségtől sikeresen, hiszen júniusban már többmilliót érő vagyontárgyak megtalálásáról számoltak be (Szamos, 1944. jún. 9., 3.). Kiderült ugyanakkor, hogy zsidó holmit keresztények is elrejtettek, így játszván ki a zsidók bejelentési kötelezettségét. Ez sok esetben közös megegyezés alapján történt, ideiglenes megőrzésre vették át a zsidók értékeit (Szamos, 1944. máj. 22., 5.). A keresztények efféle magatartását megtévelyedésként tállták (Szamos, 1944. máj. 11., 2.).

V. Következtetések

Az előzetes feltevéseim bizonyítást nyertek, ugyanis láthatóan a Szamos, Szatmárnémeti egyetlen magyar nyelvű sajtóorgánusaként folyamatosan és részletesen tájékoztatta a város lakosságát arról, hogy milyen zsidóellenes rendeletek jelentek meg, és hogy ezeket helyi közigazgatási szinten hogyan ültették gyakorlatba. Az a nézet tehát, hogy a zsidó lakosság életkörülményeinek ellehetetlenítése, gettóba zárása és az országból való erőszakos, szervezett deportálása a keresztény lakosok tudta nélkül, titokban ment volna végbe, e kutatás fényében is megcáfolható.

A sajtóanyagok mélyreható vizsgálata lehetőséget nyújtott betekintnünk a korabeli magyar lakosság tájékozódási opcióiba. Az írott magyar sajtót kép-

viselő napilap ugyanis ontotta magából az antiszemitizmust: uszított, radikális véleményt formált, kiközösített, ferdített, szépített és idealizált, elhallgatta/letagadta/módosította az igazságot, és kétségkívül erőteljesen befolyásolt is. A három fókuszperiódus zsidókról szóló cikkeit figyelemmel követve jól kivehető az a fokozatosság, amely jellemezte az államigazgatásnak a zsidókérdésről alkotott nézeteit, valamint a radikalizálódás mértékét, ami elvezetett az extrém gyorsaságú deportáláshoz. Mert az újságlapokat olvasva arról ugyan nem vonhatunk le konkrét következtetéseket, hogy milyen volt a korabeli közhangulat, és hogy az egyszerű ember hogyan viszonyulhatott a zsidók elnyomásához, arra viszont abszolút rávilágít a *Szamos*, ahogyan ezt a kérdést az államvezetés rendezni próbálta, és ahogyan befolyásolni kívánta az olvasóközönséget. A napilap cikkei ugyanis szerzői minőséget nem vállalva, névtelenségbe burkolózva mutattak rá arra, hogy ezeket a kormány propagandaeszközként használta, maximális cenzúrázást bevetve. Az újság nemcsak megfelelt a szélsőjobboldali törekvéseknek, belesimulva a radikális világnézetbe, de véleményét szilárdan hangoztatva helyi szinten a nemzetiszocialista célt is próbálta előre mozdítani. A *Szamos*ban tetten érhető és jól követhető az az országos zsidótlanítási program, amelyet a Sztójay-kormány végre kívánt hajtani: úgy és akképp próbálták befolyásolni a közhangulatot, hogy a lakosság végül beavatkozás nélkül végig nézze a holokauszt magyarországi „kiemelkedő teljesítményét”. Mert bár a megvizsgált sajtóanyag fényében az nyilván nem állítható, hogy a keresztény lakosság tudatában lett volna az auschwitzi történéseknek, de az kijelenthető, hogy arról nagyon is sok információt kaptak, hogy a törvények éppen milyen pontokon korlátozták a zsidók életét, és hogy mely jogaiktól fosztották meg őket. Az újság nem nyújtott teljes körű tájékoztatást, de elegendő információt közöltek a hasábjain ahhoz, hogy a lakosság egyértelműen levonja azt a következtetést, hogy a zsidókat üldözték. A kegyetlen és embertelen bánásmód és az, hogy hová is kerülnek a kisebbség tagjai a „zsidótlanítás” után, értelemszerűen nem jelentek meg a napilapban. Hiszen a politikai propaganda célja nem a zsidók áldozatszerepben való feltüntetése volt. Ehelyett a bűnös, romlott, nemkívánatos ellenségszemszög volt az, amelybe őket beskatulyázták. Emellett ugyanakkor a vizsgált sajtótermék olyan érat mutat be a saját szűrőjén keresztül, amelyben a nélkülözhető egyszerű embereknek, akik nemzetgyűlölők és erőteljes hazafiasságtól fűtöttek voltak, a politika teljes mértékben megszabta az életvitelüket.

A számadatokat tekintve is megállapítható, hogy a *Szamos* nagyon sokat foglalkozik a zsidókérdéssel: összesen 374 cikket közöltek a zsidókról. Viszont, ha azt a tényt vesszük alapul, hogy napilapról van szó, az eredmény nem mondható meglepőnek, hiszen jellegéből adódóan, az újdonságokról naponta volt lehetősége beszámolni. Valamint emellett egy terjedelmesebb újságnak is tekinthető a maga 12-14 oldalával: ez azt is jelenti, hogy sokkal több oldalon volt lehetősége a zsidókérdésről beszámolni. Ezt maximálisan kihasználva naponta értesítette az olvasókat a rendeletekről, tájékoztatott a kihágásokról, közölte a belpolitika szélsőjobboldali hangjait. Összességében 374 különálló cikkben írtak a zsidókról, a zsidóknak. Az 1940. szeptember–decemberi periódusban összesen 59 zsidókról szóló cikk található, a következő periódusban némiképp növekszik ez a szám,

ekkor 66 különböző írást közöltek. Az utolsó fókuszperiódusban pedig csaknem ennek négyszeresére ugrik a zsidókat érintő cikkek mennyisége. 1944. január–júliusában ugyanis 249 cikk került elemzésre. Jól látható, hogy a *Szamos* többször és többet írt a zsidóságról a „végső megoldás” gyakorlatba ültetésének kezdetével és időbeni előrehaladtával. Ez abszolút rávilágít arra, hogy a Sztójay-kormány nemcsak, hogy napirendi pontra tűzte és tűzette a sajtóval is a zsidókérdést, hanem mintegy legalizálta az antiszemita nézőpontot, a zsidóellenes hangvételt, ezáltal is hirdetve-terjesztve a fajgyűlöletet. A *Szamos* ugyanakkor kiválóan tükrözi a Sztójay-korszak szélsőségeségét is: a megszorító intézkedések végeláthatatlan sora egyszerre teremtett káoszt, ugyanakkor mindez egyszerre államilag maximálisan koordinált és kézben tartott volt. Az informatív jellegű hírműfajok többsége mellett a *Szamos*ban felbukkanó, név nélkül közölt véleményanyagok a magyarázó-értelmező jellegükkel arra világítanak rá, hogy gátlástalanságot nem ismervén mily mértékben és minőségben harapózhatott el az antiszemitizmus térhódítása a korabeli sajtóban.

Bármennyire is számít letűntnek a második világháború kora és megismételhetőnek az annak idején lezajlott népiirtás, a holokauszt, a korabeli sajtó vizsgálatára irányuló kutatás a jelenkor olvasójának is fontos üzenettel bír. Ez az üzenet pedig a politikai propaganda és a manipuláló sajtó összefonódásának vonalán ragadható meg: arra tanít, hogy mindig nyitott szemmel járjunk, és felelős állampolgárunk legyünk, hogy győződjünk meg a sajtóban olvasottak valódiságáról, mielőtt minden leírt/elhangzott/látott információt készpénznek veszünk. És legfőképpen arra, hogy soha ne szűnjünk meg empatikusnak és emberségesnek lenni.

Bibliográfia:

Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk. (2008). *Az észak-erdélyi holokauszt földrajzi enciklopédiája*, Budapest–Kolozsvár, Park Könyvkiadó–Koinónia.

Braham, R. L. (1997). *A népiirtás politikája. A Holocaust Magyarországon*, 2. kötet. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest.

Braham, R. L. (2015). *A népiirtás politikája, A holokauszt Magyarországon*, 1-2. kötet. Park, Budapest.

Carmilly-Weinberger, M. (1995). *A zsidóság története Erdélyben (1623–1944)*. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest.

Halmos S. (2008). *Szatmár vármegye zsidósága. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltár kiadványai, III. Tanulmányok*, 16. Sorozatszerkesztő: Nagy Ferenc, Nyíregyháza.

Kádár G. és Vági Z. (2005). *Hullarablás. A magyar zsidók gazdasági megsemmisítése*. Hannah Arendt Egyesület–Jaffa Kiadó, Budapest.

Kádár G. és Vági Z. (2013). *A végső döntés. Berlin, Budapest, Birkenau 1944*. Jaffa Kiadó, Budapest.

Kuszálík P. (1996). *Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940–1989*. Letöltve innen: www.kuszalik1.adatbank.transindex.ro/; letöltés: 2019. 03. 20.

Magyari T. (2005). *Adatfelvételi módszerek a társadalomkutatásban*. Kolozsvár, Presa Universitară Clujeană.

Sajtóforrások:

Szamos (1944). 10 milliárd pengő értékű műtárgy van a zsidóság kezén, 76. évf., 92. sz., április 25., 2.

Szamos (1944). 32 és fél millió pengő vagyont jelentettek be a kecskeméti zsidók, 76. évf., 117. sz., május 25., 4.

Szamos (1940). A Baross gondolat!, 72. évf., 278. sz., december 5., 1.

Szamos (1941). A belpolitika berkeiből, 73. évf., 142. sz., június 24., 4.

Szamos (1941). A belpolitika berkeiből, 73. évf., 145. sz., június 26., 4.

Szamos (1944). A hadművelési területhez közel eső országrészekeken végrehajtották már a városok és községek teljes zsidótalanítását, 76. évf., 95. sz., április 28., 2.

Szamos (1941). A magyar faj tisztasága, 73. évf., 138. sz., június 19., 1.

Szamos (1940). A miniszterelnök nagy beszéde a képviselőházban, 72. évf., 278. sz., december 5., 2.

Szamos (1944). A szatmári rendőrkapitányság bravúros nyomozás után 15 megbújt zsidót fedezett fel az egyik Kölcsey utcai befalazott pincében, Szatmáron, 76. évf., 130. sz., június 12., 3.

Szamos (1944). A szatmári zsidóság csak kis hányadát jelentette és szolgáltatotta be vagyonának és értékeinek, 76. évf., 115. sz., május 23., 3.

Szamos (1941). A városi közgyűlés is hozzájárult az új vágóhíd egymillió pengős költséggel való felépítéséhez, 73. évf., 144. sz., június 26., 2.

Szamos (1944). A zsidó táborok felállítása óta sokkal kevesebb bűncselekmény fordul elő, 76. évf., 115. sz., május 23., 2.

Szamos (1940). A zsidó virág- és kegyszerárusok kitiltása a keresztény temetőkből és azok környékéről, 72. évf., 247. sz., október 27., 3.

Szamos (1940). Az állampolgárságok revíziója várható, 72. évf., 207. sz., szeptember 11., 2.

Szamos (1944). Az ezeregyéjszaka meséi elevenednek meg a zsidó lakások rejtkehelyein, 76. évf., 135. sz., június 15., 3.

Szamos (1944). Beregszászon 15.000 zsidót gyűjtöttek táborba, 76. évf., 105. sz., május 10., 2.

Szamos (1941). Egész sor kihágási ügyet tárgyalt a közigazgatási rendőri büntetőbíró, 73. évf., 207. sz., szeptember 10., 6.

Szamos (1944). Egyre-másra kerülnek napvilágra az elrejtett, vagyontérő zsidóértékek, 76. évf., 111. sz., május 17., 3.

Szamos (1944). Felszabadultak a zárt tábor lakásai, megkezdődnek a munkás lakaskiigénylések kielégítései, 76. évf., 124. sz., június 3., 3.

Szamos (1944). Fontos rendeleteket adott ki a kormány, 76. évf., 73. sz., március 31., 1.

Szamos (1941). Hat törvényjavaslat felett dönt a Képviselőház, 73. évf., 137. sz., június 18., 4.

Szamos (1944). Hatezren kértek Szatmáron a zsidóktól átvett ruhaneműkből, 76. évf., 113. sz., május 20., 3.

Szamos (1944). Hozzávetőleges becslés szerint négy millió pengő értékű készpénzt, ékszer és értékpapírt szolgáltatott be Szatmáron a zsidók, 76. évf., 102. sz., május 6., 3.

Szamos (1941). Internáltak három szatmári valutaüzért, 73. évf., 138. sz., június 19., 7.

Szamos (1941). Jud Süss, 73. évf., 156. sz., július 10., 7.

Szamos (1944). Keresztény öntudat és hit a gazdasági gyógyulás szolgálatában, 72. évf., 287. sz., 1940. december 15., 5.

Szamos (1944). Két jelentős szociális intézmény megvalósítását tette lehetővé a zsidó birtokok zár alá vétele, 76. évf., 107. sz., május 12., 7.

Szamos (1944). Két zsidó nő kiszökött a táborból, 76. évf., 102. sz., május 6., 3.

Szamos (1941). Kitoloncoltak két zsidó családot Nagykárolyból, 73. évf., 170. sz., július 25., 5.

Szamos (1944). Látogatás a zsidótalanított ócskapiacra, 76. évf., 107. sz., május 12., 7.

Szamos (1944). Legújabb: A Magyar Távirati Iroda lapzártakor érkezett jelentései – A Sztójay-kormány bemutatkozását lelkesedéssel fogadta az országgyűlés, 76. évf., 116. sz., május 24., 6.

Szamos (1944). Magukról megfeledkezett keresztény magyarok részt vettek Szatmáron is a zsidó vagyonok elrejtésében, 76. évf., 106. sz., május 11., 2.

Szamos (1941). Maximálták a piaci árakat, 73. évf., 140. sz., június 21., 3.

Szamos (1941). Megélnékül a belpolitikai élet, 73. évf., 131. sz., június 10., 2.

Szamos (1944). Mesébe illő kincseket találtak egy ungvári zsidóházban, 76. évf., 117. sz., május 25., 4.

Szamos (1941). Mindent Erdélyért!, 73. évf., 124. sz., május 31., 4.

Szamos (1941). Nagyfontosságú ügyeket tárgyalt az Erdélyi Párt országos elnöki tanácsa, 73. évf., 195. sz., augusztus 26., 6.

Szamos (1944). Nem tudták megmondani, hogy van-e oltár a református templomban, 76. évf., 104. sz., május 9., 3.

Szamos (1944). Nyusztprém köpeny, bársony bochersapka, nászing és más rekvizitumok kerülnek elő a zsidó rejtékhelyekről, 76. évf., 128. sz., június 9., 3.

Szamos (1941). Ötezer kulacs..., 73. évf., 133. sz., június 12., 3.

Szamos (1944). Ötven egészségtelen odúban lakó üzemi munkáscsalád kap legelőször lakást Szatmáron, 76. évf., 128. sz., június 9., 3.

Szamos (1940). Pál Gábor az erdélyi képviselők csoportjának elnöke nagy beszédet tartott a képviselőházban, 72. évf., 277. sz., december 4., 2.

Szamos (1944). Rövidesen megindul Szatmáron a lakáskiutalás, 76. évf., 119. sz., május 27., 4.

Szamos (1944). Sok bejelentés történik a rendőrkapitányságon zsidóértékek elrejtéséről, 76. évf., 113. sz., május 20., 3.

Szamos (1944). Sok keresztény fogadott el zsidóértéket Szatmáron megőrzés végett, 76. évf., 114. sz., május 22., 5.

Szamos, 72. évf., 207. sz., 1940. szeptember 11., 4.

Szamos, 72. évf., 221. sz., 1940. szeptember 27., 3.

Szamos (1940). Szatmáron megkezdték a zsidótörvény alkalmazását, 72. évf., 254. sz., november 7., 3.

Szamos (1944). Sztójay Döme alakította meg az új magyar kormányt, 73. évf., 67. sz., március 23., 1-2.

Szamos (1944). Sztójay Döme miniszterelnök: A nemzet élet-halál harcával a szovjet halálos ölelésétől akar megmenekülni, 76. évf., 116. sz., május 24., 1.

Szamos (1941). Teljesen zsidómentes volt a szatmári hetipiac, 73. évf., 124. sz., május 31., 6.

Szamos (1941). Tömeges kivégzések Romániában, 73. évf., 149. sz., július 2., 2.

Szamos (1944). Varázslat a Népijléti Ügyosztályban, 76. évf., 120. sz., május 30., 3

Szamos (1941). Városkép a „szovjetparadicsomból”, 73. évf., 205. sz., szeptember 6., 8.)

Szamos (1941). Vasárnap hajnalban megkezdődött a német–orosz háború, 73. évf., 142. sz., június 24., 1.

Szamos (1941). Visszaköltözhetnek Máramaros megyéből Galíciába a zsidók, 73. évf., 164. sz., július 19., 6.

Szamos (1944). Vitéz Endre László államtitkár rádióbeszéde, 76. évf., 142. sz., június 26., 2.

Szamos (1944). Vitéz Kolosváry Borcsa Mihály államtitkár-kormánybiztos tervei, 76. évf., 86. sz., április 18., 3.

Szamos (1944). Vitéz Kolosváry Borcsa Mihály sajtókormánybiztos rádióbeszéde az új magyar szellemiségről, 76. évf., 114. sz., május 22., 2.

Szamos (1944). Zsidóbújtatásért harmincnapi elzárásra ítélte a rendőrbíró-ság Gampe István Félix-fürdői szállodást, 76. évf., 111. sz., május 17., 5.

Jegyzetek:

1 Komoróczy G. (2016). *Holocaust. A pernye beleég a bőrünkbe (2000) – A pesti gettó falánál (2015)*. Abovo, Budapest, 16.

2 Gonda L. (1992). *A zsidóság Magyarországon 1526–1945. Századvég*, Budapest, 216.

3 Komoróczy G., 2016, 21.

4 Gonda L., 1992, 217.

5 Tibori Szabó Z. (2007). *Árnyékos oldal. Zsidó identitástudat Erdélyben a holokauszt után*. Kolozsvár, Koinónia, 20.

6 Braham, R. L. (2015). *A népiirtás politikája, A holokauszt Magyarországon*, 1-2. kötet. Park, Budapest, 238.

7 Gonda L., 1992, 217.

8 Komoróczy G., 2016, 24.

9 Tibori Szabó Z., 2007, 21.

10 Braham, R. L. (1997). *A népiirtás politikája. A Holocaust Magyarországon*, 2. kötet. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 314.

11 Kádár G. és Vági Z. (2005). *Hullarablás. A magyar zsidók gazdasági megsemmisítése*. Hannah Arendt Egyesület–Jaffa Kiadó, Budapest, 106.

- 12 Komoróczy G., 2016, 30.
- 13 Gonda L., 1992, 221.
- 14 Kádár G. és Vági Z. (2013). *A végső döntés. Berlin, Budapest, Birkenau 1944.* Jaffa Kiadó, Budapest, 159.
- 15 Gonda L., 1992, 223.
- 16 Komoróczy G., 2016, 31.
- 17 Gonda L., 1992, 223–24.
- 18 Carmilly-Weinberger, M. (1995). *A zsidóság története Erdélyben (1623–1944).* MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest, 312–313.
- 19 Kádár G. és Vági Z., 2013, 172.
- 20 Gonda L., 1992, 224.
- 21 Komoróczy G., 2016, 31.
- 22 Komoróczy G., 2016, 31.
- 23 Braham, R. L., 1997, 743.
- 24 Kádár G. és Vági Z., 2005, 164.
- 25 Komoróczy G., 2016, 31.
- 26 Komoróczy G., 2016, 32.
- 27 Kuszálík P. (1996). *Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940–1989.* Letöltve innen: www.kuszalik1.adatbank.transindex.ro/; letöltés: 2019. 03. 20.
- 28 Magyarai T. (2005). *Adatfelvételi módszerek a társadalomkutatásban.* Kolozsvár, Presa Universitară Clujeană, 23–24.
- 29 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk. (2008). *Az észak-erdélyi holokauszt földrajzi enciklopédiája,* Budapest–Kolozsvár, Park Könyvkiadó–Koinónia, 345.
- 30 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk., 2008, 345–346.
- 31 Halmos S. (2008). *Szatmár vármegye zsidósága. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltár kiadványai, III. Tanulmányok,* 16. Sorozatszerkesztő: Nagy Ferenc, Nyíregyháza, 46.
- 32 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk., 2008, 346.
- 33 Halmos S., 2008, 21.
- 34 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk., 2008, 349.
- 35 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk., 2008, 305.
- 36 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk., 2008, 328.
- 37 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk., 2008, 350.
- 38 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk., 2008, 350.
- 39 Braham, R. L. és Tibori Szabó Z. szerk., 2008, 305.

Mihály Kriszta felvétele

Zsidóellenes atrocitások sajtórepresentációja

Maros-Torda és Udvarhely vármegyei magyar nyelvű újságok
összehasonlító vizsgálata (1940–1944)

DARVAS BORÓKA

BBTE / BBU

E-mail: dboroka42@gmail.com

Abstract (Press representation of anti-Jewish atrocities. A comparative study of Hungarian-language newspapers in Maros-Torda and Udvarhely counties (1940-1944))

I examined anti-Jewish atrocities in ten Hungarian-language newspapers in Maros-Torda and Udvarhely counties between 1940 and 1944. I was looking for the answer on how public opinion was formed, what effect did age-specific anti-Semitic articles have. In addition, I also tried to present a more nuanced age picture. My central questions were: how much and what information did the population have about the political, social, economic, and cultural situation, marginalization, looting, gathering, ghettoisation, and deportation of Jews? could the population manage to put together and deduce the events ahead of it from the fragments of information in the newspapers? I also studied archival documents of KEOKH (National Central Control Authority of Foreigners) to identify specific action taken against the Jews.

Keywords *press analysis; holocaust; Maros-Torda; Udvarhely; antisemitism; Jew*

Rezumat (Reprezentarea în presă a atrocităților anti-evreiești. Studiu comparativ al ziarelor în limba maghiară din comitate-le Mureș-Turda și Odorhei (1940-1944))

Am examinat atrocitățile anti-evreiești în zece ziare din comitatul Mureș-Turda și Odorhei între anii 1940–1944. Am cercetat cum au fost informații, ce anume, în ce măsură și în ce calitate au avut posibilitatea să cunoască evreii ardeleni din presa contemporană despre măsurile luate împotriva lor, adică cât de multă informație a fost oferită publicului despre situația politică, socială, economică și culturală a evreilor, despre reglementările care i-au afectat viața, despre marginalizarea, jefuirea, adunarea, concentrarea, ghettoizarea și deportarea lor. Am examinat și modul în care ziarele au reflectat discursul politic contemporan și felul în care articolele antisemite publicate au format și au influențat opinia publică. Cercetez și arhivele KEOKH (Autoritatea Națională pentru Controlul Străinilor) pentru a urmări exact ce acțiuni au fost luate împotriva evreilor din comitatele Mureș-Turda și Odorhei în perioada respectivă.

Cuvinte cheie *analiza presei; holocaust; Mureș-Turda; Odorhei; antisemitism; evreu*

BEVEZETŐ

Miután a 18. századtól bevándoroltak és letelepedtek, a zsidók Udvarhely és Maros-Torda vármegyében is fogékonnyá váltak az asszimilációra: a 20. század elején magyar anyanyelvűnek vallották magukat. Udvarhelyen a zárt székely társadalom részévé válni jelentősebb kihívást jelentett, mint Maros-Torda vármegyében. Ez utóbbiban kevésbé ütköztek akadályokba, viszont a zsidók nem tudtak teljesen beolvadni a magyarságba, illetve nem jutottak el az asszimiláció

azon fokára, mint amely például Nagyvárad vagy Kolozsvár zsidó közösségénél volt tapasztalható. Az udvarhelyi zsidóság asszimilációja a kettős identitás azon szakaszáig jutott el, ahol még mindig erősebb volt a zsidó, mint a magyar jelleg.¹ Erdély nyugatibb térségeivel összehasonlítva Székelyföldön és Udvarhelyen a zsidó közösség nem volt olyan nagyszámú, hogy a társadalmi életre gyakorolt befolyása számottevő legyen. Udvarhely vármegyében a lakosság 0,7-0,8%-a volt zsidó,² ami 1910-ben és 1930-ban is alig valamivel több, mint ezer főt jelentett, 1941-ben pedig mindössze 823 izraelita vallású személyt. Maros-Torda vármegyében a lakosság 4-5%-a volt zsidó: 1941-ben 10.430 izraelita, 2382 zsidó és 1650 jiddis anyanyelvűnek vallotta magát.

Kutatásomban összesen tíz magyarországi újságot vizsgáltam három jelentős periódusban: 1940. szeptember–december; 1941. május–szeptember; 1944. január–július. Udvarhely vármegyéből négyet, míg Maros-Torda vármegyéből hat lapot. Jelen tanulmány csak egy kivonata a kutatásnak, nem tartalmazza az összes újság vizsgálatát, leginkább összefoglaló jellegű. Kutatásomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a két vármegyében fellelhető időszaki kiadványokból a helyi lakosság mit tudhatott meg, milyen mértékben és minőségben tájékoztatták őket a zsidók ellen hozott intézkedésekről. Kevés szakirodalom foglalkozik részletesen a két vármegyében vizsgált, 1940–1944 között megjelent időszaki kiadványok tulajdonosi hátterével és a nyomdák vezető, illetve főszerkesztői pozícióiban levő személyek politikai kapcsolódásainak alapos feltárásával. Az Erdélyi Párt valamikori képviselői befolyással lehettek, illetve kapcsolatban állhattak mindkét vármegye heti- és napilapjaival, akár főszerkesztői pozíciókban, akár személyes kapcsolatok révén.³ A konkrét befolyás leginkább az elhallgatásban és a tiltásban mutatkozott meg, kevésbé tartalmi módosítások eszközzésében. A két vármegye hetilapja, a *Székely Közélet* és a *Régeni Hírlap* vezetősége esetében kimutatható valamiféle személyes kapcsolat az Erdélyi Párttal, míg a *Hargita* és a *Székely Szó* főszerkesztői az Erdélyi Párt képviselői voltak.

1940. SZEPTEMBER–DECEMBER, 1941. MÁJUS–SZEPTEMBER

Hitler beszédei gyakran kerülnek a hírlapok hasábjaira, különösen a *Székely Közélet* méltatja rendszeresen Németország és Magyarország kapcsolatát. A *Reggeli Újság*ban és a *Székely Közélet*ben hasonló lelkesedéssel értekeznek a németekről, a német háborús sikerek mellett gyakran jelenik meg a német katonaság méltatása is, és az újság az erdélyi német könyvkiállításokról, -bemutatókról is beszámol. A zsidókérdés fontosságáról konkrétan Toldalagi Mihály székfoglaló előadásából értesülünk már 1941. május elején, amikor az erősebb és magyarabb Magyarország gondolata után a zsidók és a strómanrendszer ellen emeli fel a szavát. A fajvédelem szükségességének és a zsidók romlottságának gondolatát már május közepén a köztudat részévé kívánják tenni. Megjelenik egy hír a *Reggeli Újság* hasábjain, amely csak a nőkhöz szól, felhívják a dolgozók figyelmét, hogy menjenek tornászni, mert fajvédelmi szempontból fontos, hogy erősek és egészségesek legyenek. Ahogyan 1940 végén, úgy 1941 májusától is gyakran hívják fel az ügyvédek figyelmét az újságok (*Székely Közélet* és *Reggeli Újság*) a *Zsidótörvény* és annak végrehajtási módozatai című kiadványra néhány soros könyvkereskedelmi

reklámban. A *Székely Közélet* Bárdossy László miniszterelnök tevékenységéről gyakran hírt ad, amelyekben az antiszemita felhangok mellett többszörösen ismétlődő elemként tűnik fel a „magyar levegő” és a „magyar jövő”.

Ahogy megmutatkozik az 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról, úgy a zsidók említése is apró utalásokban, homályos fogalmazásban, mintegy mellékesen jelenik meg az újságokban, viszont külföldi hírek kapcsán konkrétan írnak a törvényről. Az újságok közül először és utoljára a *Reggeli Újság*ban jelenik meg a zsidók oktatásból történő kiszorításáról, illetve létszámuk csökkentéséről szóló hír a marosvásárhelyi állami leánygimnázium egyik iskolai hirdetményében.⁴ A zsidók ügyvédi kamarából való kiszorítása nem konkrétan és nem is a törvényjavaslat bemutatásának apropójaként jelenik meg, hanem képviselőházi tárgyalás kapcsán, mondván: „a zsidótörvény megszüntette az ügyvédi pálya túlzásúfoltságát” (*Heti Hírek*, 1940. december 16., 6.). 1941 júniusában a képviselőház egyik üléséről szóló tudósításban is találkozhatunk a zsidó ügyvédek országos számarány szerinti kamarai tagságának kérdésével (*Reggeli Újság*, 1941. június 10., 1.). A zsidó cserkészlet beszüntetését tárgyilagosan közli december közepén a *Reggeli Újság*: beszámol röviden a határozatról, amelyet a cserkészszövetség hozott, majd az e célból összehívott értekezletre hívja olvasóit (*Reggeli Újság*, 1940. december 17., 1.). 1941 második felében a zsidók törvénykezésből történő kizárásának hírért hozza a *Reggeli Újság*, ez azonban nem önálló elemként, hanem Toldalagy Mihály egyik városi ülésen elhangzott beszédének tudósításában jelenik meg.⁵ A továbbiakban a zsidók házasságának korlátozása (*Reggeli Újság*, 1941. június 12., 3.) mellett a házassági törvényjavaslatról is értekezik a *Reggeli Újság* (*Reggeli Újság*, 1941. július 3., 3.).

A zsidókkal a lapok konkrétan még nem foglalkoznak a vizsgált periódus elején, október közepén ismertetik, hogy az úgynevezett záróvonallal⁶ átlépésére zsidók kivételével mindenki kaphat utazási engedélyt, aki ellen „erkölcsi és államrendészeti okokból észrevétel nem emelhető” (*Székely Közélet*, 1940. október 12., 3.). Ebben az időszakban az újságok kizárólag a románok által „üldözött” és „sanyargatott” magyar menekültekről írnak.

Szentkirályi Kálmántól, Udvarhely vármegye alispánjától több közleményt és határozatot hoz le a hivatalos lap, ezek közül elsőként az 1941. augusztus 28-i számban jelenik meg zsidók elleni rendelet. Az 1939. évi IV. tc. 1. paragrafusa értelmében a zsidóknak tekintendő személyek meghatározása után bejelenti, hogy a vármegye területén tartandó országos, havi és hetivásárokról a zsidóknak tekintendő személyeket kitiltják. Még egy véghatározat is megjelenik utána, amely e rendelet azonnali hatályára helyezi a hangsúlyt.

1941 júliusában már az ipar és a kereskedelem mellé egyre gyakrabban tárítják az újságok a keresztény szót, először csak közvetetten, majd közvetlenül is a zsidók kiszorítását szorgalmazva. A *Reggeli Újság* július végén a Marosvásárhelyi Kereskedő Társulat önkormányzati jogának felfüggesztéséről ír, ami azzal az indokkal történt meg, hogy „csaknem 100%-ban zsidó tagok alkották a vezetőséget, és abban keresztényeknek nem volt helye” (*Reggeli Újság*, 1941. július 27., 2.). A zsidók bérleti jogának korlátozását rendelik el július végén, számol be a hírről a *Reggeli Újság*. A Budapesti Kereskedelmi És Iparkamara zsidótörvénnyel kapcsol-

latban megjelent javaslata alapján azt írja az újság, hogy a zsidóknak ipari célokra helyiséget ne adjanak bérbe addig, amíg a zsidók által bérelt helyiségek száma az összes ipari helyiségek együttes számának hat százaléka alá nem csökken. Kivételt kellett, hogy képezzen az olyan eset, amikor a zsidó bérlő régi helyiségét a ház lebontása vagy átépítés miatt veszítette el (*Reggeli Újság*, 1941. július 30., 2.).

1941. május elején nemzetközi kontextusban említik a zsidókat a *Székely Közélet* és a *Reggeli Újság* hasábjain, mindkét lap a külföldi zsidók jogainak korlátozásait ismerteti. A *Reggeli Újság* május 15-én írja meg, hogy Franciaországban a külföldi zsidókat gyűjtőtáborokba szállítják. Ugyanitt közli azt is, hogy 20 ezer külföldi zsidó már fogolytáborban van: őket egy korábbi rendelet alapján letartóztatták, Orléans-ba, gyűjtőtáborba szállították, és építési munkálatokra alkalmazzák (*Reggeli Újság*, 1941. május 16., 1.). A *Hargita* szeptemberi száma első oldalon hozza a hírt, hogy a romániai zsidókra a katonai közszolgálat helyett különadót róttak, és most ezt az adót a háború időtartamára kétszeresére emelték (*Hargita*, 1941. szeptember 5., 1.).

Az első időszakban konkrétan még nem tiltották meg a zsidók tulajdonszerzését, de a katonai parancsnokság egyes rendeletei mögött sejthető a zsidók javai iránti birtoklási szándék. Az 1940. szeptember 28-i *Reggeli Újság* hasábjain (*Reggeli Újság*, 1940. szeptember 28., 3.) megjelenik egy rövid hír a romániai „zsidó földbirtokok kárpótlás ellenében való kisajátításáról”, amelyet a bukaresti minisztertanács határozott el. November közepén a *Heti Hírek* hasábjain *III. zsidótörvény – Nem földosztás, földreform* (*Heti Hírek*, 1940. november 11., 3.) címmel jelenik meg cikk, amely Teleki Pál miniszterelnöknek a Magyar Élet Pártja értekezletén elmondott beszédére reflektál. A cikk szerzője szerint a miniszterelnök a zsidókérdést, a földbirtokreformot és a szociális kérdéseket csak vázlatosan érintette, viszont szerinte ezt nem szabad félreérteni, „ugyanis politikai körökben köztudomású, hogy a harmadik zsidótörvény javaslata teljesen elő van készítve, és rövidesen a törvényhozás elé kerül”, így mintegy végkövetkeztetésként leszögezi, hogy semmi ok a nyugtalankodásra. 1941-ben a *Reggeli Újság* a Reuters angol hírügynökségre hivatkozva közli, hogy az angol hatóságok a zsidóknak megtiltották ingatlanaik eladását (*Reggeli Újság*, 1941. május 3., 3.). A *Székely Közélet*ben csak augusztus 23-án esik szó a zsidó földbirtokokról, de már magyarországi kontextusban. Az újság Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter beszédét ismerteti: „...a zsidó földbirtokok átvételének meggyorsítása nemzeti érdek. Az országban 600 000 hold föld van zsidó kézen. ennek a területnek kétharmadrészét a kormány már igénybe vette. A Földművelésügyi Minisztérium arra törekszik, hogy a zsidó birtokokat mennél hamarabb bocsássák haszonbérek formájában kisbirtokosok kezébe” (*Székely Közélet*, 1941. augusztus 23., 5.). Július végén a *Reggeli Újság*ban is megjelenik, hogy október 1-jéig valamennyi Hajdú megyei zsidóbirtokot kisajátítják: „Debrecen határában 105 zsidó birtokos 4216 hold terjedelmű birtokából eddig 3232 katasztrális holdat sajátítottak ki. Hajdú vármegye területén 13 427 katasztrális hold a zsidóbirtok, ami 299 zsidó kezén van. A kisajátítást eddig 10 000 holdon hajtották végre. A legnagyobb zsidókézen lévő terület Tiszacsege határában 4384 kat. holdat tett ki, legnagyobb része legelő” (*Reggeli Újság*, 1941. július 31., 3.).

1944. JANUÁR–JÚLIUS

Udvarhely és Maros-Torda vármegyék 1944-es hivatalos lapjaiban a körözés alatt állók és azok névsorai szerepelnek, akik ellen a körözést különböző okokból beszüntették. Ezzel párhuzamosan az időszak bürokratikus intézkedéseire (munkaszolgálatra való behívás, igazoltatás, biztosítási könyv 18 év fölötti férfiaknak, vásárlási könyvek, sajtótermékek lefoglalása, röpiratok elkobzása, nyugdíjazások stb.) gyakran hívják fel a figyelmet, anélkül azonban, hogy a német megszállás utáni teljes kontextust (zsidó tanácsok megalakítása, zsidóellenes rendeletek és korlátozó intézkedések) ismertetnék. Ritkán jelennek meg információk a zsidótörvényekről, leggyakrabban a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. tc.-re hivatkoznak.

Miközben a lapok mélyen hallgatnak a zsidóellenes intézkedésekről, a KEOKH archívuma sokkal közelebb enged ahhoz, ami a valóságban történt. Az archívumi dokumentumok szerint 1940–1944-ben több marosvásárhelyi, szászrégeni, székelyudvarhelyi, székelykeresztúri, parajdi és erdőszentgyörgyi lakost felülvizsgáltak, rendőri felügyelet alá helyeztek, internáltak, kiutasítottak, illetve kitiltottak. Az ügyek nagy részében izraelita lakosok az érintettek, kis részében zsidóknak segítők, zsidóvagyon-rejtegetők. Olyan adatokat is találunk, hogy izraelita lakosokat, akik bevonultak munkaszolgálatra vagy akiket „zsidótalanítás kapcsán elszállítottak”, a rendőri felügyelet alól felfüggesztettek.

Maros-Torda vármegye

A *Régeni Hírlap* és a *Déli Hírlap* hasábjain 1944 márciusáig gyakoriak az iparhoz és kereskedelemhez kapcsolódó peres ügyek, ugyanakkor számos alkalommal kereskedő-, stróman- és meggazdagodás-ellenességgel találkozunk a politikai beszámolóokban és a véleményanyagokban. Az ekkor még meg nem nevezett zsidókkal szembeni kereskedőellenesség általában a magyar faj felsőbbrendűségének sorozatos igazolása, a magyar és a székely sorskérdés vitatása, eredetkeresése és önigazolása, önsanyargatása mellett jelenik meg. A magyar honvédek küzdelmének méltatása, hősie és kifogástalan viselkedésük, kiváló hírnevük és már-már normává fabrikált eszményítésük mellett a másik véglet jelentik hangulatukban azok az újságcikkek, amelyek a gyakran ismétlődő fosztogatásokról, rablásokról és a még mindig jelentős számú öngyilkosságról számolnak be. Április elejétől már érezni lehet a *Déli Hírlap* és a *Régeni Hírlap* hasábjain a háborús hangulatot, és a zsidók ellen hozott intézkedések is napvilágra kerülnek. Fogházbüntetéssel és internálással sújtják az ellenséges rádiók hallgatóit, rendőri felügyelet alá helyeznek bárkit bármilyen apró vétségért, újra nő az öngyilkosságok száma, és már négyes öngyilkossággal is találkozunk egy családban. A rendőrség is folyamatosan a lakossághoz szól, halálbüntetéssel fenyegetik azokat, akik gyilkolnak és rabolnak elsötétítés előtt is, kiterjesztik a statáriumot, a távolsági telefonbeszélgetéseket korlátozzák, a „belföldi távbeszélő” használatát felfüggesztik. A *Déli Hírlap*ban április közepétől majdnem minden héten értekeznek a zsidókról: a lakosság a zsidó tulajdonban lévő rádiókészülékeket ajánlott levélben köteles bejelenteni; a zsidó lapokat betiltottak; a keresztény és a zsidó vendéget el kell különíteni kávéházakban, keresztények ne szolgáljanak ki zsidókat; a

zsidók mezőgazdálkodásának betiltása; korlátozzák a zsidó hadiüzemi alkalmazottak élelmiszerellátását; a zsidók utazásának korlátozása; zsidó egyesületek feloszlata; a zsidó háztartási munkaadók nem foglalkoztathatnak nem zsidókat; a lakóhelytől való 24 órás távollét bejelentése a rendőrségen; továbbra is fennmarad a zsidók váltókötelezettsége. Az újságok hasábjain gyakran jelennek meg szélsőséges gondolatokkal tűzdelt beszámolók, ahol minden probléma okaként a zsidókat nevezik meg. A *zsidók táborba gyűjtésének nagy munkája* (*Régeni Hírlap*, 1944. május 14., 1.) címmel jelenik meg írás, amely a vagyontárgyak értékelésének és leltározásának „nehéz és lelkiismeretes” munkája befejezésének a hírét közli.

A *Székely Szó*ban véleményanyagok kevésbé jelennek meg, a hírek is objektívebbek, és az újság mindenféle apró adminisztratív intézkedésről beszámol. Márciusig majdnem mindegyik lapszám internálással és munkatáborba küldéssel fenyegeti a zsidóellenes törvények megszegőit (*Székely Szó*, 1944. január 13., 2.), ugyanakkor több hirdetés jelenik meg különböző munkakörökről, amelyekre zsidók nem jelentkezhetnek. A *Székely Szóból* tudjuk meg azt is, hogy személyes adataik összeírása és ellenőrzése végett az Észak-Erdélybe menekülteknek újra jelentkezniük kell. Március közepe felé közeledve egyre konkrétan jelennek meg a zsidók a *Székely Szó*ban, és már óriási címekben hozzák le a néhány soros hírt: „Zsidó csak zsidó háztartási alkalmazottat tarthat Romániában” (*Székely Szó*, 1944. március 11., 2.). Március végén újra az igazoltatásokról írnak, most már munkásigazolványok kiállítására is várják a lakosságot, mégpedig nagyon sürgősen. „A kormány gyors tempóban valósítja meg a zsidókérdés megoldására vonatkozó elgondolását”, a *Pest* című újságra hivatkozva a lap kijelenti: „A kormányhoz közel álló körök véleménye szerint a legutóbbi minisztertanács több olyan rendelet életbelépését határozta el, amelyek a kormány intranzigens jobboldali politikájának megfelelően a zsidókérdés vonalának megoldására esnek. A különböző tárcák rövidesen elkészülnek a különféle rendeletekkel, és ezeket a szerdai minisztertanács vitatja meg” (*Székely Szó*, 1944. március 28., 2.). Az újságok számos peres ügyet ismertetnek, amelyek kereskedők ellen zajlanak. A *Székely Szó* árdrágítási ügyekben kiszabott büntetésekről számol be rendszeresen, viszont ezekből nem derül ki, hogy zsidók ellen folytak-e a jogi ügyek vagy sem. Ellenben két zsidó tiltott határátlépésével kapcsolatos ügyeit részletesen ismerteti az újság.

Udvarhely vármegye

A hajdani nyugodt békeidőkkel és a népek, fajok és világnézetek közötti korabeli szembenállással hasonlítja össze a jelent Nagy Ferenc politikus, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt főtitkára újról üzenetében a *Hargita* hetilap 1944. januári első számában (*Hargita*, 1944. január 1., 1.). Ennél még homályosabb utalást sem lehet találni a már merőben aktuális zsidókérdésről az újság kevés elérhető lapszámában. A két vármegyében megvizsgált újságokkal összehasonlítva a *Hargita* hírei nem hoznak új információkat, a magyarországi zsidók elleni intézkedésekről semmit sem találunk bennük. Megjelenésének rövid időtartamában politikai és gazdasági hírekkel, közgyűlések beszámolóival, helyi hírekkel, az EMGE (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület) közleményeivel és háborús történetekkel töltik meg a hasábjait.

A *Székelység* is ritkán értekezik a zsidókról, és ha igen, akkor is a székely néppel együtt kerül a téma feldolgozásra. A *Székelység* színvonalas és a kor súlyosnak tűnő aktualitásait vitató írásai mellett nagy hiányossága, hogy 1944 május–júniusában a zsidók ellen hozott intézkedésekről jószerével egyáltalán nem ejt szót. Ez megkérdőjelezi azt a tudományosságot és igényességet is, amellyel a folyóirat a kor időszerű témáiról beszélt. Mindössze két írást találtam a *Székelység* júniusi számában, amelyek ugyan nem a zsidók ellen hozott intézkedésekről szólnak, hanem a faji öntudatról és az idegen tőke ellehetetlenítéséről, de közvetetten a zsidókra vonatkoznak.

A *Székely Közélet* két hónapig szünetelt – e tény magyarázatával a szerkesztők a májusban újra megjelent lapszámában adások maradtak. A leállás tényét említve összefoglalóiban és hosszú véleménycikkeiben a március–áprilisi események, törvénykezések és intézkedések közreadását igyekeznek pótolni. A májusi újraindulást követően a lap gyökeresen megváltozott: egyetlen lapszámában is kiugróan nagy mennyiségű információt közöl a zsidók ellen hozott intézkedésekről, a zsidóellenes rendeletekről rendkívül gyakran és következetesen tájékoztat, viszont antiszemita jellegében is felülmúlhatatlan. Májustól június végéig a többi vizsgált sajtókiadvány (a Maros-Torda vármegyei újságokat is beleszámítva) visszafogottabban antiszemita cikkei mellett valósággal sokkoló olvasni a zsidóellenes rendeletek ismeretlen szerzők tollából származó kommentárjait és a mély ellenszenvvel átítatott cikkek sokaságát. Az antiszemitizmus általában nem önmagában, hanem a nacionalizmussal karöltve jelenik meg. A *Székely Közélet* május elején rámutat a zsidókérdés megoldásának szükségességére, majd hozzájárulásra biztatja a lakosságot. A második oldalon leírja azokat a funkció- és besztásbeli változásokat, amelyek politikai vonalon történtek az újság szünetelése alatt, majd sorozatosan ismerteti a rendeleteket, mondván, „mindegyik komoly és mélyreható, tisztító irányú” – ilyenek a zsidó tulajdonban lévő rádiók bejelentése, az általános ostromállapot meghirdetése, a gépkocsiforgalom korlátozása, az ellenséges külföldi rádióhírek hallgatásának eltiltása, a zsidóság sárgacsillag-viselési kötelezettsége, a csendőrség fegyverhasználati jogának kiterjesztése az egész ország területére (*Székely Közélet*, 1944. május 6., 2.). A zsidó vagyon április közepén történő zárolása mellett a *Székely Közélet* azt is ismerteti, hogy személyenként 10 ezer pengő (további családtagok után még 3-3 ezer pengő) értékű lakást, ruhát és háztartási tárgyat hagytak csak meg a zsidóság birtokában (de műtárgyat, szőnyeget és egyéb értéktárgyakat nem). A zsidó vagyon őrzőiről is értekezik, a bejelentést számukra is kötelezővé tették. A zsidó családoknál alkalmazásban álló cselédeknek, nevelőknek stb. április végéig történő elbocsátását előíró rendelet is megjelenik. Az újság tovább folytatja lajstromát: a zsidók rádiókészülékeiket beszolgáltatták, a zsidó üzleteket zárolták, elrendelve későbbi leltározásukat is, megalakították a zsidóság önkormányzati szervét (Magyarországi Zsidók Szövetsége), a kormány a zsidó értelmiségi alkalmazottak (tisztviselők, kereskedőségek, ipari és bankvállalati stb. alkalmazottak) foglalkoztatását ellehetetlenítette, a zsidókat egyes városnegyedekbe, utcákba tömörítették, a könyvkiadást iparengevényhez kötötték, a zsidóság mentesítő okiratait felülvizsgálták, a zsidó szerzők könyveinek összegyűjtését és papírrá való feldolgozását elrendelték, a zsidókat ki-

zárták a sajtóból és a színházból, a zsidó lakások lefoglalását rendelet szabályozta.⁷ Ha a sok zsidóellenes rendeletből nem lenne egyértelmű az olvasók számára, az újság külön jelzi azt is, hogy a magyar élet egész területén folyik az átalakítás nagy munkája. Az újság ugyanebben a lapszámban ismerteti, hogy ki tekinthető hadiözvegynek és hadiárvának, leírja, hogy rájuk a zsidórendeletek nem vonatkoznak, majd pontosítja, hogy kivételezett státus csak annak jár, akinek szülője hősi halált halt, akinek viszont nincs ilyen igazolása, annak kötelezően viselnie kell a sárga csillagot, és vagyonbejelentést is tartozik tenni (*Székely Közélet*, 1944. május 6., 2.). Az újság 5. oldalán 18 ezer zsidó üzlet bezárásáról adnak hírt, majd a fővárosi zsidó tulajdonú üzletek nagy arányára (60%) hívják fel a figyelmet (*Székely Közélet*, 1944. május 6., 5.). Május közepén, beiktatása kapcsán dr. Gálffy Dezső főispánnak jelent meg terjedelmes beszéde a *Székely Közélet*ben, amelyben a kormány faj- és nemzetvédelmi intézkedéseinek következményeiről kijelentette, hogy az nyugalmat és békét teremtett, és hisz abban, hogy minden téren teljes eredményt fog hozni. Az írás a továbbiakban felvonultatja az antiszemita uszítás bevett arzenálját:

„A mindenható zsidó világ szétzúzása után el kell takarítanunk a többi fertőző fajtákat is a liberális nyavalyatörés minden itt maradt figurájával együtt. A romokat ki kell seperni, azután pedig a bürokrácia s más csodabogár nélkül hozzá kell fogni a cselekvő politikához, az építőmunkához. [...] Nem egészséges állapot az, ahol a bürokrácia túltengésével egyenes arányban sorvad a kis magyar egzisztenciák száma. Ezen az állapoton változtatott most a mi kormányunk, amikor a zsidókérdés gyökeres rendezésével és egész gazdasági életünk átrendezésével helyreállítja a társadalmi egyensúlyt, s megoldja a gazdasági, honvédelmi és szociális kérdéseket is.”

A szerző hozzáteszi, már nincs zsidó egyeduralom; határozottan állítja, hogy a világ legjobb emberanyaga és katonája a székely, amely népet fel kell szabadítani „a zsidó pacifizmus lidércnyomása alól”. Az írást szerzője azzal zárja, hogy „ki kell pusztítani még közelebről is a nyafogó, tétovázó lelkű jampeceket” (*Székely Közélet*, 1944. május 13., 1.). Udvarhely vármegye megtisztításával folytatódik ugyanezen lapszám második oldala is, a sorokból az előbbinél is intenzívebb gyűlölet árad: „A 22 év uralom szeméjtét egy másik szemét, a nagy liberális zsidó posvány tolta maga előtt anélkül, hogy az országból kiséperte volna! [...] ezeket a posványokat és szemétdombokat nem úgy kell megszüntetni, hogy csak figyelmeztető táblákkal tűzdeljük körül, hanem vénasszonyos siránkozás nélkül le kell csapolni, el kell földelni, meg kell semmisíteni, hogy ne fertőzhessék tovább a magyar életet!” (*Székely Közélet*, 1944. május 13., 2.) Ismeretlen szerző tollából jelenik meg helyzetértékelés-féle a zsidótörvények bevezetésének következményeiről. Örömmel nyugtázza, hogy eltűnnek a bürokratikus akták, és ezek az intézkedések a formaságoktól mentesen, gyökerestül oldják meg a problémát, ugyanakkor határozottan hisz a megvalósításukban. Írása egy helyi ügy megoldódása érdekében készült, ennek kapcsán fejezi ki a szerző reménységét (*Székely Közélet*, 1944. május 13., 3.). A zsidó írók könyveinek betiltását nagyra értékeli a *Székely Közélet* május végi cikke: szerzője szerint így „méltó helyre” kerültek ezek a kötetek. Nemcsak magát a hírt ismerteti – eltűnnek a zsidók könyvei a kölcsönkönyvtárakból,

nyilvános és intézeti könyvtárakból, könyvkereskedők polcairól és a kiadóhivatalok raktáraiból – hanem terjedelmes véleményanyagban foglalja össze az irántuk és a zsidó irodalom iránt érzett gyűlöletét. A szerző külön kiemeli, hogy „gyönyörű magyar nevekbe burkolva egy-egy zsidó szedte el pénzünket, helyette szellemiségének megfelelő »irodalmat« adva”. Figyelemre méltó, mivel világosan jelzi a gyűlölet intenzív voltát, hogy az irodalom idézőjelek közé kerül, az irodalmiság tényét is megkérdőjelezve (*Székely Közélet*, 1944. május 20., 1.). A zsidók munkaszolgálatra történő bevonulását (valójában haláltáborba történő deportálás célját szolgáló gettózását) súlyos kockázatok is kísérhették, ugyanis a négyszázalékos zsidó lakosságú Székelyudvarhelyen nem maradt orvos, mert akik lennének, azok katonai szolgálatot teljesítenek, így a lakosság egészségügyi problémáival nem tud kihez fordulni – adja hírül május végén a *Székely Közélet* (*Székely Közélet*, 1944. május 20., 3.). Ugyanebben a számban, amikor már a zsidók jelentős része gettóban van, még mindig aktualitásként jelenik meg a zsidóvagyon kérdése. Két hét „kegyelmi időre” figyelmeztetik őket, és a zsidóvagyon rejtegetőit is internálótáborral fenyegetik. Az írás azzal zárul, hogy csak egyetlen menekvés van sokak számára, és az igazi bűnösöknek lezárult már minden visszafelé vezető út, csak az internálótáboré áll nyitva. Ezután megemlíti azokat, akik „megbízható adatok beszolgáltatásával, vagy tudatlanságuk tényleges bebizonyításával” segítettek a hatóságoknak, mondván, ők még megmenekülhetnek, mert „a tisztogatás célja nem kisemberek megsemmisítése, hanem a közélet megtisztítása és a szennyes múlt lezárása.” A *Székely Közélet* hasábjain, ugyanebben a május végi lapszámban a zsidó lakások és ingatlanok ügye is terítékre kerül. Tájékoztatják a lakosságot arról, hogy még egy hétig leltározzák a zsidó lakásokat, utána következik a lakáskiutalás kérdése. Elsősorban a sokgyerekes közalkalmazottak, majd a lakásnélküliek juthatnak otthonhoz. A 400-nál is több igénylő kívánságát nem tudják kielégíteni, ugyanis csak 20-22 lakásról van szó (*Székely Közélet*, 1944. május 20., 5.). Ha eddig csak a sorok mögött érezhettük, a lapszám 6. oldalán konkrétan olvashatjuk is, hogy a *Székely Közélet* felvette a harcot a zsidók ellen, és örömmel vesz részt az antiszemitizmus és a gyűlölet terjesztésében: „...a magyar égen ragyogó csillagok mellett – sajnos – ott látjuk a magyarság szégyenfoltjainak sötét alakjait is. A kereskedőt, aki [...] fekete csillag. A sárga csillag eltűnt városunkból, s a vörösnek is lehanyatlott. De vajon nem lenne-e jó az ilyen szégyenfolt emberek mellére, oda a szív fölé, fekete csillagot varratni? Legalább tudnánk mindnyájan, kik azok, akik még ma is önző énjüknek élnek, mikor a megújulást és szabadulást váró haza és nemzet vívják lét-harcukat, – egyebek között az ő életüknek és vagyonuknak megvédése érdekében is. Lapunk készen állt eddig, s készen áll ezután is arra, hogy – egyéb híján – a közmegevetés pellengéjére állítsa, s ha kell, nevükön megnevezve mindazokat, akik ilyen szégyenletes módon viselkednek ma, az egész embereket és teljes áldozatokat kívánó időben” (*Székely Közélet*, 1944. május 20., 6.). *Zsidó csillag nélkül* címmel jelenik meg írás a *Székely Közélet*ben Kun Béla Székelyudvarhelyen is kiragasztott plakátjai kapcsán: „Néger száj, görbe orr és alattomos szemek fogadják a gyanútlan nézőt mindenfelé. Az országunkat szinte végramlásba döntő zsidó rémuralom azonban a Székelyföld egyszerűbb emberei előtt elég ismeretlen fogalom, hiszen nekünk másféle jóba volt részünk. Így pár

jámbor lélek végül is valami nagy emberünknek nézheti ezt a kiplakátozott, sárga csillag nélküli zsidót, – hiszen eddig Kossuth, Széchenyi képeit látta a plakátokon. Ajánljuk azért az illetékeseknek, hogy ragasszák már oda Kun Kohn Béla képére a sárga csillagot, s vigyék mielőbb társaihoz a gettóba, mert mi nem azért örültünk a sárga csillag eltűnésének, hogy most azt a csillagtalan zsidót csodáljuk. emlékezünk mi úgy is, nélküle is, mindenre! (*Székely Közélet*, 1944. május 20., 5.). Június vége felé közeledve megjelenik a *Székely Közélet* utolsó lapszáma. Cikkeiben a zsidógyűlölet ekkor mintegy elcsendesedni látszik, a nacionalizmus azonban újra tetőfokára hág. A Belügyminisztérium tisztviselői csoportjának udvarhelyi és székelyföldi látogatásáról tudósítva az újság megjegyzi, hogy „az nem riadt vissza a zsidók felszámolásától”, mivel „a székelység elzárt világa a legtisztább magyar vérű magyarságot zárja magába” (*Székely Közélet*, 1944. június 24., 1.).

ÖSSZEGRZÉS

A *Reggeli Újság* cikkei az első (1940. szeptember–december) és második (1941. május–szeptember) vizsgálati periódusban két kategóriába sorolhatjuk. Az első, meglehetősen homogén massa írásainak célja mindig az erős és egységes magyar társadalom és közélet kialakítása, központban a jobboldali eszmék terjesztésével. Nemzetközi, magyarországi és helyi események, vagy éppen a magyar katonák háborús győzelmei szülnék ilyen jellegű írásokat. A másik csoportban az aktuális társadalmi problémák vannak a központi helyen: szegénység, munkanélküliség, menekültek elhelyezése, segélyezése, Romániában és a román–magyar határon történt atrocitások, a dél-erdélyi magyarok sorsa feletti kesergés és az elmúlt 22 éves román uralom sanyarú története. Az első periódust összehasonlítva a kutatás további periódusainak sajtóanyagaival, az 1940-es *Reggeli Újság* és a *Székely Közélet* lapszámaiból úgy tűnik, hogy a második bécsi döntést követő három hónapban nem élvezett prioritást a zsidókérdés a többi aktuális probléma és nehézség mellett (a közigazgatás kiépítése és zökkenőmentes működésének elérése, a közellátás és a munkanélküliség kezelése, Székelyföld elszigeteltsége, a vasúti összeköttetés kiépítése). A menekültek számának folyamatos emelkedése, minimális ellátása és a társadalmi összefogás is próbára tette a lakosságot és a katonai közigazgatás tisztségviselőit. Az első periódust fejtelenség és káosz jellemezte a közigazgatás terén, a zsidókra vonatkozó rendeletek között ekkor még semmilyen következetesség nem figyelhető meg, ugyanakkor a sajtóanyagok alapján meglehetősen ellentmondásosnak tűnik a zsidókhoz való viszonyulás, még hatósági körökben is. Találhatunk az újságokban olyan hatósági közléseket, amelyek korábban kiadott rendeletet semlegesítenek, illetve módosítanak, és bár ezek nem zsidóellenes rendeletek, de az általános fejtelenség így is egyértelmű.

A *Heti Hírek* az egyedüli újság az első periódusból, amely témaválasztásában és szerkesztési elveiben is különbözik a többi vizsgált laptól, ugyanakkor tárgyi-lagosságában is kiemelkedik. Zsidóellenes rendelkezésekkel itt is csupán csekély mértékben találkozunk. Minden hivatalos összeírásról és bürokratikus hírről nem is számol be, de cikkeiben konkrétan értekeznek a zsidókról, és nem szorítkozik sejtelmes célozgatásra, mint a többi lap.

Ugyanebben a periódusban a *Székelység* jellegében sem hasonlít a többi sajtótermékhez: inkább folyóirat jellegű, hosszabb-rövidebb írásokat, műfajukat tekintve nem híreket, hanem véleményanyagokat közöl. Semmi nem jelenik meg benne a zsidókról, csak „székely munkatáborokról” ír, amelyekből Székelyföldön több is volt, és amelyekben zsidó munkaszolgálatosok dolgoztak. A későbbiekben, 1944-ben is központi témája marad az újságnak a székelység. Csak egyszer említi a zsidókat, a székelyek kontextusában értekeznek róluk is, szembeállítva őket a „szegény sorsú székelyekkel”.

Az újságok véleményanyagai különböző kontextusokban és események kapcsán szinte kivétel nélkül a magyarság felsőbbrendűségére hegyezik ki mondanivalójuk lényegét. Ez annyiban változik újságonként és periódusonként, hogy ha nem a magyarok, akkor a székelyek vagy az erdélyiek feljebbvalóságát hangoztatják. Az Udvarhely vármegyei lapokban a székelység felsőbbrendűségének topozsa hangsúlyosan jelenik meg, míg a marosvásárhelyiekben ez inkább a magyar szellemhez kötődik. Ugyanakkor az erdélyi szellem, a magyar sors és a magyar szellemiség rendszeresen visszatérő motívumok csaknem minden újságban. A honvédek magasztalása 1940-ben leghangsúlyosabban a *Székely Közélet* hasábjain jelenik meg, ugyanakkor az első periódusban a magyar faj tisztaságáról értekező írásokkal is csak itt találkozunk.

Explicit antiszemitizmussal szinte nem is lehet találkozni 1940-ben, persze rá lehet fogni több véleményanyagra is, hogy burkoltan zsidóellenesek, de ekkor még (a lapok szerint legalábbis) aktuálisan nagyobb volt a „román idegenek” gyűlölete, mint a zsidóké. Viszont ez nem jellemző mindhárom hónapra, a vezető körök által szított zsidóellenesség ugyanis a *Reggeli Újság* hasábjain december közepe után hangsúlyosabban megjelent; az újság ennek hatására immár konkrétan értekezett a zsidókról. A lapokban 1941-ben kezd természetessé válni, illetve ettől kezdve próbálják a köztudat részévé tenni azt, hogy a zsidó csaló, a zsidó átver mindenkit, felhalmozza árucikkeit, ezért nem is kereskedhet. A sokféle igazoltatás és lajstromozás konstans eleme minden újságnak 1940–1941-ben, emellett a zsidók kereskedésének meggátolására irányuló politikai beszédek, intézkedések, vélemény- vagy éppen uszító, antiszemita cikkek vannak túlsúlyban. Főleg Udvarhely vármegyében világosan érződik a lapokból a zsidó kereskedők elleni gyűlölet fokozása, ami majd a harmadik periódusban, 1944-ben válik a legintenzívebbé.

A legfontosabb események 1940 szeptember–októberében majdnem minden lap szerint a román–magyar viszonyt megterhelő atrocitások és konfliktusok, ezekről sokat cikkeznek. A zsidóellenes intézkedések az újságokban rendszeresen megjelennek, s bár a zsidótörvényt konkrétan nem ismertetik, mint láttuk, könyvkereskedelmi reklámban hívják fel az ügyvédek figyelmét a *Zsidótörvény és annak végrehajtási módzatai* című brosúra megvásárlására. Karácsony napján a *Székely Közélet* egyik véleménycikke arról értekezik, hogy a magyarok viszonylag nyugodtan ünnepelhetik a karácsonyt, mert megszűnt az idegen uralom erőszakossága, és nem üldözik őket, mint a zsidókat.

Egyetlen cikket találtam ebben a periódusban, amely a sajtóanyagokból összeszedett információk alapján a zsidókra váró eseményekre enged következtetni,

ugyanakkor jól kifejezi azt a homályosságot és bizonytalanságot, amely ezt az időszakot a különböző lapok tanúsága szerint leginkább jellemezte: „Világszerte valahol valami nagy baj van a zsidókkal. A baj kútforrása: nem vallási kérdésen nyugszik. Az ellenoldalon: kapzsiságról, terjeszkedésről, hazafiatlanságról beszélnek. Mi ebben az igazság: azt az illetékesek hivatottak elbírálni, orvosolni, jóvátenni. Addig, amíg ez bekövetkezik – ha bekövetkezik egyáltalán –, az erdélyi zsidónak, aki magyarul érez, gondolkodik, nincs és nem is lehet más tennivalója, mint alkalomkeresés hűsége, áldozatkészsége bebizonyíthatására magyar hazájával szemben” (*Heti Hírek*, 1940. december 2., 7).

Az 1941. június végén jóváhagyott deportálásokról, a KEOKH aktivitásáról a vizsgált lapokban nem jelent meg semmi, tehát a *Reggeli Újság* és a *Székely Közélet* a rendezetlen állampolgárságú zsidók Galíciába történő kitoloncolásáról és lemészárlásukról nem tájékoztat. Bár konkrétan a zsidók számbavételéről sem írnak, de az állampolgárságok ellenőrzéséről és felülvizsgálásáról gyakran olvashatunk az újságokban, többnyire rövid hírek és rendeletek ismertetése formájában. A tömegmészárlásról a két vármegye hivatalos lapjában és a *Hargitában* sem jelent meg semmi.

Ha alaposan elolvassuk, megvizsgáljuk az újságokat, a cikkek sokaságának halmazából kiemeljük, és csak a zsidók ellen megszólaló, bármilyen műfajú írásokat elemezzük, a három periódusban együttesen szinte minden zsidóellenes rendelkezés és törvény megtalálható. Viszont ha az összes cikk számát próbálnánk megbecsülni, és ezzel összehasonlítanánk a zsidóellenes intézkedésekről szóló vagy antiszemita cikkek számát, akkor ez utóbbiak aránya a tíz százalékot valószínűleg nem haladná meg. Külön-külön – az 1944-es *Székely Közélet* kivételével – egyik újság sem tájékoztat részletesen és következetesen mindenről, de összevetve elmondható, hogy ha 1940-ben még nem is, de 1941 és 1944 között már konkrétan írnak a zsidókról, és az újságokban egyre erősebb ellenszenv is érezhető. Ugyanakkor a tájékoztatás sem teljes körű, általában (1944 előtt) nem fő mondanivalóként, hírként jelenik meg például egy-egy zsidótörvény, hanem például politikai közgyűlési reakcióként, felszólalásként bukkan elő a fajvédelem vagy a strómanellenesség.

Tehát egyfajta fokozatosság is megfigyelhető abban, ahogyan a sajtó vizsgálatom periódusában (1940 és 1944 között) is a köztudatba csepegteti a zsidók iránti ellenszenvet. A második bécsi döntés után szinte semmi nem jelenik meg az ellenük foganatosított intézkedésekről, mégis, egy-egy felbukkanó nemzetközi hír kapcsán sejthető, hogy valami nincs rendben velük. A *Reggeli Újság*ból például valószínűleg sikerülhetett egy korabeli polgárnak összeilleszteni a mozaikkockákat annyira, hogy tudatosodjon benne: a zsidók ellen valami készülődik. Bár május elején a lapban a politikai beszédek mellékes elemeként jelenik meg a fajvédelem, május közepére már azt olvassuk, hogy a zsidóknak el kell hagyniuk Délvidéket, nemzetközi eseményekről is érkeznek hírek, amelyek mind a zsidók jogainak korlátozására vonatkoznak (Franciaország, Anglia), majd május közepe után magyarországi kontextusokat is találunk, amelyekben a zsidók törvénykezésből történő kizárását ismertetik, és az említett brosrúak megvásárlására biztatják az ügyvédek kiskereskedelmi reklámokban. Július körül már a munka-

ajánlatokban, pályázati hirdetményekben is kritériumként tűnik fel a magyarság, a zsidóság pedig kizáró ok. Közben felbukkannak a lapok hasábjain a zsidók házassági jogainak korlátozása mellett a zsidó iparosokra, kereskedőkre vonatkozó korlátozások, majd a zsidó birtokok kisajátítása, a különadó, a katonai átképzés és számos egyéb zsidóellenes hír.

De ha az 1941-es újságokat csak felületesen olvassuk, könnyen elvesznek a zsidóellenes intézkedések, illetve a lapokban homályosan és hiányosan jelennek meg. Tehát hiába jelent meg sok zsidóellenes rendelkezés és törvény, ezek arányukban eltörpülni látszanak az összes törvényi szabályozás és bürokratikus intézkedés mellett. Ugyanígy tükröződnek az újságokban is, hézagosan fordulnak elő az aktuális bürokratikus és egyéb hírek mellett. A folyamatosan megjelenő antiszemita cikkek mellett 1944-ben a két vármegye négy-négy megvizsgált újságja szinte valamennyi zsidóellenes intézkedésről beszámol. A propaganda ugyanakkor elfedi és így elfeledteti velünk a néhány sorban vázolt zsidóellenes rendelkezéseket. Mégis, ha nagyban, a három periódusban együtt vizsgáljuk az intézkedések és a híradások jelenlétét, megfigyelhető valamiféle következetesség, de látnunk kell, hogy erre a lakosság nagy többsége nem lehetett képes. Épp elég újdonság volt számukra az életnek a visszacsatolás utáni megváltozása, elég nehézséget okozhatott az aktuális szegénység, a bizonytalanság, a legtöbben elbizonytalanodtak a bürokratikus intézkedések tömege miatt. Külön-külön nem biztos, hogy mindent megtudunk az egyes lapokból, viszont összességében mindegyikben érezni lehet kisebb-nagyobb mértékben a zsidókra váró sors fenyegetését.

Bibliográfia:

A VIZSGÁLT MAROS-TORDA ÉS UDVARHELY VÁRMEGYEI IDŐSZAKOS SAJTÓKIADVÁNYOK

Székely Közélet

1940. szeptember 14.–december 25., XXIII. évf., 7–23. sz.

1941. július 26.–szeptember 17., XXIV. évf., 30–39. sz.

1944. január 1.–június 24., XXVII. évf., 1–18. sz.

Székelység

1940. szeptember–december, X. évf., 9–12. sz.

1944. május, IV. (XIV.) évf., 1. sz.

1944. június, IV. (XIV.) évf., 2. sz.

Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja

1941. május 1.–szeptember 4., I. évf., 15–34. sz.

1944. január 3.–június 29., IV. évf., 5–26. sz.

Hargita

1941. szeptember 5.–december 23., I. évf. 1–16. sz.

1944. január 1.–március 4., IV. évf., 1–10. sz.

Heti Hírek

1940. szeptember 9.–december 30., VII. évf., 1–17.sz.

Reggeli Újság

1940. szeptember 1.–december 31., X. évf., 200–300. sz.

1941. május 1.–szeptember 30., XI. évf., 98–220. sz.

Maros-Torda Vármegye Hivatalos Lapja

1941. május 4.–szeptember 17., XX. évf., 8–18. sz.

1944. január 1.–június 15., XXIII. évf., 1–18. sz.

Székely Szó

1944. január 1.–március 29., IV. évf., 1–71. sz.

Régeni Hírlap

1944. január 2.–augusztus 13., V. évf., 1–33. sz.

Déli Hírlap

1944. január 3.–június 12., II. évf., 1–28. sz.

TANULMÁNYOK, KÖNYVEK

Braham, R. L. (2015). *A népirtás politikája. A holokauszt Magyarországon*. Park, Budapest.

Braham, R. L. – Tibori Szabó Z. (szerk.) (2008). *Az észak-erdélyi holokauszt földrajzi enciklopédiája*. Park-Koinónia, Budapest–Kolozsvár.

Carmilly-Weinberger, M. (1995). *A zsidóság története Erdélyben (1623–1944)*. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest.

Egry G. (2008). *Az erdélyiség „színeváltozása”. Kísérlet az Erdélyi Párt Ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944*. Napvilág, Budapest.

Gidó A. (2004). Székelyudvarhely zsidó közösségének identitásválasztása az impériumváltást követően, in *Aeropolisz Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok*, IV., szerk. Hermann Gusztáv Mihály – Kolumbán Zsuzsánna – Róth András Lajos, Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda–Székelyudvarhely.

Gidó A. (2008). *Az erdélyi zsidókról*. Litera-Veres Könyvkiadó, Székelyudvarhely.

Gidó Cs. (2010). *A Székely Közélet és az udvarhelyi kisebbségi sajtó. Örökségünk*, IV. évf., 1. sz., 7.

Gyáni G., Kövér Gy. (2001). *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris, Budapest.

Gyáni G. (2013). *Nép, nemzet, zsidó*. Kalligram, Pozsony.

Karsai L. (2004). Magyarországi zsidótörvények és rendeletek, 1920–1944. *Századok*, 138. évf., 6. sz., 1285–1304.

Kuszálík P. (1996). *Erdélyi hírlapok és folyóiratok, 1940–1989*. Teleki László Alapítvány – Közép-Európa Intézet, Budapest.

M. Hubbes É. (1998). *Székelyudvarhely egykori nyomdái és kiadványai*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely.

Molnár J. (2005). *A holokauszt Magyarországon európai perspektívában*. Balassi, Budapest.

Personal records of the Hungarian Ministry of Internal Affairs (MOL K 150 P), 1939–1944, at United States Holocaust Memorial Museum, Archives of the Jack, Joseph and Morton Mandel Center for Advanced Holocaust Studies, RG–39.008M.

Sárándi T. (2016). *Levezényelt visszacsatolás. A magyar katonai közigazgatás Észak-Erdélyben*. Pro-Print, Csíkszereda.

Schwächter E. Ch. (1993). *Szenvedéseink a nácizmus alatt. Székelyudvarhely megye zsidóságának szenvedése a nácizmus alatt*. Barouch Stern Nyomdája, Natanya.

Sebestyén M. (2000). *Nyúlgát az idő ellen. Az erdélyi zsidóság történetéhez*. Mentor, Marosvásárhely.

Varga E. Á. (1998). *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–1992 között, I.: Kovászna, Hargita, Maros megye*. Teleki László Alapítvány–Pro Print, Budapest–Csíkszereda.

Jegyzetek:

1 Gidó A. (2004). Székelyudvarhely zsidó közösségének identitásválasztása az impériumváltást követően, in *Aeropolisz Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok*, IV., szerk. Hermann Gusztáv Mihály – Kolumbán Zsuzsánna – Róth András Lajos, Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda–Székelyudvarhely, 163.

2 Gidó A., 2004, 163.

3 Egry G. (2008). *Az erdélyiség „színeváltozása”. Kísérlet az Erdélyi Párt Ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944*. Napvilág, Budapest, 54.

4 „A marosvásárhelyi állami leánygimnáziumba a növendékeket nemzeti-ségi és felekezeti különbség nélkül veszik fel. Az I. osztályban a zsidó növendékek létszámát a vonatkozó törvény szabályozza. Az Intézet internátussal fog működni” (*Reggeli Újság*, 1940. szeptember 27., 3.).

5 „...a zsidótörvény alapján a törvényhatóság első tisztviselőjétől kell kérni a tanúsítványokat azoknak, akik a törvény rendelkezése szerint nem tekinthetők zsidóknak. A város a tanúsítványért öt pengőt, a másodpéldányért két pengőt szed. A polgármester felvilágosítja a közgyűlést, hogy tanúsítványt csak olyanok kérhetnek, akik a törvény első szakaszának rendelkezése szerint számba jöhetnek” (*Reggeli Újság*, 1941. május 15., 3.).

6 Észak-Erdély és a trianoni Magyarország között a katonai közigazgatás idején érvényes határvonal, amelyet ebben az időszakban csak engedéllyel lehetett átlépni.

7 „...az összlétszám 25%-ának április 30-ig, másik 25%-ának május 31-ig, az összes többinek szeptember 30-ig való kötelező eltávolítását” (*Székely Közélet*, 1944. május 6., 2.).

Mihály Kriszta felvétele

[Média az új hidegháborúban]

Az orosz Russia Today hírcsatorna híradóinak elemzése

LŐRINCZ ANNA

Újságíró, maszol.ro / Journalist, maszol.ro

E-mail: lorincz.anna@protonmail.com

Abstract (Media in the New Cold War. Analysis of News Programmes of Russia Today TV Channel)

The press has an important role to play in the system of political manipulation, as political propaganda can reach the audience through the media. The study analyses the English-language news programmes of the Russian state-funded news channel, Russia Today. The news channel is often accused of being a propaganda mouth of the Russian government and of being biased by its editors and misrepresenting viewers with false information. From the point of view of journalistic objectivity, I am looking at the extent to which elements of political propaganda and manipulation are present on the news, the extent to which they serve the new Cold War propaganda.

Keywords *political communication; new cold war; news channel; propaganda; manipulation*

Rezumat (Mass-media în noul război rece. Analiza programelor de știri a canalului Russia Today)

Mass-media are un rol important în diseminarea propagandei politice către public. Studiul analizează programele de știri în limba engleză ale postului de televiziune Russia Today, finanțat de statul rus. Postul este acuzat adesea că este portavocea propagandistică a guvernului rus, știrile fiind influențate politic și conținând multe elemente false. Studiul pornește de la noțiunea obiectivității jurnalistice, analizând prezența tehnicilor de propagandă și manipulare puse în slujba noului război rece.

Cuvinte cheie *comunicare politică, noul război rece, canal de știri, propaganda, manipulare*

A propaganda módszerei

A propaganda bizonyos eszméknek, nézeteknek szóban, írásban, rádió, film stb. útján való céltudatos hirdetése, megismertetése és terjesztése. Garth S. Jowett és Victoria O'Donnell *Propaganda & Persuasion* című könyve szerint a propaganda egy kommunikációs forma, részrehajló, egyoldalú, sokszor félrevezető tartalmú információk terjesztését jelenti, melynek célja a befogadók véleményének tudatos befolyásolása, bizonyos nézetek elterjesztése, az emberek meggyőzése, vagyis a propagandát alkalmazó szándékát próbálja véghezvinni. A propagandisztikus kommunikáció egyesíti a meggyőzés erejét és az információközlést.¹ Csepeli György a propaganda lényegéről szólva abból indul ki, hogy „[a]z emberi közlés – különösen az intézmények által szervezett és továbbított közlés – soha-

sem véletlenszerű, mindig szándékok, érdekek bújnak meg mögötte. A közlőnek mindig valamilyen célja van a közleménnyel (...).”²

A modern politikai propaganda az első világháború (1914–1918) idején született meg, amikor mindkét szembenálló katonai tömb igyekezett a maga oldalára fordítani a katonákat és a civil lakosságot, végső soron a közvéleményt. Fontos eleme volt az ellenség által elkövetett valós vagy vélt atrocitásokról szóló hírek terjesztése. A hazafias propaganda a nemzeti támogatás megszerzésére, valamint az ellenséges, szövetséges és semleges államok közvéleményének befolyásolására irányult, így a célcsoportok függvényében differenciált üzeneteket szerkesztett. A háborús propagandát egyaránt alkalmazták a tengelyhatalmak és a szövetségesek.³

A politikai propagandának többféle osztályozása létezik. Az első elkülönítést az agitációs és integrációs propaganda reprezentálja. Az agitációs propaganda az egyéneket egy bizonyos cél felé tereli a düh és a félelem eszköztét alkalmazva, és gyakran beszédek, pletykák és plakátok segítségével nyomatékosítja mondanivalóját. Egyik leggyakrabban alkalmazott módszere az ellenségkép építése. Az integrációs propaganda arra törekszik, hogy ragaszkodást alakítson ki a tömegben egy bizonyos politikai berendezkedés iránt. A szakirodalom a hazugság mértéke szerint megkülönbözteti a fehér, a szürke és a fekete propagandát.⁴ A fehér propaganda megnevezi és vállalja forrásait, ezért a manipuláció enyhébb eszközeit használja, például az érvelés egyoldalúságát; a szürke propaganda nem nevezi meg forrását, habár nem saját információt továbbít; a fekete propaganda megnevezi ugyan forrását, de hamis információt közvetít, és hamis forrásra hivatkozik. A kommunista rendszerek a propaganda mindhárom típusát sikerrel alkalmazták: a valós információk egyoldalú bemutatásától a megnevezetlen forrásból származó, ennek ellenére „köztudott” véleményeken keresztül a nyílt hazugságig.

Edward Filene részt vett a Propagandaanalízis Intézet megalapításában 1937-ben, amely az amerikai közönségnek segített megismerni a propaganda természetét, és megtanította felismerni a különböző technikákat. Filene és munkatársai azonosították a leggyakrabban használt sikeres propagandatechnikákat.

A *Bandwagon* vagy utánfutó-effektus egy olyan propagandatechnika, amely arra igyekszik rávenni embereket, hogy bizonyos dolgot megtegyenek azért, mert a többség is ezt teszi. A *Testimonial* vagy vallomás egy olyan technika, amely egy szakértő vagy híresség véleményét használja fel, hogy egy bizonyos gondolatot népszerűsítsen. A *Transfer* vagy átvitel egy olyan propagandatechnika, amely egy ismert személyiség eredményeit használja fel arra, hogy reklámozzon vagy leminősítsen egy terméket. Pozitív transzfernek nevezzük azt, amikor egy terméket egy köztisztelőben álló személlyel azonosítanak. Amikor egy népszerűtlen személlyel kötnek össze egy terméket, negatív transzfernek nevezzük. Ezt gyakran használják háborús időkben. A *Repetition* vagy ismétlés módszere azt feltételezi, hogy egy termék neve sokszor előforduljon a reklámban. Ez a technika gyakran egy jelzést használ, amely rokonszenvet vagy ellenszenvet vált ki a nézőkben, és ezáltal megjegyzi azt. Az *Emotional words* vagy érzelmi töltetű szavak technikájának használata során olyan szavakat használnak, amelyek pozitív vagy negatív érzelmeket gerjesztenek az agyban. A *Glittering generalities* avagy „csillogó álta-

lánosságok” technikája általánosságokkal operál, amelyek logikai félrevezetések, gyakran homályos értelműek, de pozitív töltetűek. Például az olyan vonzó kifejezések használata, mint „Szuper!”, „Vagány!”, amelyek konkrétan nem vonatkoznak semmire. Egy másik gyakran használt technika a *Name-calling*, amely lekicsinylő, sértő szándékú verbális fellépés bizonyos személyekkel, csoportokkal szemben. A *‘Plain Folks’* technika során a célközönség saját nyelvezetét használják propagandacélokra, mivel az emberek jobban azonosulnak a hétköznapi kifejezésekkel, mint a választékos nyelvezettel, mivel ezeket mesterkéltnek érzik. A *‘Quotes out of Context’* vagy kontextusból kiemelt idézet technikáját arra használják, hogy féligazságok segítségével megváltoztassák a mondanivalót. Az idézetet kiemelik a szöveggörnyezetből, így új, saját célra használható értelmezést adnak neki. A *‘Card stacking’* vagy tényválogatás módszere azért sikeres, mert úgy érvel, hogy kizárólag azokat a véleményeket hangsúlyozza, amelyek a propagandistának kedveznek, és figyelmen kívül hagyja a másik oldal véleményét, ezzel aláásva annak legitimitását. A *‘Black and White fallacy’* egy fekete vagy fehér típusú leegyszerűsítés, amely kizárólag két alternatívát hagy a közönségnek, ezzel leszűkítve a választás lehetőségét. Ennek ellentéte az *‘Unstated assumption’* propagandatechnika, ahol a propagandista nem fejt ki konkrétan az álláspontját, de az folyamatosan megjelenik az üzenetben. A legutolsó technika a *Demonizing the enemy*, avagy az ellenfél démonizálása, amely során az ellentétes véleményűeket alsóbbrendűként tüntetik fel.⁵

A hidegháborús és új hidegháborús propaganda

A II. világháború utáni tíz év a hidegháború klasszikus korszaka, amely során az Egyesült Államok és a Szovjetunió fokozódó szembenállása világméretű polarizálódáshoz vezetett. A felgyorsult technikai fejlődés nyomán a tömegkommunikációs rendszerek is egyre jobban átalakultak. A sajtó mindkét oldalon közvetlen politikai elvárások szolgálatába állt, és igyekezett saját ideológiáját minél szélesebb körben elfogadtatni.⁶

A hibrid háború – amely kifejezést elsősorban Oroszország grúziai és ukrainai tevékenységével kapcsolatban kezdték el használni – teljesen újfajta hadviselés, amely a propagandát és az álhíreket használja az ellenség legyőzésére. Ugyanakkor a hibrid hadviselő integrált módon alkalmazza az állam diplomáciai, információs, katonai, valamint gazdasági/pénzügyi hatalmi eszközeit.⁷ A hagyományos hadviseléstől eltérően egy hibrid támadás észrevétlen maradhat egészen addig, amíg a megtámadott állam már nem képes hatékonyan védekezni. Mivel újfajta stratégiai szemléletet jelent, a vele szemben történő fellépésnek is speciális követelményei vannak. Az információs hadviselés, a narratíva uralásának képessége a hibrid hadviselés során különösen fontos. Az az állam, amely ezt a hadviselést alkalmazza, arra törekszik, hogy bizonytalanságot idézzon elő a saját szerepére vonatkozóan, így a háborús küszöb alatt észrevétlen maradhat a tevékenysége, és nem vált ki háborús helyzethez mért ellenreakciót. Mivel a műveletei az észlelési és a reakálási határértékek alatt maradnak, így akadályozza a

megtámadott fél és a nemzetközi közösség döntéshozatali folyamatait és reakcióit.

Az orosz narratíva meghatározó eleme a fenyegetettség érzése, amely szerint a nyugati hatalmak Oroszország destabilizációjára és meggyengítésére törekszene- nek, ami akár a politikai rezsim megdöntésével vagy Oroszország felbomlásával is járhat. A hibrid hadviselésben e törekvések új és hatékony eszközét látják.⁸ Vlagyimir Putyin Ukrajnában folytatott információs háborúja az újfajta hibrid háború bizonyítéka, amely a „reflexív kontrollon” alapul. Számos régi és új, jól bejáratott stratégiát alkalmaz, mint például a tagadás és megtévesztés módszerét, a Kreml valós céljának az eltitkolását, valamint a törvényesség látszatának megőr- zését. Folyamatosan fenyeget a nukleáris és katonai erőinek a bevetésével.⁹

Oroszország „puha befolyása” nagyban megnövekedett akkor, amikor a kül- földi kormányok befolyásolására fenntartott költségvetést megnövelték, moder- nizálták az orosz állami médiát, fejlesztették a pszichológiai szakértelmet, amely során az aluliskolázottak konspirációs teóriákra való hajlamát és a nyugati média – beleértve a social media – nyitottságának szisztematikus kihasználását növel- ték, és egy agresszív információs háborút kezdtek el a nyugat ellen. Marcel Van Herpen szerint Oroszország új propagandaháborúja a Russia Today hírcsatorna elindításával kezdődött, 2005-ben. Ezt arra szánták, hogy a nyugati média, és leg- inkább a CNN, a BBC World és a Deutsche Welle riválisaként szolgáljon. A kez- deti költségvetése 70 millió dollár volt, amelyet 2011-ben felemeltek 380 millióra. Majd az RT tagadhatatlan sikerei után elkezdték újraszervezni az orosz rádiókat, a The Voice of Russiát és a Russia Beyond The Headlines-t. Ezt a projektet a Kreml hivatalos újságja, a *Rossiyskaya Gazeta* kezdeményezte. A „Kreml trollok” pedig úgy terjesztik a Kreml politikáját, hogy blogokat írnak, megtámadnak ellenzéki weboldalakat, és kommenteket írnak Facebookon és Twitteren.¹⁰

A közszolgálati objektivitása

Tanulmányomban azt kutattam, hogy a közszolgálati által megkövetelt objektivitással szemben a Russia Today hírcsatorna milyen mértékben használ propagandát.

A közszolgálati fogalmának nincs konszenzusos definíciója, ezért amikor az elemzők ezt a fogalmat használják, egy sor különböző eszményre és gyakorlat- ra utalnak.

„A közszolgálati médiaszolgáltatás egy olyan szolgáltatással azonosítha- tó, melynek keretében médiaszolgáltatásokat – a profit motivációjától és a piaci kínálattól függetlenül – ingyenesen, »alapellátásként« (basic supply) nyújtanak egyének számára, akik egy meghatározott társadalom és kultúra, egyedi közösség és demokratikus rendszer tagjaiként igényelnek (ilyen szolgáltatásokat).”¹¹

A közszolgálati média tájékoztatási kötelezettségének tartalmát több olyan alapelv adja, amely vagy a médiaszabályozásban vagy a közszolgálati szakmai kó- dexekben ölt testet Európában. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- Átfogó, objektív, pártatlan, tárgyyszerű tájékoztatás.
- A vélemények sokféleségének bemutatása.

- A kormány által kiadott közlemények ingyenes közzététele.
- A parlament üléseinek közvetítése vagy azokról tárgyszerű beszámolók közlése.¹²

A felsorolt alapelvek általánosnak tekinthetők valamennyi európai közszolgálati rendszerben.

Más szerzők azt hangsúlyozzák, hogy a közszolgálati médiának „minőséget” és „kreativitást” nyújtó programokat kell sugároznia, fel kell emelnie (empower) az állam polgárait, biztosítania kell a politikai elitnek elszámoltathatóságát, és erősítenie kell a társadalmi kohéziót.¹³

A Russia Today csatorna

A Russia Today oroszországi állami finanszírozású hírcsatorna hat nyelven sugároz, több mint 100 országban. Az angol nyelvű csatornája mellett 2007-ben elindította az arab, 2009-ben a spanyol, 2014-ben a német, illetve 2017-ben a francia nyelvű csatornáit is. Az Ipsos 2017-es felmérése szerint az RT látogatottsága 36%-kal nőtt a korábbi évekhez képest, így mára már heti több mint 100 millió fő nézi rendszeresen a műsorokat. A vizsgálatból az is kiderült, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 8 milliőről 11 millióra nőtt a heti látogatók száma, míg Európa 15 országában heti 43 millióan követik a hírcsatornát. 2011-ben az Egyesült Államokban a második legnézettebb külföldi hírcsatorna volt a BBC World News után. A felmérések szerint leginkább 35 év alatti, városi környezetben élő fiatalok kedvelik (2012).¹⁴

A hírcsatornát gyakran vádolják azzal, hogy oroszbarát, demokrácia- és nyugatellenes üzeneteket terjeszt, álcázottan vagy nyíltan, a félrevezetés és propaganda különféle alakzataival együtt. Az Egyesült Királyság médiahatóságának, az Ofcomnak több alkalommal megsértette a pártatlanságra és félrevezető tartalom sugározására vonatkozó előírását. 2015-ben az ukrainai és szíriai eseményeket mutatta be félrevezetően, míg 2016-ban a török kormány kurdokkal szembeni bánásmódját próbálta meg elferdíteni. 2016 decemberében az RT angol nyelvű honlapja, az RT UK 10 alkalommal sértette meg az Ofcom szabályzatát, az indulása, azaz 2014 óta.

A kutatás módszertana

Az elemzésem során a Russia Today állami finanszírozású hírcsatorna híradóit vizsgáltam abból a szempontból, hogy mennyire valósul meg az objektivitás a híradások során, illetve, hogy a propaganda jeleit milyen mértékben fedezem fel. Azért döntöttem az RT elemzése mellett, mert több mint 100 országban elérhető, 6 nyelven sugároz, és hetente több mint 100 millióan tekintik meg, emiatt nagy hatással van a közvéleményre. Emellett közszolgálati csatorna, és emiatt meg kell, hogy feleljen bizonyos működési és etikai szabályoknak.

Az elemzés fő módszere a kvantitatív tartalomelemzés, amely kiegészül kvalitatív megfigyelésekkel is. A híradónak voltak olyan aspektusai is, amelyeket

a mennyiségi elemzés nem tudott beazonosítani: ilyenek például a híregységek nem explicit tartalmai. A célzásokat, a sugallatokat és a híregységek szerkesztési alapelveit csak kvalitatív elemzéssel tudtam megfejteni.

A kvantitatív tartalomelemzés az operacionalizálást tette lehetővé, így adatokat kaptam a híradókban szereplő témák gyakoriságáról, a hírek időtartamáról. Első lépésként megvizsgáltam a hírek hosszúságát és az azokban szereplő témák gyakoriságát. Az adatokat táblázatokba foglaltam, majd egy hét adatait elemeztem. A táblázatokba belefoglaltam kvalitatív elemeket is, mint például a híradások hangnemét, témáit. A hírekben a kulcsszavak gyakorisága alapján összeállítottam kategóriákat. Összesen 13 kategóriát különítettem el, ezek közül azonban csak a leggyakoribbak lesznek relevánsak. A következő csoportok jöttek létre: Koronavírus, USA-ellenes, Háború, Nyugatellenes, Társadalom, Közbiztonság, Sport, Terrorizmus, Tüntetések, Úrutazás, Katasztrófa, Bevándorlás, Gazdaság.

A hírek mindegyike megkapta a külföldi vagy belföldi besorolást, majd a pozitív, negatív vagy semleges jellemzőt. Pozitív hangvételű híreknek tekintettem azokat, amelyek egy Oroszország vagy a világ számára kedvező eseményt mutattak be. A negatív hír kategóriába azok estek, amelyek haragot, felháborodást, ellenérzést keltő témákról számoltak be. A semleges csoportba azok a hírek tartoztak, amelyek nem váltottak ki semmilyen érzelmi hatást a nézőből. A kutatás során tartalomelemzéssel is megvizsgáltam azokat a híreket, amelyek vélhetőleg propagandamódszereket tartalmaztak. Ekkor a hír szerkezetét, a szavak és kifejezések sorrendjét figyeltem meg.

A kutatás utolsó pontjában arra voltam kíváncsi, hogy vajon a híradó esetében fennáll-e annak a lehetősége, hogy a szerkesztők különféle manipulációs technikákkal próbálják meg a híryananyagok tartalmát befolyásolni. Azt vizsgáltam, hogy létezik-e rangsorbeli egyenlőtlenség, elhallgatás vagy befolyásolási szándék. A Russia Today híradóit 2019-ben és 2020-ban két hónapon keresztül, március-áprilisban elemeztem, 7-7 híradót néztem meg. A híradók kiválasztásakor a véletlen mintavétel módszerét használtam, így mindkét esetben márciusra 4, míg áprilisa 3 híradó esett. Figyelembe vettem azt, hogy hétfőtől vasárnapig, minden nap megvizsgáljak egy híradót.

A hírek kvantitatív és kvalitatív elemzése – 2019. március–április

Mint említettem, 2019-ben és 2020-ban is 7-7 híradót elemeztem, mindkét esetben márciusban négyet, áprilisban pedig hármat, ám helyszűke miatt most csak minden hónapból egy-egy példát emelek ki, szemléltetés céljából.

Vasárnap – 2019. március 17. – 17 óra

A Russia Today hírcsatorna délutáni híradójának vasárnapi adásideje 27 perc 21 másodperc. A következő táblázatban láthatóak a hírek lejátszási sorrendben és ezeknek részletesebb elemzése:

Cím	Időtartam	Terület	Kategória – Hangnem
Terrortámadás Új-Zélandon New Zealand Terror	17:01 – 17:07	Külföld – Új-Zéland	Terrorizmus Semleges
Sárgamellényesek Yellow Vests: ACT 18	17:07 – 17:10	Külföld – Franciaország	Tüntetések Negatív
Brexit örökké? Brexit Forever?	17:10 – 17:14	Külföld – Egyesült Királyság	Nyugatellenes Negatív
Rendőrségi lánc Chain Of Command	17:14 – 17:15	Külföld – Szerbia	Tüntetések Negatív
Vak bosszú Blind Vengeance	17:17 – 17:21	Külföld – Irak	Terrorizmus Negatív
Rakétatámadás Fighting Fire With Fire	17:21 – 17:23	Külföld – Izrael	Háború Semleges
Új csapat az űrállomáson New ISS Crew Docks	17:23 – 17:27	Belföld – Oroszország	Űrutazás Pozitív

„Tired of Brexit? You’re not alone”, azaz „Meguntam a Brexitet? Nincs egyedül.”

Már 2 éve szavazott az ország a kilépésről, de úgy tűnik, hogy nem kerülnek közelebb a távozáshoz – hangzik el a műsorvezetőtől. Ezek után számos előnytelen felvételt vágnak be a parlamenti vitákból, amelyeken az látszik, hogy már a politikusok is unják a Brexit-kérdést, egymás szavába vágva ordítanak, és Theresa May egy mondatot sem mondhat el anélkül, hogy le ne kiabálnák. Teljes a zűrzavar, ezt pedig a hírcsatorna ironikus kiírásokkal tetőzi („Parliament has become a laughing stock” – „Mindenki a parlamenten nevet”), és a miniszterelnökről készített videóval, amely úgy van megvágva, hogy úgy tűnjön, mintha az táncolna sajtótájékoztató közben. Itt a *Name-calling* módszerét használják, mivel sértő kijelentéseket tesznek a brit kormányról, és ezzel aláássák annak tekintélyét. Ugyanakkor a *Repetition* vagy ismétlés és az *Emotional words* technikáját is alkalmazzák, mivel a negatív kifejezéseket folyamatosan ismétlik a hírből, ezzel „beszivárogtatva” az emberek fejébe az üzenetet.

A következő hírek terrorizmusról, háborúról és rakétatámadásról szólnak, és negatív hangvételűek. Az egyik hír arról számol be, hogy Irakban több mint 1500 gyereket tartanak fogva, mivel úgy gondolják, hogy köziük van az ISIS-hez, több százukat börtönbe is zárják koholt vádakkal, és addig kínozzák őket, amíg be nem vallják azt, amit a hatóságok hallani akarnak. Egy másik hír, hogy rakétatámadás érte Tel-Avivot a Gázai övezetből. Az izraeli hatóságok a Hamászt (fundamentalista palesztin szunnita mozgalmat) vádolják, ám ők azt nyilatkozták, hogy nem terveztek semmilyen akciót, és a rakétákat valószínűleg véletlenül lőtték ki, később ezt több izraeli médiaorgánus is megerősítette, többek között a

Channel 7 News és a Ha'aretz. A Russia Today megszólaltatott szakértői szerint azonban Izraelt nem érdekli, hogy mi történik a Gázai övezetben, és teljes ellenőrzése alatt tartja a határokat, amivel beszorítja az embereket az övezet kis területére. Itt a *Testimonial* vagy vallomás technikáját használják, mivel a szakértő, akit megszólaltatnak, a saját nézeteiket népszerűsíti, és nem szólaltatnak meg egy szakértőt sem a másik oldalról.

A sok negatív hír után a legutolsó arról számol be, hogy új csapat érkezett a Nemzetközi Űrállomásra, miután a Soyuz űrhajó sikeresen kikötött, két amerikai és egy orosz űrhajóssal a fedélzeten. Civilekkel készült interjút láthatunk még a riportban, akik a felszállást mentek megnézni, és akik lelkesen beszélnek az orosz sikerről. Itt az integrációs propagandát alkalmazzák, mivel ragaszkodást próbálnak kialakítani a tömegben, azt mutatva, hogy Oroszország milyen sikereket ért el.

Összegzés:

A vasárnapi híradó nagyjából fele a nyugati országokban jelen lévő terrorizmusról, zavargásokról szól, míg a másik fele a Közel-Kelet országainak válságövezeteiről, a riportok nagy része negatív hangnemű. A hírek szerkesztési sorrendje is fontos, hiszen az első 6 hír külföldi terrortámadásokról, háborúkról, tüntetésekről, zavargásokról szól, majd az utolsó hír az orosz űrhajó sikeres megérkezéséről, és ez azt az érzést kelti a nézőben, hogy a világ ijesztő, veszélyes külföldön tartózkodni, és csak Oroszország védhet meg ettől a veszélytől, csak itt érnek el kimagasló sikereket, csak itt lehetsz biztonságban. A hírekben agitációs és integrációs propagandát is használtak, az agitációs módszerek közül pedig a *Name-calling*, a *Repetition*, az *Emotional words* és a *Testimonial* módszereket alkalmazták.

A hírek kvantitatív és kvalitatív elemzése – 2019. április

Kedd – 2019. április 09. – 17 óra

A Russia Today orosz állami hírszatorna délutáni híradójának keddi adásideje 26 perc 4 másodperc. Az alábbi táblázatban láthatóak a hírek lejátszási sorrendben és ezeknek részletesebb elemzése:

Cím	Időtartam	Terület	Kategória – Hangnem
Sarkvidék fórum Arctic Forum	17:01 – 17:06	Belföld – Oroszország	Társadalom Pozitív
USA–EU vita U. S. – EU Trade Dispute	17:06 – 17:12	Külföld – USA	USA-ellenes Negatív
Internettörvények Keep Calm & Do No Harm	17:12 – 17:17	Külföld – Egyesült Királyság	Nyugatellenes Negatív
Az USA terrorlistáján On The U. S. Terror List	17:18 – 17:23	Külföld – Irak	Terrorizmus Negatív
Navalnij-rendelet Navalny Ruling	17:23 – 17:26	Belföld – Oroszország	Nyugatellenes Negatív

A híradó egy pozitív hangvétellő hírrel kezdődik, ugyanis először nyilatkozik Putyin a Mueller-vizsgálatokról a Nemzetközi Sarkvidék Fórumon (International Arctic Forum), ahol kiderül, hogy Oroszországnak semmi köze nem volt a 2016-os amerikai választásokhoz. Putyin szerint az egész Mueller-vizsgálat csak egy nagyobb politikai terv része volt. Az is kiderül, hogy a Fórumon Oroszországnak sikerült végre tárgyalnia Norvégiával és Svédországgal. Ez nagy eredmény, mert a műsorvezető szerint ez a két ország eddig el akarta szigetelni Oroszországot Európától, ám végre diplomatikus módon sikerült egy asztalhoz ülniük, hogy együtt küzdhessenek a klímaváltozás ellen.

A következő hírben az USA bejelenti, hogy 11 milliárd dollárnyi vámadót szabott ki az Európai Unióból az Államokba érkező termékekre. „És hogyan jelentette be ezt az államfő? Hát csak Twitteren” – teszi hozzá a műsorvezető, érezhetően rossz szándékkal. „Mivel az Airbus vállalatnak adott támogatások elmentésén hatottak az USA gazdaságára, ezért az Egyesült Államok 11 milliárd dollárnyi adót fog ezentúl az uniós termékekre kiszabni. Az EU nagyon sokáig kihasználta az USA-t, de ennek hamarosan vége lesz” – közölte Donald Trump. Az adó hétköznapi termékekre fog vonatkozni, ám a meghívott szakértő szerint a felszín alatt más lapul. Szerinte az Egyesült Államok vámszabálya leginkább az európai Airbus fogja korlátozni, azért, mert nagy a versengés az amerikai Boeing és az európai Airbus vállalatok között, és Trump szívügye a Boeing cég. A műsorvezető ezután értetlenkedve kérdezi, hogy hogyan szeretheti az elnök ennyire ezt a vállalatot, amikor az elmúlt hónapban 2 halálos repülőgép-balesetet okozott, amelyben 346-an haltak meg. Ebben a hírben a *Testimonial* vagy vallo-más technikáját használják, mivel egy szakértő segítségével próbálják azt a véleményt népszerűsíteni, hogy Trump igazából az Airbus céget akarja korlátozni. A *Demonizing the enemy* módszerét is alkalmazzák, amikor a Boeing repülőgép-baleseteiről számolnak be.

„Az ország, amelytől Mary Poppinst kaptuk, igyekszik, hogy a világ legjobb online dadája lehessen” – hangzik el a következő hírben, amely arról szól, hogy az Egyesült Királyság a „világ legszigorúbb internetszabályozását akarja bevezetni”. Megbünteti vagy akár blokkolja is azokat az oldalakat, amelyek veszélyes tartalmakat tesznek közzé. A műsorvezető szerint ezentúl az Egyesült Királyság fogja uralni az internetet, és ez a szabályozás ugyanakkor cenzúra is. Egy szakértő véleményét is kikérik, aki úgy állítja be a kezdeményezést, mintha az nevetséges és megvalósíthatatlan lenne, holott csak olyan szabályokat akarnak bevezetni, hogy a cégek vállaljanak felelősek a saját online oldalukra belépő felhasználók biztonságáért. A kormány a szabályozás kidolgozásához a Facebook csapatának segítségét kérte, ám a híradó műsorvezetője ezt a tényt úgy állította be, mintha a gonosz Facebook és a kormány az emberek életét akarná szabályozni. A riport egy kérdéssel zárul: vajon meg lehet azt egyáltalán tenni, hogy szabályozzuk az internetet, de közben nem alkalmazunk cenzúrát? Itt a *‘Card stacking’* és az *Emotional words* technikákat alkalmazzák, mivel a tényeket úgy válogatják, hogy a saját nézeteiknek feleljenek meg, és olyan szavakat használnak a hírben, amelyek a nézőkben ellenszenvet keltenek a brit kormánnyal szemben.

A következő hírből kiderül, hogy az Egyesült Államok Irán Forradalmi Őrségét terrorista csoportnak nevezte, majd hírt kapunk Alekszej Navalnij orosz ellenzéki politikus helyzetéről is, akit 2014-ben az orosz állam házi őrizetbe vett, ám az Emberi Jogok Európai Bírósága, újratárgyalva az ügyet, úgy határozott, hogy a bíróság illegálisan ítélte ez a politikust. A riportban megszólalnak kormánypárti politikusokat is, akik nagy értetlenkedve állnak ehhez a fejleményhez. Ezután a műsorvezető felsorolja Navalnij más, korábbi bűneit is, ezzel próbálva bizonygatni az állam igazát.

Összegzés:

A keddi híradó több mint fele szól USA- és nyugatellenes hírekről, amelyekben megpróbálják rossz színben feltüntetni az Egyesült Királyságot és az Egyesült Államokat. Ezekben a riportokban ironikus kijelentéseket tesznek, olyan személyeket hívnak csak meg, akik az orosz álláspontot képviselik, és mindig kihangsúlyozzák a hír legnegatívabb részleteit. Emellett konspirációkat is gyártanak, mint például azt, hogy a brit kormány uralni akarja az internetet, vagy Trump azért emeli a vámot, hogy az európai Airbus vállalat ne tudja felvenni a versenyt a Boeinggel. A propagandamódszerek közül a 'Card stacking', az *Emotional words*, a *Testimonial* és a *Demonizing the enemy* technikákat alkalmazták.

A hírek kvantitatív és kvalitatív elemzése – 2020. március–április

Csütörtök – 2020. március 12. – 14 óra

A Russia Today orosz állami hírcsatorna délutáni híradójának szerdai adásideje 26 perc 40 másodperc. A csatorna saját tévéprogramjában a műsort 30 perces terjedelemben tünteti fel, ám ebben benne van a híradót megszakító 6 perces reklám- és műsorajánló szünet is, amelynek elemzésére nem térek ki ebben a tanulmányban.

Cím	Időtartam	Terület	Kategória – Hangnem
Manning öngyilkossági kísérlete Manning Suicide Attempt	14:01 – 14:08	Külföld – USA	USA-ellenes Negatív
Világjárvány-pánik Pandemic Panic	14:08 – 14:16	Külföld – USA, EU	USA-ellenes Nyugatellenes Negatív
Robbanékony döntés Explosive Decision	14:18 – 14:21	Külföld – Egyesült Királyság	Nyugatellenes Negatív
Minden nehézség ellenére Against All Odds	14:21 – 14:27	Külföld – USA	USA-ellenes Negatív

A csütörtöki híradó első híre Chelsea Manning amerikai katonáról szól, aki öngyilkossági kísérletet követett el a börtönben. Szerencsére sikerült megmente-

ni az életét. A tárgyalására pénteken kerül sor, amelyre a források szerint el fog menni. Az ő ítéletét hét éve Barack Obama mondta ki, miután a Wikileaksnek több százezer titkosított dokumentumot adott ki. A híradóban szó esik arról, hogy Chelsea Manninget igazságtalanság érte, így ő megvádolta a kormányt a törvényekkel való visszaéléssel is. A bíróság azt akarta, hogy újból tanúskodjon, de ő ezt megtagadta, ezért szigorított cellába zárták. A műsorvezető és a meghívott is egyetért abban, hogy ez a fajta bánásmód már „kínzásnak” minősül. A meghívott konkrétan kijelenti, hogy az USA kínozza a rabokat. Ezután különböző szakértők véleményét is kikérik, akik mind azt igazolják, hogy ez a fajta viselkedés kínzásnak minősül. A másik oldal persze nem szólal meg. Majd még több szakértői véleményt kérnek ki, akik mind az igazságtalanság, a törvényekkel való visszaélés és a kínzás szavakat ismételtetik. Itt világosan kirajzolódik, hogy milyen propagandamódszereket használnak. Az egyik a *Repetition* vagy ismétlés módszere, a másik pedig az *Emotional words* vagy érzelmi töltetű szavak technikájának használata. Így ezután a néző az USA-t ezekkel az ismételtetett negatív szavakkal fogja azonosítani.

A következő hír arról szól, hogy Trump megtiltotta a repülőgépek közlekedését a Schengeni övezet és az USA között anélkül, hogy előzőlegesen konzultált volna az EU-val. A hírben végig azt emlegetik, hogy a koronavírust együtt kell legyőznünk, és az USA hátat fordít a világnak, és egyedül hagyja az országokat. Itt szintén az ismétlés és az érzelmi töltetű szavak technikáját használják a hírszerkesztők, illetve a *'Black and White fallacy'* technikáját is, mivel leegyszerűsítik a világjárvány kezelésének összetett problémáját. Majd ezután az EU-t is kritizálják, hogy nem küld Olaszországnak segélyeket, Kínával ellentétben, akit hősnek állítanak be.

A harmadik hír az Egyesült Királyságban lévő törvényről szól, amely kimondja, hogy lehet otthon kísérletezni bizonyos robbanóanyagokkal. Bemutat egy 22 éves fiút, akit terrorizmussal vádolnak, mert robbanóanyagokkal kísérletezett. A hírben egy vitát hallhatunk, és bár konkrétan nem mondják ki, hogy kivel értenek egyet, érződik, hogy bírálják Nagy-Britanniát ezért a törvényért.

A következő hír ismét az Egyesült Államokról szól, ebben azt kutatják, hogy a fiatalok miért nem mennek szavazni. Megkérdezik New York utcáin fiatalokat erről a kérdéstről, majd ezeket az interjúrészteket közlik. Itt a *'Quotes out of Context'* vagy kontextusból kiemelt idézet technikáját használják, ugyanis csak azokat a véleményeket közlik, amelyek azt támasztják alá, hogy az USA-ban nem érdemes szavazni, mert a kormány nem veszi figyelembe az emberek véleményét.

Összegzés:

A csütörtöki híradás fele az Amerikai Egyesült Államok híreiről szólt, a másik fele pedig az Európai Unió országainak a problémáiról. A hírek hangvétele mind negatív, és rossz színben próbálja feltüntetni az említett országokat. A propagandatechnikák közül az ismétlés, az érzelmi töltetű szavak, a *'Black and White fallacy'* és a *'Quotes out of Context'* technikákat használták.

Vasárnap – 2020. április 12. – 14 óra

A Russia Today orosz állami hírcsatorna délutáni híradójának keddi adás-ideje 29 perc 10 másodperc. Az alábbi táblázatban láthatóak a hírek lejátszási sorrendben és ezeknek részletesebb elemzése:

Cím	Időtartam	Terület	Kategória Hangnem
Add tovább Pass It On	14:02 – 14:03	Belföld – Oroszország	Koronavírus Semleges
Kitörési frontvonal Outbreak Frontline	14:03 – 14:07	Belföld – Oroszország	Koronavírus Pozitív
Krízis az idősök otthonában Care Home Crisis	14:07 – 14:13	Külföld – EU	Koronavírus Negatív
Sebezhetőség High Vulnerability	14:13 – 14:18	Külföld – USA	Koronavírus Negatív
Ecuadori járvány Ecuador Outbreak	14:20 – 14:24	Külföld – Ecuador	Koronavírus Negatív
Felépült a brit miniszterelnök British PM Recovers	14:24 – 14:25	Külföld – Egyesült Királyság	Koronavírus Semleges
Börtönlázadás Prison Outbreak	14:25 – 14:28	Külföld – Egyesült Királyság	Koronavírus Negatív
Történelmi olajüzlet Historic Oil Deal	14:28 – 14:29	Külföld	Koronavírus Pozitív

A második hír a koronavírus oroszországi terjedéséről szól. Vlagyimir Putin a hadsereg munkájához hasonlítja a vírussal küzdő dolgozók tevékenységét. Bejelenti, hogy megemeli a fizetésüket, és ugyanolyan ingyenes biztosítást ad nekik, mint a hadseregben dolgozóknak. Az RT csapata egy napot töltött egy kórházban, és olyan orvosokat, önkéntes ápolókat mutatnak be, akik a koronavírust próbálják megfékezni. Ezekből az interjúkból semmiféle információt nem tudunk meg, inkább arra törekednek, hogy az egészségügyi dolgozók hősiességét mutassák be. Majd megszólal a WHO oroszországi képviselője, aki magasztalja az ország vezetését, hogy milyen korán lépett, és valószínűleg ezért van csak 136 halott az egész országban. Ugyanakkor azt is megemlíti, hogy milyen sok tesztet végeznek, és még az is kaphat belőlük, akinél nem jelentkeztek a tünetek, de potenciálisan koronavírussal fertőzött személlyel érintkezett. Itt egyértelműen az integrációs propaganda figyelhető meg.

A következő hír az idősotthonokban uralkodó állapotokról szól az EU országaiban. A riporter kijelenti, hogy veszélyesebb egy idősotthonban lakni, mint

bárhon máshol. Franciaországban a halálos áldozatok 30 százaléka az idősek otthonából került ki. Ebben a hírben megfigyelhetjük az érzelmi töltetű szavak, a *Name-calling*, és a *Plain Folks* technikák használatát. A riporter ugyanis a hír alatt végig lekicsinylően beszél Franciaország, Spanyolország és az Egyesült Királyság vezetőiről, és azt mondja, hogy „nagy szavakkal dobálóznak”, de nem tesznek semmit az idősek védelméért. A riporter végig érzelmi töltetű szavakat használ, és nagyon egyszerűen próbálja elmagyarázni a nézőknek, hogy miért vétkeztek a vezetők. Emellett pedig megfigyelhető az *‘Unstated assumption’* propagandatechnika, mivel a riporter álláspontja végig érezhető ironikus megjegyzéseiből, ám konkrétan nem fejt ki. Azt is kijelentik, hogy ha idősek otthonába szállítják az embereket, a kormány „igazából feláldozza őket”. Majd ezután a *Testimonial* vagy vallomás technikáját is alkalmazza, mivel egy szakértőtől idéznek, aki így nyilatkozik: „Ez azt jelentené, hogy beengednénk a halált az idősgondozó otthonokba. Úgy gondolom, hogy az a kérés, hogy COVID-19 betegeket fogadjunk be, oly mértékben halmozná a problémákat, hogy búcsúlevelet állítanánk ki a gondozottjainknak.”

A következő hír az Egyesült Államok koronavírus-helyzetét taglalja. Adatokat közölnek, hogy a vírus az afroamerikai emberek körében jobban terjed, és a halálos áldozatok több mint 70 százaléka afroamerikai. Kikéri egy szakértő véleményét, aki megjegyzi, hogy ezek a számok arról tanúskodnak, hogy milyen egyenlőtlenek az egészségügyi biztosítások és az egész rendszer, és sugallja, hogy a rasszizmus még mindig fellelhető. Egy híressé vált Facebook-posztot is bemutatnak, amelyben egy beteg utolsó szavait idézik: „ki fogja ezt kifizetni?” A beteg nem kért lélegeztetőgépet, mivel nem tudta volna kifizetni. Ezekkel a példákkal a hírszerkesztők le akarják járni az Egyesült Államokat és annak egészségügyi rendszerét. A *‘Black and White fallacy’* és a *Demonizing the enemy* technikáját használják, ugyanis leegyszerűsítik az üzenetet, és csak annyit mondanak, hogy az egészségügyi rendszer rossz, nem vizsgálják meg mélyebben a kérdést. Emellett pedig rémtörténetekkel próbálják az egészségügyi rendszert aláásni, és folyamatosan az „inequality” szót ismételtetik.

Összegzés:

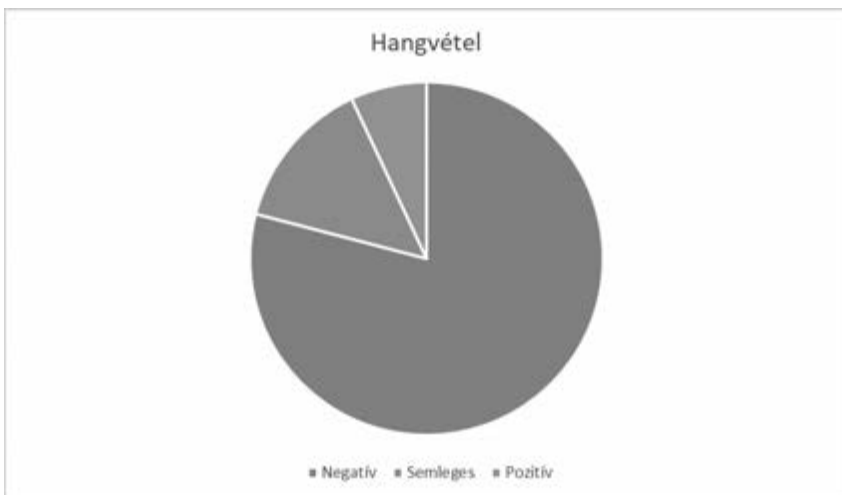
A vasárnapi híradó mind a nyolc híre a koronavírusról szólt. Ebből két-két hírnél volt semleges, illetve pozitív hangvétele, négynek pedig negatív. A negatív hangvételű hírek pedig az USA-ról, az Egyesült Királyságról és Ecuadorról szóltak. A propagandatechnikák közül pedig majdnem mindeniket megfigyelhettük. A következőket használták: *Name-calling*, *‘Plain Folks’*, *‘Unstated assumption’*, *Testimonial*, *‘Black and White fallacy’* és a *Demonizing the enemy*.

Következtetések

A 2019-ben elemzett hírek 6.9%-a volt pozitív, 13.9%-a semleges és 79.2%-a negatív hangvételű. Az USA-ellenes, nyugatellenes, terrorizmus és tüntetések kategóriába sorolt hírek többsége negatív, esetleg semleges volt. Ezt szemlélteti az

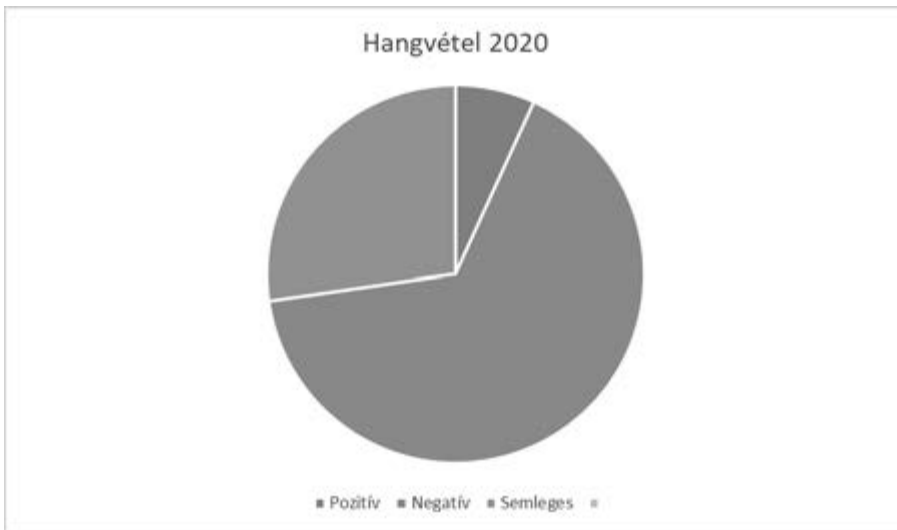
alábbi grafikon is. A negatív hírek felháborodást keltettek a nézőkben, kihasználva azok előítéleteit.

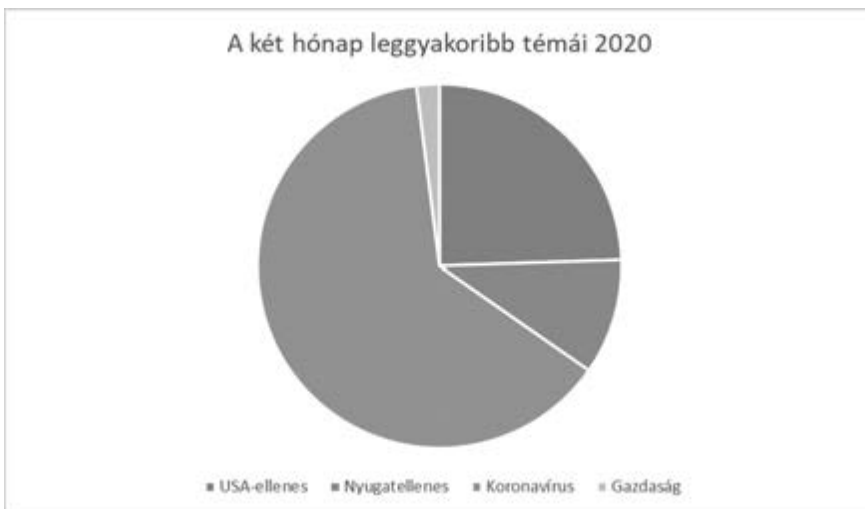
A témák gyakoriságát az alábbi grafikon is szemlélteti, amelyen megfigyelhető, hogy az USA-ellenes hírek 36.1%-ban, a nyugatellenesek 25.5%-ban, terrorizmus hírei 8.5%-ban, a tüntetések 4.2%-ban voltak jelen, míg az egyéb kategóriába 25.7% esett.

A 2020-ban elemzett hírek 6.8%-a volt pozitív, 27.2%-a semleges és 66%-a negatív hangvételű. A koronavírus, USA-ellenes és nyugatellenes kategóriába sorolt hírek többsége negatív, esetleg semleges volt. Ezt szemlélteti az alábbi grafikon is.

A témák gyakoriságát az alábbi grafikon is szemlélteti, amelyen megfigyelhető, hogy az USA-ellenes hírek 24.5%-ban, a nyugatellenesek 10.2%-ban, koronavírus hírei 63.2%-ban, a gazdaságé pedig 2.1%-ban voltak jelen.

Az elemzés során megfigyelhetőek voltak az agitációs és integrációs propagandaelemek egyaránt. Az integrációs propagandák azok voltak, amelyek során a nagy orosz sikerekről beszéltek, többek között arról, hogy Putyin hogyan javította a közbiztonságot, hogy milyen gyorsan és jól reagált a koronavírusra, vagy hogy az orosz űrhajóprogram keretében milyen sikereket értek el. Az agitációs pro-

paganda arra irányul, hogy elégedetlenséget szítson a néptömegekben, akik így szembefordulnak egy kijelölt hatalmi csoporttal, a mi esetünkben az Amerikai Egyesült Államokkal és a nyugati országokkal. Megfigyelhető volt, hogy a hírek többségében a Russia Today műsorvezetői az Egyesült Királyság, az USA, Franciaország és Németország ellen uszították a nézőket, néha nyíltan, néha pedig rejtett mondatokba, gesztusokba kódolva. Ezzel azt a hatást keltették, hogy a nyugati államok a felelősek a világban lévő zavargásokért, háborúkért, szegénységért. Az Egyesült Államokat többször megvádolták azzal, hogy érdekszálak mentén dönti el, hogy kit támogat, vagy hogy felelőtlen a kormánya. Azzal is megvádolták, hogy nem képes a Közel-Kelet országaiban a háborús övezetekben biztosítani az áthaladást a segítségnyújtó konvojok számára. Álhíreket is terjesztenek az Államokról, többek között azt, hogy Richard Burr szenátor hazugságokat terjeszt a médiában, vagy hogy felfegyverzett katonákat küldött Haitibe, hogy biztosítsák az államfőt, és átutaljanak neki 80 millió dollárt. Más forrásból tájékozódva viszont kiderült, hogy a katonák nem beszéltek arról, hogy melyik kormánynak teljesítenek feladatot, nem voltak mindannyian amerikai állampolgárok, volt köztük orosz tiszt is, amely tényt a Russia Today elhallgatta.

A hírsatorna műsorvezetői és riporterei a brit kormányt többször kinevették a Brexit miatti döntésképtelenségéért, és ironikus megjegyzéseket tettek azzal kapcsolatban, hogy talán sohasem fog kilépni az Egyesült Királyság az Unióból. A híradók címeiben is erre utaltak: „Brexit forever?” A francia kormányt is kritizálták a sárgamellényes tüntetők miatti tehetetlenségéért. Ez a bírálólat 2020-ban is ugyanúgy fellelhető, ekkor leggyakrabban Németország és az Egyesült Királyság kormányát vádolták.

Az agitációs propaganda egyik leggyakrabban alkalmazott eszköze az ellenségkép építése. A híradó során legtöbbször Donald Trump és Theresa May ellen fogalmazódtak meg vádak, az ő hitelességüket próbálták meg aláásni az RT műsorvezetői és szerkesztői, így alakítva ki hírről hírre egyre ellenségesebb, idegebb képét a vezetőkről.

Mint szó volt róla, a hazugság mértéke szerint megkülönböztetjük a fehér, a szürke és fekete propagandát. Az RT hírsatorna leginkább a fehér propagandára jellemző, enyhébb manipulációs eszközöket használja, mint például az információ egyoldalú bemutatását. Néha azonban arra is láthatunk példát, hogy a fekete propagandára jellemző hamis információkat, álhíreket közvetít. Ezt az eszközt leginkább az Egyesült Államokról és a nyugati országokról szóló hírekben lehet felfedezni, illetve a koronavírus kapcsán. Például az RT műsorvezetői azt állították, hogy az FBI összejátszik Hillary Clintonnal, vagy azt híresztelték a Haitiben felfedezett katonákról, hogy az amerikai kormány megbízottjai, holott ezt semmilyen forrás nem erősítette meg.

Az agitációs propaganda abszolút túlsúlyban van az integrációshoz képest, mivel azt összesen hét alkalommal használják a két év alatt. Az RT hírösszeállításában az ellenségkép építése mellett számos más manipuláló módszert is felfedeztem az elemzés során. A kutatás rávilágított arra, hogy a Russia Today pártatlanságát ért kritikák többnyire valóságok. A pozitív hangvételű hírek általában a

Putyin-kormány sikerét támasztották alá, míg a negatívak az Egyesült Államokat és a nyugati országokat kritizálták.

Bibliográfia:

Bajomi-Lázár P. (2003). Az objektivitás-doktrína nyomában. *Médiakutató*, nyár. (http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_02_nyar/02_objektivitas_doktrina/ Letöltve: 2019. 03. 27.)

Bartos, Alekszandr: Rosszija v epohu gibridnih vojn: Transzformacija vojennih konfliktov trebujet izmenenyij v goszudarsztve. 20. 10. 2017. Nyezaviszimoje voennoje obozrenyje. (http://nvo.ng.ru/gpolit/2017-10-20/1_970_hybrid.html. Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

Hobbs, R. és McGee, S. (2014). Teaching about Propaganda: An Examination of the Historical Roots of Media Literacy. *Journal of Media Literacy Education*, 6(2),

(https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1046525.pdf?fbclid=IwAR3Y4EZ_fwBKh8heWpbrPtVUHMZQssY58ZBihN_VQJt1kACpCQ8f71f6DN4. Letöltve: 2020. 01. 04.)

Ioffe, J. (2010). *What Is Russia Today? The Kremlin's propaganda outlet has an identity crisis*. (https://archives.cjr.org/feature/what_is_russia_today.php?fbclid=IwAR3lYMUUxbCU9OyG56s7NThK5KSGGNiGyCVioTwyiGP4S9NUUJdBlnb4PI. Letöltve: 2020. 02. 11.)

Jakubowicz, K. (2007). Public Service Broadcasting: A Pawn on an Ideological Chessboard. In Els de Bens (ed.), *Media Between Culture and Commerce*. Bristol, Intellect Books.

Jowett, G. S. és O'Donnell, V. (1999). *Propaganda and Persuasion*. Newbury Park, SAGE Publications.

Keane, J. (1991). *Media and democracy*. Cambridge, Polity Press.

L. Jakab Z. (1995). A közszolgálatosság értelmezése a 20-as évektől napjainkig. In Terestyéni Tamás (szerk.), *Közszolgálatosság a médiában*, Budapest, Osiris.

Nyíri T. (1998). A „lélektani hadviselés” tömegpszichológiai aspektusai. *Új Honvédségi Szemle*, január.

Révész B. (1996). *Manipulációs technikák a hidegháború korai időszakában. (Magyarország és a Szabad Európa Rádió 1950-1956)*. Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. (<http://mek.oszk.hu/01900/01988/01988.htm>. Letöltve: 2019. 03. 10.)

Rhodes, A. (1976). *Propaganda: The Art of Persuasion, World War II*. Chelsea House, Michigan.

Snegovaya, M. (2015). *Russia Report 1. Putin's information warfare in Ukraine. Soviet origins of Russia's hybrid warfare*. Institute for the Study of War, Washington. (<http://www.understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare>. Letöltve: 2020. 01. 21.)

Somodi Z. és Kiss Á. P. (2019). A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. *Honvédségi Szemle*, január. 22–28.

(http://real.mtak.hu/105176/1/Somodi-ZoltC3A1n-C591rnagy-E28093-Kiss-C381lmos-PC3A9ter_A-hibrid-hadviselC3A9s-fogalmC3A1nak-C3A9rtelmezC3A9se-a-nemzetkC3B6zi-szakirodalomban.pdf. Letöltés ideje: 2020. 01. 20.)

Terestyéni T. (2007). Televíziós híradóműsorok összehasonlító vizsgálata. *Médiakutató*, tél. (https://mediakutato.hu/cikk/2007_04_tel/01_hiradok. Letöltve: 2020. 04. 15.)

Van Herpen, M. (2016). *Putin's propaganda machine*. BRE Review (Baltic Rim Economies), University of Turku, October.

Jegyzetek:

1 Jowett, G. S. és O'Donnell, V. (1999). *Propaganda and Persuasion*. Newbury Park, SAGE Publications.

2 Nyíri T. (1998). A „lélektani hadviselés” tömegpszichológiai aspektusai. *Új Honvédségi Szemle*, január.

3 Bajomi-Lázár P. (2003). Az objektivitás-doktrína nyomában. *Médiakutató*, nyár. (http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_02_nyar/02_objektivitas_doktrina/ Letöltve: 2019. 03. 27.)

4 Rhodes, A. (1976). *Propaganda: The Art of Persuasion, World War II*. Chelsea House, Michigan.

5 Hobbs, R. és McGee, S. (2014). Teaching about Propaganda: An Examination of the Historical Roots of Media Literacy. *Journal of Media Literacy Education*, 6(2),

(https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1046525.pdf?fbclid=IwAR3Y4EZ_fwBK8heWpbrPtVUHMZQssY58ZBihN_VQJt1kACpCQ8f71f6DN4. Letöltve: 2020. 01. 04.)

6 Révész B. (1996). *Manipulációs technikák a hidegháború korai időszakában. (Magyarország és a Szabad Európa Rádió 1950-1956)*. Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. (<http://mek.oszk.hu/01900/01988/01988.htm>. Letöltve: 2019. 03. 10.)

7 Somodi Z. és Kiss Á. P. (2019). A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. *Honvédségi Szemle*, január. 23–27.

(http://real.mtak.hu/105176/1/Somodi-ZoltC3A1n-C591rnagy-E28093-Kiss-C381lmos-PC3A9ter_A-hibrid-hadviselC3A9s-fogalmC3A1nak-C3A9rtelmezC3A9se-a-nemzetkC3B6zi-szakirodalomban.pdf. Letöltés ideje: 2020. 01. 20.)

8 Bartos, 2017

9 Snegovaya, M. (2015). *Russia Report 1. Putin's information warfare in Ukraine. Soviet origins of Russia's hybrid warfare*. Institute for the Study of War, Washington. (<http://www.understandingwar.org/report/putins-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russias-hybrid-warfare>. Letöltve: 2020. 01. 21.)

10 Van Herpen, M. (2016). *Putin's propaganda machine*. BRE Review (Baltic Rim Economies), University of Turku, October. 35.

11 Jakubowicz, K. (2007). Public Service Broadcasting: A Pawn on an Ideological Chessboard. In Els de Bens (ed.), *Media Between Culture and Commerce*. Bristol, Intellect Books. 115–116.

12 L. Jakab Z. (1995). A közszolgálatosság értelmezése a 20-as évektől napjainkig. In Terestyéni Tamás (szerk.), *Közszolgálatosság a médiában*, Budapest, Osiris. 53–61.

13 Keane, J. (1991). *Media and democracy*. Cambridge, Polity Press. 126.

14 ‘Russia Today’ Doubles its U.S. Audience – *Russia Briefing*. <https://www.russia-briefing.com/news/russia-today-to-double-its-u-s-audience.html/>

Mihály Kriszta felvétele

Politikai mémek a közösségi médiában

MIKLÓS ANITA

Mesterképzős hallgató, Újságírás és digitális média tanszék, BBTE – MA-student, JDMI, BBU

E-mail: anitamiklos2@gmail.com

Abstract (Political memes in the social media)

Internet memes undeniably have become indispensable elements of the online space and hold the power of influence upon users. We must see that memes are not just simple contemporary, peer-to-peer jokes anymore, instead, they have a surprisingly strong effect on netizens by creating a link to the word of politics. The paper aims to analyse three completely different (political) cultures and user behaviours through the most popular memes related to Donald Trump, Theresa May, and Viorica Dăncilă and tries to find the reason they gained such interest on social media. As we would see, regardless of nationality, the citizens of the internet produce and create new culture-specific memes, but do not forget to use traditional templates, thus integrating their creations into the long line of Internet memes.

Keywords memes; political communication; social media; netizens; web 2.0

Rezumat (Meme politice pe rețelele de socializare)

Memele de pe internet au devenit cu siguranță elemente indispensabile ale spațiului online, cu influență deosebită asupra publicului. Memele nu mai sunt doar niște simple glume contemporane, ci au devenit factori importanți ai comunicării politice. Studiul analizează trei culturi politice diferite prin cele mai populare meme legate de persoanele politicienilor Donald Trump, Theresa May și Viorica Dăncilă, încercând în același timp să răspundă la întrebarea: de ce au suscitât cei trei politicieni un interes atât de mare pe rețelele de socializare.

Cuvinte cheie meme, comunicare politică, social media, comunitate online, web 2.0

Az internetes mémek megkerülhetetlen részesei lettek a politikai diskurznak, illetve a politikai részvételnek az online világban. Olyan kompakt, letisztult és érthető formátumú információként tekinthetünk a mémekre, amelyek segítségével bármely felhasználó véleményt nyilváníthat, és befolyásolhat másokat politikai nézeteik megváltoztatásában.

Tanulmányom egyik fő célja, hogy a legismertebb, legkedveltebb mémeket értelmezve megtudjam, milyen politikai témát akarnak megszólaltatni a felhasználók, mire világítanak rá ezek a mémek, a három különböző kultúrájú internetes

közösség mit és miért tart érdekesnek és elég viccesnek a megosztáshoz, milyen reakciókat váltanak ki ezek a mémek, és mitől lesznek népszerűek.

Általános nézet, hogy az internetes mémek olyan közeget biztosítanak, ahol lehetőség nyílik kifejezni politikai szimpátiánkat, elégedetlenségünket, támogatásunkat, szolidaritásunkat. Ezen felül a mémek igencsak hatékonyak a politika népszerűsítésében, hiszen általunk minden eddignél több olyan emberhez eljutnak politikai témák, akik inkább kimaradtak a hasonló párbeszédéből, nem követték a médiában, nem találtak nekik tetsző formátumot a hasonló tartalmak fogyasztására azelőtt. Röviden: a mémek felkeltik az emberek érdeklődését a politika iránt a humor és sarkítás eszközeivel.

Vizuális történetmeselés

A vizualitás új korszakában a politikai szerepvállalás mellett a humor is új formákat ölt: az új formátumú tartalmak, a makromémek, videók, kollázsok terjesztése már nem annyira a küldés, a továbbítás vonalát követi; sokkal inkább a megosztásra került a hangsúly, így elérhetővé téve a tartalmakat a lehető legtöbb ember számára. Az internet korában a humor átalakult, lokális jellegéből kibújva globálissá vált, megdőltek a különböző tabutémák, erősebb az erőszak jelenléte, polgári szerepvállalással nőtte ki magát. A vicces tartalmak napjainkban olyan csoportokhoz is eljutnak, amelyek előtte sosem érdeklődtek a politika iránt, és ezek a tartalmak egyértelműen egyfajta véleményformáló szerepet töltenek be.

A 2016-os amerikai elnökválasztás tükrében láthattuk, hogy temérdek politikai mém készült és terjedt különböző közösségi hálókon, általában egyáltalán nem titkolt céllal: befolyásolni a választók politikai nézeteit. Ezek a hadjáratok segítették elő a számtalan álhír, hoax keveredését a valós információkkal. A kampány során ezek az álhírek érezhetően változtattak az emberek döntéshozásán a két elnökjelölttel – Hillary Clinton és Donald Trump – kapcsolatban.¹

A közösségi oldalak különböző mértékű részvételt engednek meg az internetezőknek, ezért esett a választásom a Facebook és a Reddit weboldalakra a mémek kutatásával kapcsolatban. Ezek a platformok valamelyest eltérőek a megosztásokat, kommenteket illetően: míg Facebookon posztjaid, megosztásaid célja a minél több like és újramegosztás, illetve a téged követők inkább személyes információkat tudhatnak meg rólad, addig a Reddit upvote-downvote rendszerével teszi láthatóvá az internetezők számára az újabb és újabb posztokat. Vasiliki Plevriti fókuszcsoportját vizsgálva rájött, hogy a mémkészítők számára az önkifejezés a legfontosabb, hogy alkotásukkal hatással lehetnek másokra, és az elsődleges cél a politika szatirizációja. A memetizáció által kifejezik önmagukat, közben a nagyobb mémfogyasztó közösség tagjai számára is láthatóvá válnak, és így létrejön egyfajta hálózati individualizmus.²

A kutatás: szöveg és kép összefüggései

Kutatási módszerként a kvalitatív tartalomelemzést választottam, amely során remixelt képi mémeket a makromémek kategóriájából szöveg és kép össze-

függésében vizsgáltam. Az elsődleges kiválasztási szempont a like-ok (a Facebook esetében) és upvote-ok (Reddit) száma volt a kiválasztott csoportokban.

A dolgozatomban csak egy rövid kvantitatív értékelést készíték a like-ok és az oldalak követéseinek számáról, mert a vizsgált mémek nem egy platformról származnak, hanem szétszórva fellelhetők a világhálón, feldolgozhatatlan mennyiségük miatt pedig speciális web scraping szoftver hiányában lehetetlen lenne egy ilyen vizsgálat, és véleményem szerint nem is éri meg, hiszen egy rendkívül gyorsan formálódó, átalakuló műfajról van szó.

A kielемzett 50 mém kategorizálható politikai kultúra, a mém üzenete, kontextusa, retorikája, népszerűsége, illetve az általuk képviselt humor alapján.

Eddigi mémekről szóló elemzések megvizsgálták egyúttal azok forgalmát és fogadtatását is, ilyen például Jenkins 2013-as³ vagy Miltner 2011-es⁴ kutatása. Néhány rendszertani ötlet felmerült ugyan, de leginkább Dawkins eredeti jellemzőire korlátozódtak a mémek fogalom meghatározása során, ilyen például Recuero 2007-es kutatása,⁵ amely arra összpontosít, hogy az üzenet hogyan terjed, de nem veszi figyelembe, hogy miért terjesztették az üzenetet.

Én a tartalmak humorforrását és kontextualizációját előtérbe helyezve a user-generated tartalmakat vizsgáló osztályozást preferáltam a közösségi médiában, amelyek politikai események és személyiségek megnyilvánulásait követően terjedtek az interneten.

Míg néhány politikai mém viccesen keretezett, addig mások halálosan komolyak, és súlyos közéleti problémákra irányítják a figyelmet. De tulajdonképpen ez is a legfőbb céljuk: részt venni normatív disputában, állást foglalni amelleтт, hogy a világnak milyennek kellene lennie és a túlzás erejével előadva a legjobb megoldást találni a problémákra.⁶

Shifman példáját követve, aki 2008-ban használta az amerikai elnökválasztás során terjedő politikai mémekre ezt a besorolást, az általam kiválasztott mémek egyik lehetséges osztályozása három nagyobb kategóriát követ:

- *meggyőző mémeknek* nevezem azokat a mémeket, amelyek stratégikusan a minél nagyobb és gyorsabb terjesztésre készültek, egy adott jelölt támogatását vagy ellenszenvét célozzák;
- *alulról szerveződő mémeket* leginkább az átlagember szemszögéből készítik, gyakran kötődik valamilyen szlogen, jelmondat hozzá, vagy hashtag, például #metoo, Make America Great Again;
- és végül a *bíráló, nyilvános vita mémek* pedig azok, amelyek konkrét szituációkból és eseményekből kiemelt képek, ahol a szereplő kifejezései, szófordulatai válnak nevetség tárgyává.

Mindemellett még öt különböző szempontból vizsgálom a mintát:

- *kontextus alapján* feloszthatók a mémek, hiszen lehetnek konkrét eseményhez, politikai eseményhez (pl. Brexit), valamint állandó tulajdonsághoz kapcsolódó tartalmak;

- *üzenet, funkció, jelentés alapján* a mémek lehetnek **pozitív**/támogató mémek, ahol például a politikus saját programját mutatja be; **negatív**/kritikus mémek, melyek célja a politikus támogatottságának csökkentése – utóbbi alkategóriákra bontható: személyes negatív tulajdonság alapján (buta, inkompetens) vagy etikai bírálat alapján (korrupt);
- *a mémek jellemzői alapján* előtérbe helyezhetjük a képi elemek szemiotikai vizsgálatát, tehát: mennyire manipuláltak, honnan származnak a képek, milyen más elemeket tartalmaznak, mennyire dominál a kép. A szöveges elemeket is vizsgálni kell, honnan ered a szöveg, illetve esetleg a szöveg már önmagában mém?
- *a humor forrása* fontos elem, egyes mémek a kép manipulálásából eredően viccesek, mások a szövegből eredő humort képviselik, de előfordul, hogy irodalmi, tévés, populáris kultúra intertextusai miatt viccesek – és ne feledkezzünk meg a szituációs komikumról sem, ahol gesztusok eltűzése a vicces;
- végezetül a mémek *népszerűségük, viralitásuk* alapján is osztályozhatók: like-, megosztás-, komment- és upvote-szám szerint;

A mémeket tartalomelemzéssel vizsgálom, hiszen így felfedhetjük a nemzetközi kommunikáció tulajdonságait, esetleges propagandaelemekre bukkanhatunk, beazonosíthatjuk a készítő egyén, csoport vagy intézmény valós szándékait.⁷

A kutatás tárgya a Donald Trumpról, Theresa Mayról és Vasilica Viorica Dăncilă-ről készült internetes mémek. Feltételezésem, miszerint a kiválasztott időintervallum – 2016–2019 – bővelkedni fog politikai mémekben, valamelyest beigazolódni látszott. Nem véletlenül, hiszen a 2016-os amerikai elnökválasztás sosem látott mémháborút indított, 2016-tól kezdődően Nagy-Britannia és a világ a Theresa May által elindított szélsőséges reakciókat kiváltó Brexit népszavazás nyomán szintén forradalmi mémgyártásba kezdett, illetve a romániai Vasilica Viorica Dăncilă ex-parlamenti képviselő, majd 2018-2019 közötti miniszterelnök inkompetenciája miatt a közösségi médiában rengeteg mém született.

A kiválasztott mémek forrása

Mémeket találni az interneten nem jelent senkinek különösebb kihívást. Az egyetlen nehezítő körülmény pontosan az online mémek sokasága, a milliányi találat közül kiválasztani azokat, amelyek valóban relevánsak számunkra.

A dolgozatom témájához hű mémeket a leggyakrabban használt oldalakról próbáltam keresni, ezért választottam a legnagyobb közösségi médiumot, a Facebook dedikált csoportjait és oldalait, illetve a részletes keresővel ellátott, specifikus subredditekre felosztott Reddit-oldalakat. A Facebook aktív felhasználószáma a kutatás időpontjában 2.6 milliárd volt,⁸ a Reddit havi látogatószáma pedig 430 millió.⁹

A reddit.com tulajdonképpen sokmillió *subreddit*ből áll, ezek különálló fórumokként működnek. Subredditek lehetnek teljesen általános témájúak, így az ott szereplő tartalmak is hasonlóan általánosak, például r/videos, r/funny, ahol széleskörű tartalom kerül megosztásra, és ellenkezőleg, különösen specifikus subok is létrejöttek. A felhasználók anonimek, bárki posztolhat egy e-mail cím megadása után.

Azt gondolom, hogy a Reddit a leghasznosabb mémkereső, főleg, ha elsősorban politikai mémek után kutatunk, hiszen a dedikált subredditek lényegesen leegyszerűsítik a találatokat, kategóriákat. Már maga a subredditek száma nagyon bőséges, és általános, globális politikától kezdve a rendkívül specifikus politikai hovatartozással kapcsolatos fórumokig terjed.

Mivel a kutatásom célja, hogy politikai mémeket elemezzek, és következtést vonjak le belőlük, általános és országspecifikus *sub*okat kerestem föl. Általánosakat, hiszen ott található a legtöbb upvote-tal rendelkező mémbázis, valamint értelemszerűen a mémeken szereplő politikusok közelebbi környezetéről szóló subokat, pl. r/Romania, hiszen Dăncilă leginkább ezt a réteget mozgósítja.

A Reddit sajátossága, hogy bár a tartalom itt éri el a hozzászólásai és upvote-jai számát, a posztok nagy része tulajdonképpen máshonnan származik. Hiperlinkek más közösségi oldalakhoz, Twitter-posztok, Facebook-posztok kerülnek itt megosztásra.

Hasonló módon jártam el a Facebook-közösségek felkutatása során is, a három politikus nevére keresést indítva, a *meme/memes* szóval kiegészített csoportokat választottam ki. A fellelhető mémek száma a három személy esetében nagyban különbözik: Románia volt miniszterelnökéről például jelentősen kevesebb mém készült, mint az Amerikai Egyesült Államok elnökéről, Donald J. Trumpról. A legszembetűnőbb különbség viszont Theresa May esetében merült fel. Mint a mintám számaiból is látható, elég kevés mém készült a volt brit miniszterelnök személyéhez köthetően, de annál több a Brexit témájáról.

A mémek szelekciója népszerűség (like, komment, reakció) és követőszám, illetve adott csoport tagszámai alapján történt, és konkrét tipológia alapján kerültek be a mintába. Minden beválogatott mémnek tartalmaznia kellett képet, két kivétel akadt, ahol csupán szöveges mémről beszélhetünk, de az Donald Trump sajtósági kommunikációs módszerei miatt történhetett. Minthogy két különböző platformon vizsgáltam a legkedveltebb tartalmakat, egyenlenségek figyelhetőek meg a mémek és a mémek forrásai között: sokkal több subreddit foglalkozik Trumppal, mint például Vasilica Viorica Dăncilă-vel vagy Theresa May-jel összesen.

A szakirodalom alapján kialakított rendszerezést nem találtam kielégítőnek, ezért felállítottam egy saját kategorizációs lehetőséget. Ez alapján a mémeket két nagyobb csoportra osztottam:

I. Tartalmi szempontból elemzendő mémek:

- a. Infantilizáló mémek, eseményekhez kapcsolódó mémek
- b. Önmagánakellentmondó, helytelen nyelvhasználatból, szójátékokból eredő mémek

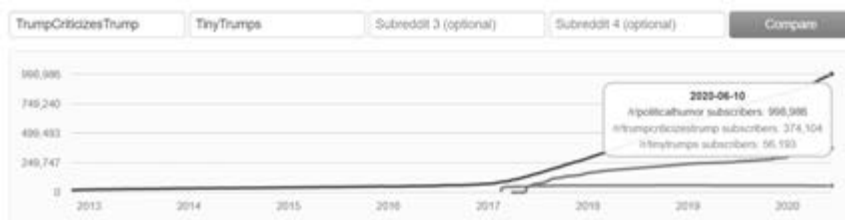
- c. Foglalkozást kfigurázó mémek
- d. Történelmi alakokra való hivatkozásból eredő humor
- e. Intertextusokból eredő humor
- f. Külső attribútumokból adódó humor a mémekben

II. *Hagyományos, nemzetközi sablonmémek (template)* – ide tartoznak azok a mémek, amelyeket a legnépszerűbb, az interneten leggyakrabban felhasznált sablonok alapján készítettek; leggyorsabban terjednek, és a mémgenerátor weboldalak segítségével a legegyszerűbbek is elkészíteni.

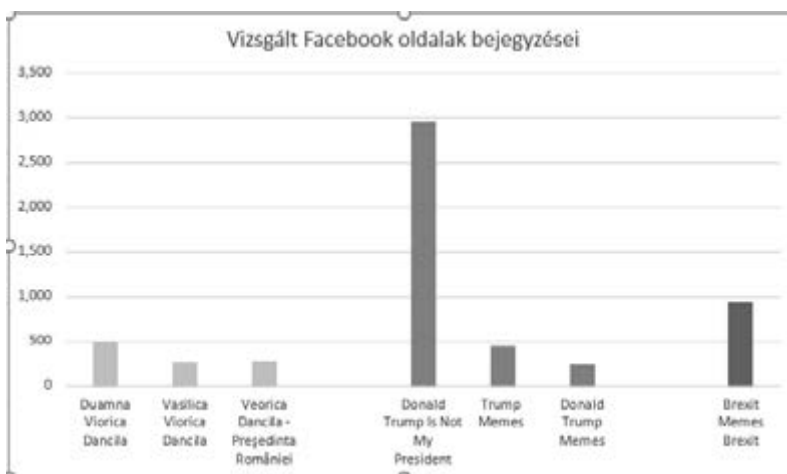
Bár az elemzés főleg a saját kategorizáció alapján történt, a mémek értelmezéséhez összetettebb kifejtésre volt szükség. Feloszthatóvá vált az 50 mém **formai szempontból** három, különálló csoportba: *csak kép alapú, csak szöveges, illetve vegyes mémekre*; valamint tartalmi szempontból, a **humor forrása alapján** *nemi szerepek eltúlzásán alapuló humor, politikai szerepvállalás kigúnyolásán alapuló humor, nyelvi megnyilvánulás/szójáték miatti szatíra, személyes negatív tulajdonságból származó komikum és etikai bírálat* alapú humorra fókuszolva.

A vizsgált platformok, kvantitatív értékelés

<https://redditmetrics.com>

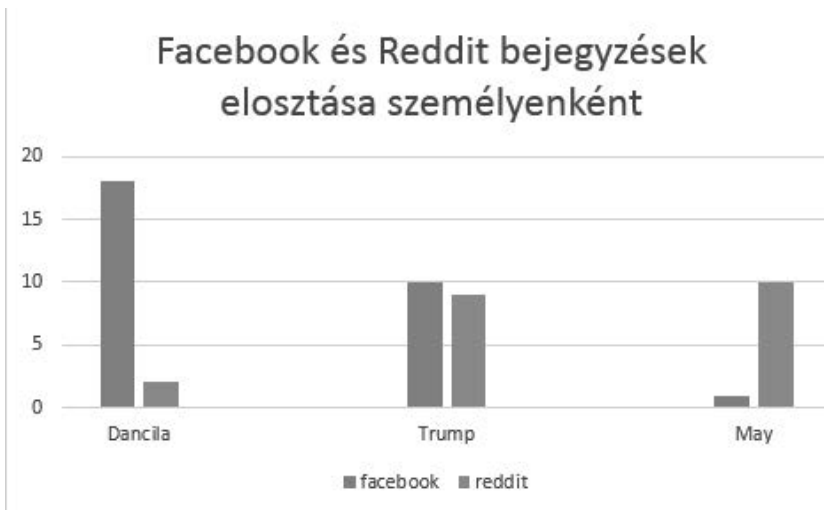
Az elemzett subredditek népszerűsége a következő ábrán hasonlítható össze:

A kiválasztott mémek nagy hányada különböző Facebook-oldalokról származik, különösen, ami a román miniszterelnököt illeti. A posztok számát tekintve az ő dedikált oldalain van szám szerint a legkevesebb bejegyzés, de Vasilica-Viorica Dăncilă-ről szinte csak itt osztanak meg mémeket.

Bár a második legtöbb bejegyzéssel a Brexit Memes Brexit rendelkezik, pontosan 940-nel, a nagy többség nem Theresa May-t használja a mémek alapjául. A mintában ebből a csoportból csupán egy mém felelt meg a kritériumoknak, a többi ábra subredditekről származik.

Érthető módon a legtevékenyebb közösségek és legbősegebb mémeket gyártó/megosztó csoportok a Donald Trumpot kritizálók. Ez többek között a népességbeli óriási különbségekből adódik, de a rengeteg interkulturális utalásból is. Az amerikai elnök a legaktívabb a közösségi médiában, ő alakítja imázsát a lehető legbotrányosabban.

Az ábrán látható, hogy a román és brit felhasználók szöges ellentétben állnak egymással a platformok használatának tekintetében. Bár mindhárom politikusai jelen vannak mindkét vizsgált közösségi oldalon, Theresa May amúgy is limitált számú dedikált mémje (11) egy kivételével különböző subredditekről származik, illetve Dăncilă döntő többségű mémje 3 Facebook-csoportból. A Trumpot gúnyoló mémek majdnem azonos mértékben terjednek a két felületen.

A mémek kvalitatív vizsgálata

A kiválasztott tartalmak jó elkülöníthetőek a rajtuk szereplő humor forrása alapján, a képi világ bemutatása alapján, az üzenet és szöveggörnyezet alapján.

Az amerikai elnököt érő kritikák többsége a politikai hozzá-nem-értést, az intellektusa hiányát bírálják. Sok esetben a Vasilica-Viorica Dăncilă-ről szóló mémek is ezt ábrázolják. Theresa May-ről ritkán közölnek gyermek memeket.

I. Tartalmi szempontból elemezhető mémek

a. Infantilizáló mémek, intellektus hiányából fakadó és eseményekhez kapcsolódó mémek

A politikusokat, munkájuk természetéből eredően, gyakran kapják lennévre a sajtó munkatársai nemcsak önmagukban, hanem más nagyhatalmi szereplőkkel is. Szerepüket ilyen esetekben túlzóan eltörpítik, infantilis viselkedésüket a mémek készítői előtérbe helyezik. Negatív mémek ezek, hiszen céljuk a politikusok támogatottságának csökkentése, személyes negatív tulajdonságuk alapján kritizálják őket.

Ezek a mémek kontextus alapján egyértelműen mind konkrét eseményekhez köthetőek. Nem történik ez másképp az itt látható ábrákon sem, ahol először az elnöki székben előtte helyet foglaló Barack Obamával beszélget rögtön megválasztása után. A mém készítője egy történelmi pillanatot változtatott banálissá, hiszen hagyományosan ez az a beszélgetés, ahol a leköszönő elnök megfogalmazza jótanácsait, és ceremoniális beszélgetésük után elkezdődik a hivatalba léptetés folyamata. A képen viszont egy kisgyerek méretű, komolyan egy percig sem vehető, lábát lógató Trumpot látunk, aki a nagy és tapasztalt Obamára figyel. Mellette Vladimir Putyin orosz elnökkel fog kezet, az *r/TinyTrumps* mém címe: *Putin meets his biggest tiny fan* (Putyin találkozik a legnagyobb pici rajongójával). Már a cím is sokat sejtet, háttérinformációval rendelkezve azonban még több értelmet nyer. Trump győzelmét rengeteg szál fűzi az orosz befolyáshoz a 2016-os elnökválasztási kampányban. Az orosz–amerikai kapcsolatokat előtte egy amerikai elnök sem ápolta ennyire szenvedélyesen, sőt.

b. Önmagának ellentmondó, helytelen nyelvhasználatból, szójátékokból eredő mémek

Ebbe a kategóriába tartozik a Trump mémek nagy százaléka, hiszen a Twitteren oly aktív elnök és csapata már a kampánykommunikációjukat is erre építette fel, részben csodafegyverként tekintettek rá. Ez valamelyest a

visszájára fordult, hiszen rengeteg baki került a mindennapos gyors és rövid üzenetek közé.

Az ábrán látható kollázsolt mém szemiotikai szempontból komplex mémnek mondható. A mém önmagában nem túlságosan manipulált, az intertextus alapja, hogy egy televíziós kvízműsor kereteibe helyezik az amerikai elnök reakcióit. A humor már abból is eredhetne, hogy az elnök egy ilyen egyszerű feladatot nem képes elvégezni (intellektuális képességei hiányában), de a sajtóságot intenzív reakciója új szintre emeli a szatírárt. A különösen rasszista nézeteket valló republikánus kendőzetlenül vállalja médiaszereplései során, hogy megszabadítaná az országát a kívülállóktól, elfogná az AEÁ-ba tartó mexikói bevándorlókat. A mémben is ezt kiáltja, pedig a megoldás egyszerű: pelikánokat nézni. A nemtetszést kifejező portré emeli a mém humorszintjét.

c. Foglalkozást kifigurázó mémek

A romániai exminiszterelnököt érő kritika nagy része a gyors politikai hatalomszerzés problematikájából indult ki. A sajtó gyakran felemlegeti, hogy Teleorman megye egy kis zugából származik, és mai napig a túlnyomórészt mezőgazdasággal foglalkozó térséggel azonosítják. A fent bemutatott mémeken Viorica Dăncilă arcképe közönséges, tanyasi asszonyok helyére van beszerkesztve, lefokozó, politikai tiszttségéhez nem méltó feladatok elvégzése közben ábrázolják. A humor forrása legtöbb esetben az arckép manipulálásából ered.

d. Történelmi alakokra való hivatkozásból eredő humor

Az ábrán a Viorica Dăncilă–Elena Ceaușescu összehasonlítás egyik ékes példáját láthatjuk. A mém készítője nem szánt szöveget a mémhez, hiszen a kép önmagában nagyon erős denotatív és konnotatív jelentésekkel is bír. A Ceaușescu-házaspárt Liviu Dragnea és Viorica Dăncilă arcával helyettesítette, arra utalva, hogy az azóta börtönbüntetését töltő Dragnea, a PSD valamikori elnöke Dăncilă-t, a buta parasztasszonyt felmagasztalta, és előkelő tisztséggel látta el, akárcsak a volt Szocialista Románia diktátor feleségét, Elenát egyetemi kitüntetésekkel, illetve a pártban elfoglalt magas ranggal. Ebből is látszik, hogy a román politikai humor előszeretettel merít az előző rendszer eseményeiből, úgynevezett traumáiból, illetve hogy a személyi kultusz megfékezését szeretné a túlzás eszközével bemutatni a mém készítője.

e. Intertextusokból eredő humor

Az internetes mémek a remixelés által, a különböző műfajok keveredéséből adódóan válnak viccessé. A következő mémek a popkultúrából merített, irodalmi, zenei, filmes intertextusok tekintetében elemzendők.

- *irodalmi vonatkozás:*

Gyakran disztópiaként utalnak Trump mandátumára, ezt ábrázolja a fenti mém is. Orwell 1984 c. regényéből idéz a mém készítője, majd a passzust összehasonlítja Trump egyik gondolatával. Az elnök azt kéri szavazóitól, és tulajdonképpen az AEÁ polgáraitól, hogy gondolataikat, véleményüket félretéve vak hittel forduljanak hozzá, őt kövessék – a regényből idézett mondat is az elnyomó Párt utasítását tartalmazza, ugyanezzel a jelentéssel. A kép és szöveg összesimul az illusztráción, hiszen egy televíziós hírműsor adásában látjuk, ahol az EU-t kritizálja az elnök, viszont a tőle idézett gondolat szöges ellentétben áll vele. A negatív mém komikumának forrása tehát a kép és szöveg kapcsolata, a megjelenő axióma.

- *filmes vonatkozás:*

A mémek „alapanyagául” gyakran szolgálnak filmes utalások. May lemondása után a tartalomgyártók a legkézenfekvőbb, legismertebb filmek után néztek és választottak ki megfelelő részleteket. A mém felépítése: adott a népszerű film (*A csillagok háborúja*), amelynek egyik karakterét behelyettesítik a politikus arcával. A manószzerű karakter, Yoda, az úrlény ikonikus mondatait is hozzátársítják az arcához, frappánsan, témába illően. A mém denotatív és konnotatív módon is elemzendő, a távozó politikust manószzerű, előnytelen pozícióban megjelenítve beszélgetik a kudarcokról.

- zenei vonatkozás:

A román mémoldalak többsége előnyben részesíti a román nyelvű mémeket. A zenei szubkultúrák követői pedig saját mémeket és mémsablonokat is készítenek: a Romániában oly népszerű manele/manea, a népzenei alapú populáris zenei műfaj két meghatározó alakja közé photoshopolták be Viorica Dăncilă arcképét. Ahhoz, hogy a mém komikuma érthető legyen, a vizsgálónak értenie kell románul, és ismernie kell a képen szereplő alakokat, tehát ez a többszörösen remixelt kép csupán a zenei intertextualitás ismeretében vicces. A politikus lejáratását célozza a szerző.

- kortárs kultúra, aktuálpolitikai vonatkozás:

Romániában 2019-ben a Viorica Dăncilă vezetett kormány az anyagi csőd szélére vezette az országot. Ezt a fontos mozzanatot kívánták a mémkészítők megragadni, akiknek valamivel több digitális kompetenciára volt szükségük a szerkesztéshez, hiszen a Román Nemzeti Bank által kiadott 1 lejes bankó átalakítására vállalkoztak, és a miniszterelnök asszony arcképével 0 lejessé változtatták azt. A humor forrása tehát a szerkesztésen alapul.

A group of school children visit
the lizard enclosure at London zoo
(2017, colourised)

f. Külső attribútumokból adódó humor a mémekben

A bemutatott politikusokat gyakran bírálják viselkedésükön kívül megjelenésük, külsejük miatt a közösségi média felületein.

Theresa May a hideg brit politikus szerepében ismert a világ minden táján, Margaret Thatcher után a második női miniszterelnök volt az Egyesült Királyság történetében. A képen kerítésen át találkozik gyerekekkel, ezt kommentálja a felirat: *Iskolások látogatták meg a gyíkrészleget a Londoni Állatkertben.* A ridegség és a hullők párhuzama által a kép és szöveg együtt éri el a humor megfelelő szintjét.

II. Hagományos sablonmémek (template).

1. Tipikus makromémek

A leggyorsabban terjedő és egyben legegyszerűbben elkészíthető mémek a makro-mémek. Nincs másra szükség csak egy képre, általában portréra és egy frappáns, lehetőleg vicces szövegre. Gyors megoszthatósága tette annyira népszerűvé ezt a formátumot, az itt feltüntetett mém is jól ábrázolja ezt. A képen a lexikális és vizuális ingerek összessége adja a komikumot. A szereplő „szájába adják” a kitalált szöveget, így véglegesítve a bíráló mémet: a román miniszterelnök intellektusát kérdőjelezi meg. Viorica Dăncilă IQ-tesztje negatív lett, és hálát is ad érte.

Vizita fulger a lui Dăncilă la Cluj

Az I am speed mém

Amint azt az előző kategorizációban is említettem, Viorica Dăncilă-t előszeretettel mutatják a buta parasztasszony szerepében, ezt „fejlesztette tovább” a mém készítője. A miniszterelnök villámlátogatását Kolozsváron használták fel a mém készítéséhez, így újraértelmezve egy világszinten ismert mémformátumot.

2. Doge-mém

A sablon sajátossága, hogy a kutya képe mellé nyelvtanilag helytelen, túlzó comic sans betűtípussal írt kommentárok kerülnek a képre, cinikus hangnemben. A fent látható példán Theresa vezetői képességét kérdőjelezzik meg, a *hű, de erős, wow, nagy stabilitás, nagyon vezetés* kommentekkel. A humor lényegét a hiperbolikus állítva tagadás és a szituációs komédia (előnytelen fénykép a politikusról) összhangja adja.

3. Disney-kislány template

Ez a csupán a kép szerkesztéséből adódó mém nem kíván mást elérni, mint a miniszterelnök kigúnyolását és kiparodizálását. Az arc behelyettesítése

a deperszonalizáció legáltalánosabb módszere, a tény, hogy egy összezavarodott gyerek képét photoshopolták be, ismét csak az infantilizáció célját szolgálja, így válik alulról szerveződő mémmé.

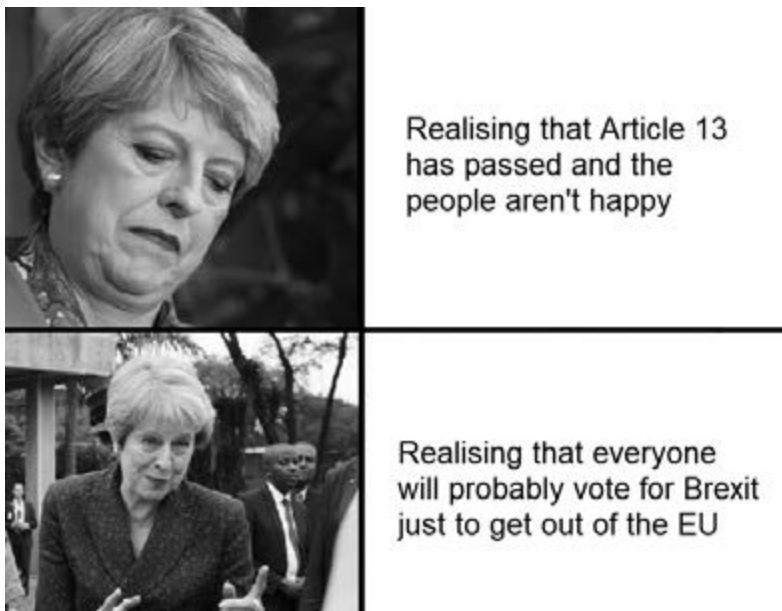
**Theresa May: “we will leave the EU
in a smooth and orderly way”
The UK leaving the EU:**

4. A *Dancing Theresa May* vagy *Maybot* mém

A mémformátum forrása egy jótékonysági est, ahol May dél-afrikai gyerekekkel együtt táncol. Jelen esetben azért vált ennyire népszerűvé a mém, mert a kép szerkesztés nélkül is megállja helyét, May az Egyesült Királyságot képviseli, a hozzáadott szöveg pedig tőle idéz. Az idézet azt ígéri, hogy simán kilépnek az EU-ból, de amint azt már tudjuk, ez nem így sikerült, ide-oda táncolva, rögzös úton jutottak el a Brexitig.

5. Reakciómémek

A reakciómémek legsikeresebb és legnépszerűbb mémek közé tartoznak. Theresa May esetében a reakciómémek közül a fent ábrázolt kettős panel-mém az egyik legnépszerűbb, és ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy közel sem készül róla annyi mém, mint például Donald Trumpról. A mém felépítése egyszerű: kép és szöveg adja az összehatást. A mém komikuma, hogy a szerzői jogok kiterjesztéséről szóló 13-as cikkelyt elfogadták az EU-ban, és a mémekre is hatással lehet. Erre jelenik meg reakcióként, amint May kormányzásának köszönhetően a Brexit nyomán az EU törvényei nem lépnek majd hatályba. Az alulról szerveződő mém nem kíván ellenszenvet kiváltani.

Következtetések

Formai szempontból a mémek feloszthatók a következőképpen:

	Theresa May	Donald J. Trump	Vasilica-Viorica Dăncilă
Csak kép alapú mém	2	6	10
Csak szöveges mém	0	2	0
Vegyes mém	9	11	10

A fenti táblázat is tükrözi, hogy az amerikai elnök különös online kommunikációja mennyire jellegzetessé teszi az eddig bevett politikai kommunikációhoz szokott közhangulatot. A megosztó politikus kedvelt kommunikációs csatornája

a Twitter, az a platform, ahol gyorsan, rövid nyilatkozatokat, gondolatokat oszt meg, és ezek ugyanilyen gyorsan nagy port is kavarnak. A témérdek tartalom közt gyakori a hiba, és amint a mintába bekerülő két szöveges mém is mutatja, könnyen felhasználható Trump ellen.

A mémkészítők legkedveltebb mémformátuma, amint az összesítésből is látszik, a vegyes mémek, vagyis a szöveget és képet is tartalmazó sablonokra szerkesztett mémek. Ez nem véletlen, hiszen így a két impulzus erejével hat a kritika, a szatíra.

A humor forrása alapján a mémek a következő csoportosításban értelmezhetők:

	Theresa May	Donald J. Trump	Vasilica-Viorica Dăncilă
Nemi szerepek eltúlzása	1	1	6
Politikai szerepvállalás kigúnyolása	7	7	2
Szójáték, nyelvi hibákból eredő humor	0	3	2
Személyes negatív tulajdonság	1	2	5
Etikai bíráló	2	6	5

A legszembetűnőbb információ, amely kiolvasható a fenti táblázatból a román exminiszterelnökhöz kötődik. A Vasilica-Viorica Dăncilă-t érő kritika alig érinti politikai feladatait, megnyilvánulásait, ezzel szemben a személyes tulajdonságai, intellektuális képességei hiánya, illetve vélt hiánya annál inkább megmozgatta a román mémkészítők fantáziáját. A buta parasztasszony szerepe platformtól függetlenül ragadt rá a politikusra, ezt árnyalták, és vonták össze népművészeti és popkulturális gúnnnyal. A korrupció megjelenítése mint etikai bíráló Trump és Vasilica-Viorica Dăncilă esetében is felmerült, az infantilis viselkedéssel vádolt politikusok legnagyobb kritikája, hogy kötelességüket nem tartják be, oda nem illő modoruk miatt lejáratják az egész országot. Trump esetében ez erőteljesebb, kiterjedtebb, Dăncilă pedig belföldi lejáratás áldozata leginkább.

Theresa May a kutatás úgynevezett *kakukktojásaként* szerepel, hiszen a legkevesebb oldal és csatorna foglalkozik az ő munkásságával, valamint azok, amelyek foglalkoznak vele sem föltétlenül a személyét minősítik, hanem politikai bakijait veszik górcső alá. Az Egyesült Királyság második női miniszterelnökét Margaret Thatcher sikerei után nagy ováció fogadta, de nem felelt meg az elvárásoknak. A Brexit kirobbanása, a sikertelen, döntésképtelen politikus képét elmélyítette a köztudatban. Valamelyest a brit sajtó és médiafogyasztók hozzáállását, illetve a néplelkületet is tükrözi, hogy a konzervatív párti May-t legtöbbször csak politikusok között ábrázolják, a magánélete, személye nem kerül a legbotrányosabb összetűzésekbe. (Bár vegyük figyelembe, hogy Trump imázsát alapból így építették föl, a balkáni média és közösségi média pedig szintén a botrányokból táplálkozik.)

A kutatás következtetéseként az vonható le, hogy a közösségi média és a benne keringő számos politikai mém nem egyszerűen meghatározó szerepet játszik

a netezők véleményformálásában, hanem egyenesen fegyverként felhasználható a választópolgárok döntéshozatalának befolyásolására. A vizsgált időszakban robbanásszerű növekedésnek indult a politikai mémek száma, de jellemzően a nyugati, azon belül is az amerikai választásokra voltak a legnagyobb hatással. A kiválasztott politikusok révén jól szemléltető a mémek ereje, továbbá a három politikai kultúra közti különbség is: a romániai oldalak a mémek elsődleges funkcióját, a szatirikus-anekdotikus feladatot látták el, és a böngészők általában azt tartották a legnépszerűbbnek, ha nevetség tárgyává teheték Vasilica-Viorica Dăncilă-t. Az Amerikai Egyesült Államok elnökéről azok a mémek lettek a legvirálisabbak, amelyeken nyílt támadások és kritikák fogalmazódtak meg, tehát nem volt elegendő, hogy egy mém *csak* vicces legyen. A harmadik aktor, Theresa May kritikusi platformtól függetlenül politikai cselekedeteit támadták csupán, ezzel ő egy harmadik kategóriába sorolható. A brit miniszterelnök hibáit ugyanúgy felnagyították, mint az előző két politikusét, így igyekezve felhívni a figyelmet a politikai inkompetenciájára, de személyes kvalitásai nem kerültek olyan nagy mértékben előtérbe, mint az előző két politikus esetében. A vizsgált közösségi médiumok, a Facebook és Reddit nem arányosan tartalmaztak politikai mémeket, a romániai internetezők több csoportot hoztak létre az előbbin, Redditen csupán egyetlen subreddit tartalmazott politikai mémeket a miniszterelnökről. Ezzel szemben Theresa May-t ábrázoló, őt bíráló mémek szinte csak az r/PoliticalHumor subredditen szerepelnek, Facebookon alig. Az amerikai elnökről készített mémek ugyan mindkét felületen nagy számban jelen vannak, a Reddit nagyobb teret enged az új mémek terjedésének, megosztásának. Végül, de nem utolsósorban elmondható, hogy a három merőben más politikai kultúra valahol mégis találkozik: nemzetiségtől függetlenül az internet polgárai készítenek, megosztanak, like-olnak mémeket, a humorra egyfajta univerzális igényként is lehet tekinteni.

Bibliográfia:

- Bene M. (2019). *Virális politika: politikaikommunikáció a facebookon*. Budapest, Corvinus Egyetem.
- Berelson, B. (1952). *Content analysis in communication research*. New York, NY, US, Free Press.
- Bovet, A. és Makse, H. A. (2019). *Influence of fake news in Twitter during the 2016 US presidential election*. Nature Communications, 10. évf., 7. sz.
- Jenkins, H., Ford, S. és Green, J. (2013). *Spreadable media: Creating value and meaning in a networked culture*. New York, New York University Press.
- Lăinesk, L. (2016). *Laughing across borders: Intertextuality of internet memes*, Estonian Literary Museum.
- Miltner, K. (2011). *SRSly phenomenal: An investigation into the appeal of LOLcats*. Master's dissertation, London School of Economics.

Plevriti, V. (2013). *Satirical User-Generated Memes as an Effective Source of Political Criticism, Extending Debate and Enhancing Civic Engagement*. Centre for Cultural Policy Studies, The University of Warwick.

Recuero, R. (2007). *Memes em weblogs: Proposta de uma taxonomia [Memes in weblogs: proposition of a taxonomy]*. Revista Famecos, 14. évf., 32. sz. URL: <http://revistaseletronicas.pucrs.br/ojs/index.php/revistafamecos/article/view/3411>

Shifman, L. (2014). Defining Internet memes. In uő.: *Memes in Digital Culture*. Cambridge, MIT Press.

Shifman, L. (2014). *The Cultural Logic of Photo-Based Meme Genres*. Journal of Visual Culture, 13. évf., 3. sz.

Shifman, L. (2013). *Memes in a digital culture*. Cambridge, Mass.

Shifman, L. (2013). *Memes in a Digital World: Reconciling with a Conceptual Troublemaker*. Journal of Computer-Mediated Communication, 18. évf., 3. sz.

Stokes, J. (2008). *A média és kultúrákutatók gyakorlata*. Gondolat Kiadó, PTE Komm. és Médiatud. Tanszék, Bp.–Pécs.

Internetes források

<https://knowyourmeme.com/memes/doge> [2020. 06. 01.]

<https://redditmetrics.com/r/PoliticalHumor#compare=TrumpCriticizesTrump+TinyTrumps> [2020. 06. 09.]

<https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/> [2020. 05. 31.]

<https://www.statista.com/topics/5672/reddit/> [2020. 05. 31.]

Jegyzetek:

1 Bovet, A. és Makse, H. A. (2019). *Influence of fake news in Twitter during the 2016 US presidential election*. Nature Communications, 10. évf., 7. sz.

2 Plevriti, V. (2013). *Satirical User-Generated Memes as an Effective Source of Political Criticism, Extending Debate and Enhancing Civic Engagement*. Centre for Cultural Policy Studies, The University of Warwick, 19–21.

3 Jenkins, H., Ford, S. és Green, J. (2013). *Spreadable media: Creating value and meaning in a networked culture*. New York, New York University Press.

4 Miltner, K. (2011). *SRSLY phenomenal: An investigation into the appeal of LOLcats*. Master's dissertation, London School of Economics. 2011.

5 Recuero, R. (2007). *Memes em weblogs: Proposta de uma taxonomia [Memes in weblogs: proposition of a taxonomy]*. Revista Famecos, 14. évf., 32. sz. URL: <http://revistaseletronicas.pucrs.br/ojs/index.php/revistafamecos/article/view/3411>

6 Shifman, L. (2013). *Memes in a digital culture*, Cambridge, Mass. 2013.

7 Berelson, B. (1952). *Content analysis in communication research*. New York, NY, US, Free Press, 64.

8 <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/> 2020.05.31

9 <https://www.statista.com/topics/5672/reddit/>

Mihály Kriszta felvétele

Egy virtuális irodalmi múzeum előszobája

A Kántoresque-projektről

VALLASEK JÚLIA, PhD

egyetemi docens, Babeş-Bolyai Tudományegyetem/ associate professor,
Babeş-Bolyai University

E-mail: julia.vallasek@ubbcluj.ro

Abstract (*In the vestibule of a virtual museum of literature (About the Kántoresque-project)*)

The project Kántoresque, launched in 2020 offers a display of the research done by students on the complex heritage of the late writer, researcher, media personality, and editor Lajos Kántor. The review gives a short analysis of the research and the modalities found to present and promote cultural-scientific results through means of digital media and social media.

Keywords *project review; cultural heritage; digital era*

Rezumat (*În fața unui muzeu virtual al literaturii (Despre proiectul Kántoresque)*)

Proiectul Kántoresque, lansat la începutul anului 2020 prezintă rezultatele cercetării făcute de studenți în moștenirea culturală complexă a scriitorului, redactorului Lajos Kántor. Recenzia oferă o scurtă analiză a rezultatelor cercetării și a modalităților găsite de a promova și prezenta rezultatele unei cercetări științifice prin mijloacele oferite de media digitală și rețele de socializare.

Cuvinte cheie *recenzie, moștenire culturală, era digitală*

Hogyan lehet megmutatni egy zömében huszadik századi (tehát a digitális világ előtt keletkezett) kulturális hagyaték értékét a 21. századi digitális világban? Hogyan ábrázolható, gondolható, kutatható, végső soron tehát hogyan adható tovább egy-egy szellemi örökség, amellyel a hálás – vagy felejtésre igencsak hajlamos utókor képviselőiként dolgunk akad? Mit tudunk tanulni a múltnak e tapintható, kézbe vehető darabjaiból, és hogyan lehet ezt a tudást mai eszközökkel szélesebb nyilvánosság előtt megmutatni?

A fenti kérdésekre mindenki számára biztos megoldást nyújtó válasz nincs, de bizonyára muzeológusok, hagyatékgondozók, történészek egész sora keresi az éppen aktuális legjobb megoldást. E próbálkozások sorába illeszthető a Kántor Lajos (1937–2017) munkásságát, hagyatékát bemutató, *Kántoresque* címet viselő hosszú távú projekt is, amely a Babeş–Bolyai Tudományegyetem két szakkollégiuma, a Láthatatlan Kollégium és a Spectator Média szakkollégium diákjainak közös munkáját dicséri.¹

„Kántor Lajos kiemelkedő szerepet vállalt a romániai rendszerváltás politikai és kulturális folyamataiban. 30 évvel a rendszerváltást követően a hagyatékkal való megismerkedés hozzásegítheti a rendszerváltás után született fiatalokat ahhoz, hogy konkrét szövegek, dokumentumok, levélművek, megfigyelési dossziék tanulmányozása révén szembesüljenek a történeti jelentőségű kulturális és társadalmi átalakulásokkal, korábbi nemzedékek életformájával és értékrendjével” – áll az Import Direct támogatásával zajló kutatás honlapján.²

Mivel a szakkollégiumok közti együttműködésre épülő ambiciózus projekt kevéssel a világjárvány kitörése előtt, 2020 januárjában indult, a résztvevő diákoknak nem kevés rugalmasságról és kreativitásról is tanúbizonyságot kellett tenniük, hiszen a fő kérdés immár nem csupán a hagyatékgyűjtemény megmutatásának lehetséges módjai, a lehetséges kutatási irányok kijelölése lett, hanem az, hogy mindez hogyan valósítható meg a mindegyre változó, járványhelyzet hozta korlátozások között.

Az eredeti terv szerint a Láthatatlan Kollégium tagjai filológiai és oral history típusú módszertani megközelítésben Kántor Lajos munkásságát térképezték volna fel a szerző hagyatékát, levelezését tanulmányozva. Erre alapozva a Spectator Média Kollégium hallgatói dokumentumfilmet forgattak volna, amelyben megszólaltatják a hagyatékgyűjtemény kutatóit, és megjelenítik a projekt indulásakor még érintetlen állapotban levő Kántor-hagyatékot, problematizálva a hagyatékgenerációk közötti szellemi integrálhatóságának kérdését. (Mivel a hagyatékgyűjtemény több különböző intézményben kerül megőrzésre, bontatlan állapotában való megőrzése jelenösen segítheti a későbbi átfogó kutatásokat.)

A kutatás megváltozott kontextusában a projekt résztvevői a nyitást, a szélesebb közönséghez való fordulást választották: a *Kántoresque* honlapon és az ahhoz csatolt Facebook-oldalon keresztül magába a kutatás folyamatába, részeredményeibe is beleláthat a közönség.

A személyes kapcsolódás fontos eleme tehát a *Kántoresque*-projektnek, mondhatni hagyatékgyűjtemény, filológiai munkájában vállaltan szubjektív, hiszen immár nem csupán az életmű egy adott szeletének leírásával, mai értelmezési kontextusba való behelyezésének problémájával találkozunk a honlap vagy a Facebook-oldal követője, hanem felsejlik mögötte a fiatal kutatók arca is. A *Kántoresque* ugyanakkor kísérlet is, merész próbálkozás arra, hogy a többnyire láthatatlanul maradó, legfeljebb eredményeiben megmutatkozó filológusi-irodalomtörténeti munkát, a hagyatékokban való elmélyedést és annak értékeit szélesebb közönség számára megmutassa. Ez a professzionális kutatómunkát vállaltan a maga szubjektívességében ábrázoló megközelítés nemcsak a Láthatatlan Kollégium diákjai által elvégzett filológiai-értelmezői munka kortárs média

kontextusban való megjelenítésében, hanem a Spectator Média szakkollégium diákjainak munkájában is visszaköszön.

Míg az eredetileg tervezett dokumentumfilm egy koherenciára törekvő, több szempont közül egyet kiválasztó megközelítést ígért volna, addig a honlapra, Facebook-oldalra felkerülő rövidebb filmes interjúk, cikkek, tanulmányok, tudósítások és fotók egy szerteágazóbb, komplexebb, több különböző szempont megjelenítésére alkalmasabb felületet biztosítanak, megnyitva ezzel a lehetőséget a projektet követő közösség tagjaival való kommunikáció felé, potenciálisan tágitva ezzel a résztvevők körét.

Úgy tűnik, az indulásakor jelentős médiafigyelmet kapó *Kántoresque*-nek nemcsak egy rendkívül gazdag (többek közt a romániai magyar médiával is kapcsolatos) életmű nyilvánosság előtti megmutatása a vállalt feladata, hanem ehhez kapcsolódóan a hagyatékgondozás konkrét és rendszerszintű problémái is az érdeklődés fókuszába kerülnek. Tágabb megközelítésben azt lehetne mondani: az emlékezet működése, az emlékezési formák megmutathatósága az, amely itt interjúkban, fotókban, webes anyagokban a nyilvánosság számára elérhetővé válik. A honlap anyagait böngészve egy virtuális irodalmi múzeum előszobájában érezheti magát az olvasó, ahova kihallatszik a tárolókat építő munka, a kiállítási teret éppen (ki)alakító kutatók beszélgetése.

Jegyzetek:

- 1 A projektben részt vevő diákok és vezető tanáraik névsorát lásd itt: <https://kantoresque.wordpress.com/rolunk/>
- 2 <https://kantoresque.wordpress.com/projekt/> (letöltés dátuma: 2021. 04. 07.)

Mihály Kriszta felvétele

[Szerkesztési alapelvek]

Arra kérjük munkatársainkat, hogy szerkesztőségünkbe eljuttatott írásaik műszaki előkészítésénél vegyék figyelembe az alábbi követelményeket:

- a szöveget egy doc, docx vagy rtf kiterjesztésű file tartalmazza,
- a tanulmányok (a kulcsszavakat és a kivonatokat leszámítva) lehetőleg ne legyenek nagyobb terjedelműek 20 ezer leütésnél,
- a dokumentumot a cím vezesse be, alatta a szerző nevével,
- a tanulmány címe után tüntesse fel angol és román nyelven, pontosvesszőkkel elválasztva, azokat a kulcsszavakat, amelyeket körbejár az illető tanulmány,
- a 8–10 soros angol és román nyelvű kivonatot a főszöveg előtt, a kulcsszavak előtt helyezze el,
- ezt kövesse a szerző bemutatkozása: 2 sorban tartalmazza a szerző tudományos fokozatát, munkahelyét, illetve adott esetben (ha valamilyen tudományos fórumon is elhangzott) az előadás helyét és időpontját, valamint a szerző elérhetőségét (e-mail),
- az automatikusan számozott jegyzeteket, könyvészeti hivatkozásokat és (ha van) a függeléket, kérjük, helyezze a tanulmány végére,
- a műcímek kiemelése a főszövegben dőlt betűs (kurzív) szedéssel; a folyóiratcímek szintén dőlt betűs (kurzív) szedéssel történjenk,
- idézőjelek: „”

Szakirodalom/könyvészet szerkesztése

– kérjük, hogy hivatkozásait, könyvészetüket a Harvard hivatkozási mód szerint szerkesszék meg

A szakirodalomra való hivatkozás módjai

- több szerző esetén az első szerző neve *et alii* rövidítéssel; tanulmánykötetek esetén szerkesztő neve szerk. rövidítéssel,
- internetes források esetén feltüntetjük a letöltés dátumát is.

Archívumokra, levéltárakra, magángyűjteményekre azok belső katalógusrendszere szerint hivatkozunk.

[Contents]

ME.PHOTOGRAPHY ■ 4

FOCUS

Norbert Szabó: *Representation of the scandal around the Valea Uzului cemetery in the articles of the news agencies Agerpres and MTI* ■ 5

HISTORY

Zsanett Vákár: *The Contemporary Press on the deportations of Jews from Satu Mare, 1940-1944* ■ 31

Boróka Darvas: *Press representation of anti-Jewish atrocities. A comparative study of Hungarian-language newspapers in Maros-Torda and Udvarhely counties (1940-1944)* ■ 51

SPACES

Anna Lőrincz: *Media in the New Cold War. Analysis of News Programmes of Russia Today TV Channel* ■ 67

Anita Miklós: *Political memes in the social media* ■ 87

CONTEXT

Júlia Vallasek: *In the vestibule of a virtual museum of literature (About the Kántoresque-project)* ■ 109

Guide to redaction ■ 113

CONTENTS ■ 130

CONȚINUT ■ 131

[Conținut]

ME.FOTOGRAFIE ■ 4

FOCUS

Norbert Szabó: *Reprezentarea scandalului legat de cimitirul din Valea Uzului în materialele agențiilor de presă Agerpres și MTI* ■ 5

ISTORIE

Zsanett Vákár: *Comunicarea măsurilor antievreiești în cotidianul Someș între anii 1940-1944* ■ 31

Boróka Darvas: *Reprezentarea în presă a atrocităților anti-evreiești. Studiu comparativ al ziarelor în limba maghiară din comitate-le Mureș-Turda și Odorhei (1940-1944)* ■ 51

SPAȚII

Anna Lőrincz: *Mass-media în noul război rece. Analiza programelor de știri a canalului Russia Today* ■ 67

Anita Miklós: *Meme politice pe rețelele de socializare* ■ 87

CONTEXT

Júlia Vallasek: *În fața unui muzeu virtual al literaturii (Despre proiectul Kantoresque)* ■ 109

Ghid de redacție ■ 113

CONTENTS ■ 130

CONȚINUT ■ 131

A *ME.dok* médiatudományi folyóirat a **Central and Eastern European Online Library (CEEOL)**, az **Index Copernicus (IC)** és az **ERIH+** nemzetközi adatbázisokban szerepel.

Revista științifică și culturală *ME.dok* este inclusă în bazele de date internaționale **Central and Eastern European Online Library (CEEOL)**, **Index Copernicus (IC)** și **ERIH+**.

The *ME.dok* scientific and cultural review is included in the **Central and Eastern European Online Library (CEEOL)**, **Index Copernicus (IC)** and **ERIH+** online scientific databases.

Alulírott.....megrendelem a *ME.dok* című tudományos folyóiratot.....évre, ...példányban.

Az egyéves előfizetés ára 15 lej, amiért négy lapszámot postázunk.

Név:.....

Cím:.....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

Kérjük, a megrendelőszelvényt postázza a *ME.dok* szerkesztőségének címére. A megrendelés további részleteivel kapcsolatban forduljon a szerkesztőségünk tagjaihoz a következő elérhetőségek valamelyikén: 0740 586 125 vagy kmki.kolozsvar@gmail.com.

PRINT ISSN 1842-2498
ONLINE ISSN 2601-503X
ISSN-L 1842-2438

ARA-5LEJ

Kiadja a Kolozsvári
Kommunikáció- és Média kutató Intézet